

Vilniaus universitetas

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS IR MEDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

GODA DIRGINČIŪTĖ

II kurso studentė

***ĮTAMPA TARP PAVELDO IR KULTŪRINĖS ATMINTIES: VIEŠŲJŲ DEBATŲ DĖL
VENCLOVŲ NAMŲ-MUZIEJAUS DISKURSINĖ ANALIZĖ***

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: prof. Natalija Arlauskaitė

Vilnius, 2026

BAKALAURO/MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIS

Bakalauro/magistro darbo vadovo/ės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Bakalauro/magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Bakalauro/magistro darbo recenzentas/ė:

.....
(v., pavardė)

Bakalauro/magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Dirginčiūtė G. Įtampa tarp paveldo ir kultūrinės atminties: viešųjų debatų dėl Venclovų namų-muziejaus diskursinė analizė: Politikos ir medijos mokslų specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas N. Arlauskaitė. – 2026. – 47 p.

Reikšminiai žodžiai: diskurso teorija, diskurso analizė, kultūrinė atmintis, disonansinis paveldas, memorialinis muziejus, Venclovų namai-muziejus.

Šiame darbe nagrinėjamas diskusijų dėl Venclovų namų-muziejaus ateities atvejis. 2022 m. prasidėjus Rusijos platau masto invazijai į Ukrainą suaktyvėjo diskusijos dėl sovietinio paveldo ir noras nuo jo „apsivalyti“. Taikant Ernesto Laclau ir Chantal Mouffe diskurso teoriją ir skirtingas kultūrinės atminties perspektyvas bei naudojant diskurso analizės metodą, analizuojama dėl kokios kultūrinės atminties prasmės ir formos kovoja konkuruojantys diskursai.

TURINYS

Įvadas.....	5
1. Teorinis pagrindas	13
1.1. Diskurso teorija	13
1.2. Kultūrinė atmintis	23
1.3. Paveldo teorija.....	26
1.4. Metodologija ir tyrimo dizainas	27
2. Diskursų analizė	29
2.1. Diskusijos dėl Venclovų namų-muziejaus ateities	29
2.2. Konkuruojančių diskursų konflikto šerdis	40
2.2.1. „Išsaugotojų“ diskursas	40
2.2.2. „Reformuotojų“ diskursas	44
2.3. Veikėjai diskursų „kovos lauke“	47
2.4. Kultūrinės atminties formavimas	50
Išvados.....	52
Literatūros sąrašas	54
1 priedas „Konkuruojančių diskursų diskusijose dėl Venclovų namų-muziejaus ateities kontekste artikuliacijų schema“	61
Summary.....	62

Išvadas

Pasaulio istorijoje galime pastebėti, kaip kiekvienas amžius sukuria kažką savo ir išskirtinio. XIX a. praplėtė pasaulio žinių, atradimų ir išradimų bagažą. Visgi, sekantis, XX a., visiškai priešingai, pasauliui atnešė daug negandų, istorijoje net vadinamas „krvinuoju amžiumi“¹. XX a. pasiglemžė daugybę aukų², o nuo jo išsuktų kolektyvinių traumų daugelis valstybių, nors kiekviena tai patiria skirtingai, bando išsigydyti iki šiol³. Visi įvykiai iki šiol įtakoja priimamus sprendimus, turi įtakos tiek valstybės organizavime, tiek socialiniuose santykiuose⁴. Tad šiuolaikiniuose tyrimuose praeities, jos įtakos, mūsų, kaip žmonių, santykis su praeitimi yra vis labiau analizuojamas, stebimas. Įvairiuose atminties politikos tyrimuose vis pastebima, jog skirtingos visuomenės ne tik paveldi savo praeitį materialiuose artefaktuose ar kolektyvinėje atmintyje/sąmonėje⁵, bet ir nuolat ją rekonstruoja institucijose, simboliuose, ir įvairiuose naratyvuose⁶, kurie apibrėžia kolektyvinę tapatybę.

Antrojo pasaulinio karo metu Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos (toliau Sovietų Sąjungos) okupuotose šalyse, santykis su okupantų paveldu šiandien daug kur tapo konfliktiškas. Bet labiausiai dėl to, jog pats paveldas (pastatai, paminklai, literatūrinis, meninis ir kitas panašaus pobūdžio palikimas) jau turėjo neigiamą, tam tikrą ideologinę ir net, dabar jau, nepriklausomoms šalims nepalankią įkrovą. Vos tik šalims atgavus nepriklausomybę, didžiojoje dalyje jų, kai kurio paveldo buvo iškart atsisakyta. Dažniausiai tai buvę aiškia mintį, konkrečią užuominą į režimą turėję elementai⁷. Kitas palikimas, turėjęs dar ir kitokią pridėtinę vertę, o ne vien priminimą apie okupaciją, savo laiko sulaukė gerokai vėliau. Šį paveldą Rasa Čepaitienė įvardina esant „ideologiškai nevienareikšmišku“⁸.

Lietuvos atvejis iš esmės yra panašus, kaip ir visose anksčiau buvusiose okupuotose Baltijos šalyse. Vis dar giliai į urbanistinį paveikslą įsišaknijęs įvairaus pobūdžio sovietinis paveldas

¹ David W. Blight, „The Memory Boom: Why and Why Now?“, *Memory in Mind and Culture*, 1-asis leid., sud. Pascal Boyer ir James V. Wertsch (Cambridge University Press, 2009 m.), 243, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511626999.014>.

² Blight, „The Memory Boom“, 244.

³ Monika Zavistauskaitė, „Istorinių traumų įveika: ar tauta gali būti pacientė?“, *Bernardinai.lt*, 2020 m. kovo 24 d., <https://www.bernardinai.lt/2020-03-24-istoriniu-traumu-iveika-ar-tauta-gali-buti-paciente/>.

⁴ „The_Role_of_Crises_in_Social_Evolution_L.Mila_Popovich.Pdf“. n.d. Accessed 22 November 2025. https://www.worldacademy.org/files/Alexandria/The_Role_of_Crises_in_Social_Evolution_L.Mila_Popovich.pdf. „s.a., 20, žiūrėta 2025 m. lapkričio 22 d., https://www.worldacademy.org/files/Alexandria/The_Role_of_Crises_in_Social_Evolution_L.Mila_Popovich.pdf.

⁵ William Ocasio ir kt., „History, Society, and Institutions: The Role of Collective Memory in the Emergence and Evolution of Societal Logics“, *Academy of Management Review* 41, nr. 4 (2016 m.): 679, <https://doi.org/10.5465/amr.2014.0183>.

⁶ Ocasio ir kt., „History, Society, and Institutions“, 677.

⁷ Rasa Čepaitienė, *Post-sovietinis tranzitas: nuo Sovietų sąjungos žlugimo iki karo Ukrainoje: atmintis, paveldas, tapatumas buvusioje SSRS* (Obuolys, 2022 m.), 15.

⁸ Čepaitienė, *Post-sovietinis tranzitas*, 145.

iškart po Sovietų Sąjungos žlugimo buvo nuolat, nors ir ganėtinai vangiai, dažniausiai nesiimant aktyvių veiksmų⁹, permąstomas, dėl jo buvo keliamos įvairios diskusijos dėl reikšmės ir ateities. Šia tema diskusijos ypatingai paaštrėjo po 2022 m. įvykusios Rusijos ginkluotos invazijos į Ukrainą¹⁰. Buvo pradėta dar aktyviau ir dar kritiškiau vertinti sovietiniu laikotarpiu sukurtą paveldą, jo saugojimo bei išsaugojimo klausimus. Pradėta svarstyti apie tikrąją jų vertę. Praėjus ne vieniems metams po Sovietų Sąjungos žlugimo vis labiau kalbama, koks galingas įrankis¹¹ gali tapti architektūra, paminklai ar kitoms vietoms režimų suteiktos prasmės. Tad labai stengtasi šios įtakos išvengti. Kai kurie sovietinių laikų objektai, pavyzdžiui, skulptūrų, gatvių, aikščių ir kitų objektų ar pastatų pavadinimai buvo pakeisti, pervadinti, kartu panaikinant sovietinį šydą, be jokių didelių ar ilgai trukusių diskusijų. Visgi, egzistuoja ir labiau kompleksiški objektai, dėl kurių diskusijos trunka gerokai ilgiau. Memorialiniai rašytojų, kurie dabar yra laikomi sovietų valdžios kolaborantais, namai/butai-muziejai yra vienas iš jų¹². Į diskusiją dėl Venclovų namų-muziejaus įsitraukia skirtingos ekspertų sritys. Kultūros, meno veikėjai ir kiti profesionalai akcentuoja indėlį į literatūrą, į sukurtą meninį palikimą. Istorikai vienu atveju pabrėžia neigiamą tokių įvykių emocinę įtaką¹³, kitu atveju siekia saugoti, kaip istorinį paveldą ir edukaciją ateičiai. Na, o politikai siūlydami pašalinti tokio tipo paveldą, tą daro siekdami mus apsaugoti nuo melo¹⁴. Tad jau tokioje, ganėtinai paprastoje diskusijoje „už“ ir „prieš“, galima įžvelgti kylančius pagrindinius diskursus dėl sovietinių rašytojų memorialinių muziejų.

Skirtingų istorinių įvykių pėdsakas ir jo sukeltos emocijos, atmintis, šiandieninėje Lietuvoje tampa labai aktualus vietose, kurios turi sąsają su ja – muziejais. Juose susiduria poreikiai išsaugoti autentiškumą, perteikti „tikrąją“ istoriją ir saugoti visuomenę bei atliepti jos poreikius, šiuolaikines vertybes. Vilniuje esantis Venclovų namai-muziejus tampo vienas ryškiausių tokio susidūrimo pavyzdžių. Šiame atvejyje galima pastebėti, kad skirtingų veikėjų pateikiamos nuomonės ir siūlymai, požiūriai kovoja ne dėl paties muziejaus, kaip infrastruktūros. Tai kur kas gilesnė

⁹ Kristina Jōekalda, „Historiography of Now“, *kunsttexte.de*, nr. 1 (2024 m. liepos): 4, 1-9 Seiten, <https://doi.org/10.48633/KSTTX.2024.1.102627>.

¹⁰ Ignas Jačauskas, „Rusijos karo akivaizdoje – diskusijos dėl sostinės Venclovų muziejaus likimo“, *lrt.lt*, 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1684957/rusijos-karo-akivaizdoje-diskusijos-del-sostines-venclovu-muziejaus-likimo>.

¹¹ Kristina Jōekalda, „Historiography of Now: Russian/Soviet Monuments under Debate in Europe“, *Kunsttexte.De*, *kunsttexte.de - Journal für Kunst- und Bildgeschichte*, 2024 m. liepos 5 d., 2, 1-9 Seiten, <https://doi.org/10.48633/KSTTX.2024.1.102627>.

¹² Nastazija Keršytė, „TARYBINIŲ LAIKŲ IR TARYBINIŲ RAŠYTOJŲ ĮMUZIEJINIMO PARADIGMOS“, *Bibliotheca Litwana*, nr. 2 (2012 m.): 237–54, <https://doi.org/10.15388/BiblLita.2012.2.15588>.

¹³ Jačauskas, „Rusijos karo akivaizdoje – diskusijos dėl sostinės Venclovų muziejaus likimo“, 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1684957/rusijos-karo-akivaizdoje-diskusijos-del-sostines-venclovu-muziejaus-likimo>

¹⁴ Tomas Kačerauskas ir Ivona Baranovskaja, „Should We Destroy Our Soviet Heritage? Exploring the Case of Soviet-Era Sculptures on the Green Bridge, Vilnius, through an Analysis of Media Debates“, *Journal of Baltic Studies* 52, nr. 4 (2021 m.): 613–33, <https://doi.org/10.1080/01629778.2021.1948878>.

diskusija, kurioje bandoma išsiaiškinti valstybės, visuomenės santykį su tokiu nevienareikšmišku paveldu. Tad tai kelia ir tyrimo **problemą klausimą** – kaip ir kokios viešojoje diskusijoje dėl Venclovų namų-muziejaus ateities artikuliuojamos kultūrinės atminties sampratos yra steigiamos. **Tyrimo objektas** – diskusijose dėl Venclovų namų muziejaus ateities veikiantys diskursai. Tam, kad atsakyti į kylantį klausimą yra išsikeliamas **darbo tikslas** – išanalizuoti diskusijose dėl Venclovų namų-muziejaus ateities išskylančius konkuruojančius diskursus ir nustatyti jų artikuliuojamas atminties sampratas. Tikslui įgyvendinti ir atsakyti į keliamą darbo klausimą, keliami tokie **uždaviniai**:

1. Remiantis akademinė literatūra, suformuoti tyrimo teorinį pagrindą, apibrėžiantį muziejų darbo ir turinio specifiką bei atminties ir paveldo specifikas;
2. Išsiaiškinti diskurso teorijos prielaidas, struktūrinius elementus ir suformuoti tuo grįstą tyrimo analizės įrankį;
3. Išanalizuoti konkuruojančius diskursus diskusijoje dėl Venclovų namų-muziejaus ateities siekiant suprasti jų sąrangą ir funkcionavimą;
4. Apibūdinti, kokias kultūrinės atminties formas steigia konkuruojantys diskursai.

Magistrinio darbo tyrimo struktūra organizuojama sudarant dvi pagrindines dalis. Pirmoje dalyje pristatoma diskurso teorija ir metodas, kuriuo bus remiamasi magistro darbe. Taip pat pristatomos atminties teorijos leisiančios geriau suprasti analizuojamą atvejį. Antroje dalyje, remiantis tyrimo dizainu, atliekama diskurso analizė pagal Ernesto Laclau ir Chantal Mouffe pasiūlytą metodą.

Tyrimų apžvalga

Sovietinio paveldo tematika mokslinės literatūros yra ganėtinai nemažai. Visgi, aktualiausios ir daugiausiai ištyrinėtos temos yra sovietinių paminklų temomis. Sovietinių paminklų ir šiandienos santykio tyrimai iš esmės naudingi susidaryti bendrą vaizdą. Diskusija dėl „Žaliojo tilto“ skulptūrų Vilniuje suteikė progą mokslininkams išsakyti savo pastebėjimus dėl visuomenės santykio su sovietiniu paveldu. Meno istorikė Giedrė Mickūnaitė sovietinį paveldą vertina, kaip okupacinio periodo liudininkus. Kaip atkreipiamas dėmesys, jie dar vis išlieka atminties, o ne istorijos sferose ir dėl to, atmintyje išsaugotos detalės apie politines paveldo sukūrimo aplinkybes, visuomenėje ji verčiau nupiešia, kaip režimo bendrininkus¹⁵. Tad skaudžią istoriją išgyvenusiai visuomenei toks priminimas dažnai yra nepriimtinas. Kitą vertus, menotyrininkė Giedrė Jankevičiūtė išskiria vieną

¹⁵ Mickūnaitė, Giedrė. „Sovietmečio paveldas - trauminės patirties liudininkas“ „Patogus ir nepatogus paveldas“, Mokslinio seminaro-diskusijos medžiaga, 2016 m. balandžio 2 d., https://vkpk.lt/wp-content/uploads/2017/06/Patogus-ir-nepatogus-paveldas_leidinys_2016.pdf.

pagrindinių problemų tame, jog dabar kova dėl paveldo vyksta politiniame lauke, nors sprendimai turėtų būti priimami pasitelkus istorinę perspektyvą. Įvairaus pobūdžio sovietinis paveldas vis dar sukelia trauminius prisiminimus dėl to, kad ta patirtis nėra įsisavinta. Vis dėl to, kaip pastebima, kad tokie sukeliami jausmai tik laikini ir sprendimas turėtų būti ne naikinimas, bet dekontekstualizavimas¹⁶.

Humanitarinių mokslų daktaras Vytautas Rubavičius į politiškumo problemą pažvelgia kiek iš kitos pusės, teigdamas, jog istoriniai pasakojimai dažnai yra išnaudojami politinio ir kultūrinio elito jų galiai įteisinti. Bet pritaria, jog okupacinius metus visuomenėje vis tiek norima ištrinti, lyg tai būtų galutinis išsivadavimas. Bet tai, kaip pastebi mokslininkas, yra neįmanoma, nes visas miestas yra būtent ir sukurtas sovietmečiu. Galiausiai atkreipiamas dėmesys, jog paveldo perduodamus ideologinius ženklus dabar tegali atpažinti tik vyresnioji karta, o jaunesniajai – tai nieko nereiškia. V. Rubavičius prognozuoja, kad visų epochų ženklų išsaugojimas reikš istorinius lūžius tiek bendroje aplinkoje, tiek ir žmogaus atmintyje¹⁷.

Istorikė Rasa Čepaitienė atkreipia dėmesį į kitą šiomis dienomis aktualią priežastį – besikeičiančios geopolitinės situacijos įtaką tokių diskusijų suaktyvėjimui. Taip pat pastebi Lietuvos visuomenėje paplitusią nuostatą apie sovietinio paveldo ideologinę įkrovą. Tad jo naikinimas, anot jos, yra išnaudojamas naujai tapatybei susikurti. Nors tai, kaip teigiama, yra įprastas ir pasikartojantis įvairių režimų įsitvirtinimo ženklas. Kitą vertus, meno istorikė teigia, jog tokios diskusijos ir keliamos problemos apie sovietinį paveldą labiau veikia, kaip politinis žingsnis nukreipti visuomenės dėmesį nuo kitokių socialinių problemų¹⁸.

Rasa Baločkaitė¹⁹, kaip ir R. Čepaitienė pastebi geopolitinės situacijos keliamas nuotaikas ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Vidurio Rytų Europos šalyse. Tai sukėlė antrąją revizionismo bangą, kuri negailėstingai paliečia net ir disonansinį, ideologiškai nevienareikšmišką, paveldą, išlikusį pirmosios bangos metu 1990 metais. Antrąją revizionizmo bangą, kaip teigia ne tik R. Baločkaitė, bet pastebi ir Vaidas Petrulis²⁰, sukėlė ne vienas veiksnys. Pirmiausia, sovietinis paveldas nusidevėjo fiziškai, pasikeitė miesto infrastruktūros poreikiai, na ir dar išskiriamas visuomenės „vesternizacija“ bei „europizacija“²¹.

¹⁶ Jankevičiūtė, Giedrė. „Sovietinis paveldas verčių konflikto akivaizdoje“, „Patogus ir nepatogus paveldas“.

¹⁷ „Patogus ir nepatogus paveldas“, Rubavičius, Vytautas. „Sovietinė praeitis: savas ar svetimas gyvenimas“.

¹⁸ Čepaitienė, Rasa. „Disonuojantis, erzinantis, nepatogus? PASmerktųjų politinių režimų palikimas Europoje“, „Patogus ir nepatogus paveldas“.

¹⁹ Rasa Baločkaitė, „SOVIETINIS PAVELDAS VIDURIO RYTŲ EUROPOJE – ANTROJI REVIZIONIZMO BANGA“, *Kultūros barai* 2, nr. 614 (2016 m.): 20.

²⁰ Vaidas Petrulis, „Sovietinės Lietuvos architektūrinio palikimo įpaveldinimo sociokultūrinės kontraversijos“, *Journal of Architecture and Urbanism* 36, nr. 1 (2012 m.): 14, <https://doi.org/10.3846/20297955.2012.679773>.

²¹ Baločkaitė, „SOVIETINIS PAVELDAS VIDURIO RYTŲ EUROPOJE – ANTROJI REVIZIONIZMO BANGA“, 19.

Apie 2022 m. įvykusios plataus masto karinės Rusijos invazijos į Ukrainą keliamus jausmus ir santykį su sovietiniu paveldu kalbėta ir straipsnių rinktinėje „War on Monuments: Documenting the Debates over Russian and Soviet Heritage in Eastern and Central Europe“²². Pastebima, jog po pasikeitusios geopolitinės padėties Rusijos ir Sovietų Sąjungos simboliai buvo pradėti masiškai šalinti iš viešų vietų. Tokie veiksmai posovietinėse šalyse nebuvo vertinami vieningai ir kėlė daugybę diskusijų²³. Visuomenėse yra baiminamasi dėl paveldo išnaudojimo kuriant įvairius naratyvus, tvirtinant ideologijas ir gebėjimo jais manipuliuoti²⁴. Todėl staigus, bet kaip pastebima, pagrįstas, poreikis pašalinti sovietinių paveldą²⁵ siejamas su ne tik moraliniu atsinaujimu, bet ir vis dar vykstančios kovos su komunistiniu režimu²⁶.

Apskritai pastebima, jog dažniausiai „karas“ dėl memorialų, statulų ar kitų sovietinio paveldo atvejų vykdavo tarp politikų ir meno, kultūros ar istorijos ekspertų²⁷. Politikai pasisakydavo už sovietinio paveldo pašalinimą iš viešosios erdvės²⁸, o ekspertai priešingai, bandydavo rasti įtikinamų argumentų jų išsaugojimui. Vis dėlto, daugumai Baltijos šalių gyventojų įvairaus tipo sovietinis paveldas yra okupacijos ir nepriklausomybės praradimo simbolis²⁹. Pastarieji nuolat aktyviai pasisako už jų pašalinimą norėdami išvengti susidūrimo su okupacinės praeities priminimu arba tikėdamiesi, jog taip galima apsisaugoti nuo Rusijos įtakos, o karo pradžia buvo net gi siejama su sovietinių simbolių toleravimu³⁰.

Kita neseniai pradėta kelti tema Estijoje, o taip pat ir kai kuriose kitose šalyse, kuri tai pat panaši į tiriama Venclovos namų-muziejaus atvejį, yra inteligentijos dalyvavimas sovietinėje

²² Kristina Jöekalda, sud., „War on Monuments: Documenting the Debates over Russian and Soviet Heritage in Eastern and Central Europe“, *Kunsttexte* 1 (2024 m.), https://www.academia.edu/121840201/War_on_Monuments_Documenting_the_Debates_over_Russian_and_Soviet_Heritage_in_Eastern_and_Central_Europe.

²³ Jöekalda, „Historiography of Now“, 1.

²⁴ Daniela Angelina Jelinčić ir James K. Reap, „Contested Heritage or Cancel Culture? The Case of Ivan Meštrović’s Public Sculptures in Chicago“, *Heritage* 5, nr. 3 (2022 m.): 2732, <https://doi.org/10.3390/heritage5030142>.

²⁵ Mischa Gabowitsch, „Mimetic De-Commemoration: The Fate of Soviet War Memorials in Eastern Europe in 2022–2023“, *Kunsttexte.De, War on Monuments: Documenting the Debates over Russian and Soviet Heritage in Eastern and Central Europe*, nr. 1 (2024 m. liepos): 2, 1-9 Seiten, <https://doi.org/10.48633/KSTTX.2024.1.102647>.

²⁶ Aleksandra Kuczyńska-Zonik, „Silent Protesters or Acceptors? The Reaction of the Russian-Speakers to the Removal of the Soviet Monuments in Latvia and Estonia after Russia’s Full-Scale Invasion of Ukraine“, *Politologija* 112, nr. 4 (2024 m.): 16–43, <https://doi.org/10.15388/Polit.2023.112.1>.

²⁷ Linda Kaljundi ir Riin Alatalu, „War in Ukraine and the Estonian War on Monuments: Contexts of a Discussion That Was Not Expected to Happen“, *Kunsttexte.De, War on Monuments: Documenting the Debates over Russian and Soviet Heritage in Eastern and Central Europe*, nr. 1 (2024 m. liepos): 1–22, 1-22 Seiten, <https://doi.org/10.48633/KSTTX.2024.1.102631>, 1

²⁸ Kačerauskas ir Baranovskaja, „Should We Destroy Our Soviet Heritage?“, 622.

²⁹ Kuczyńska-Zonik, 26.

³⁰ Kaljundi ir Alatalu, „War in Ukraine and the Estonian War on Monuments: Contexts of a Discussion That Was Not Expected to Happen“, 11.

sistemoje. 2023 m. Estijos rašytojui Juhan Smull skirtas bareljefas sukėlė daugybę diskusijų, grupei rašytojų pradėjus agituoti už bareljefo pašalinimą dėl kolaboravimo su sovietų valdžia trėmimų klausimu. Ir nors pagal vėliau pavišintus duomenis kaltinimas nėra nepagrįstas (tiek jis, tiek ir jo žmona dalyvavo masiniame estų trėmime), buvo ekspertų pasisakiusių prieš bareljefo pašalinimo aktą, argumentuojant, jog net ir tokius istorinius pasakojimus reikia pažinti. Tad bareljefo pašalinimas reikštų labai skurdų ir siaurą istorijos pateikimą. Todėl palaikantys jo išsaugojimą siūlė būdus, kaip tai galima būtų padaryt nepaverčiant rašytojo vienareikšmišku didvyriu³¹. O tai viena iš rečiau sutinkamų tokių situacijų perspektyvų, kai siekiama reikšmės keisti, o ne panaikinti.

Kalbant apie memorialinius muziejus, jų turinio problematiškumas, galėtų būti aiškinamas per tai, jog dauguma memorialinių muziejų buvo įsteigti būtent tarybiniais metais. O ir tais metais steigiant, tikslai buvo ne istorijos artikuliacija, bet verčiau pasinaudoti nauja infrastruktūra, kaip „santvarkos įgalinimo priemonė, kuri vykdytų ideologinę propagandą“³². Todėl ir dauguma iki šiol dar išlikusių rašytojų memorialinių muziejų, buvo įsteigti būtent šiuo tikslu³³.

Giovanni Pinna kalbėdamas bendrai apie istorinius namus atkreipia dėmesį, jog jų vidus įprastai yra autentiškas, sukurtas ten gyvenusių žmonių. Tad ir daugumai sudaro įspūdį, jog tai vieta, kurios pateikiama istoriją, faktus galima laikyti tikrais, nemanipuliuojančiais. Tad dėl šios priežasties, tai yra tiltas tarp šiandienos ir praeities, kadangi lankytojas patiria tiesioginį kontaktą su pastarąja. Visgi, autorius atkreipia dėmesį ir į tai, jog muziejai, turintys savo istoriją yra jautrūs bet kokiems pakeitimams, kadangi būtų didelė tikimybė sufalsifikuoti istoriją³⁴. Galiausiai net ir tai, kuriam veikėjui muziejuose yra skiriamas didesnis dėmesys, dažnai tampa tiesiog politiniu sprendimu. Bet tai paveikia ir artikuliuojamą istoriją. Nors kartais tai vyksta dėl ganėtinai paprastų priežasčių – nepakankamas eksponatų skaičius konkrečiam veikėjui, siekis suvienyti ir atkurti tautos nacionalinę identitetą³⁵. Apskritai muziejai svarbūs kiekvienai valstybei, kaip būdas kurti ir išsaugoti kolektyvinę atmintį³⁶. G. Pinna muziejus lygina su komunikacijos instrumentu, teigdamas, kad per realių objektų eksponavimą yra įtikinama, jog juose pateikiama informacija nėra falsifikuojama. To pasekoje, muziejai įgauna autoritetą. Bet autorius ir paneigia šį visuomenėje plačiai paplitusį įsitikinimą,

³¹ Alexandra Yatsyk ir Vladimir Sazonov, „Mnemonic Security and Post-Soviet Aphasia: Soviet Monuments in Estonian Media after Russian Invasion of Ukraine“, *International Journal of Heritage Studies* 31, nr. 1 (2025 m.): 25, <https://doi.org/10.1080/13527258.2024.2343820>.

³² Nacionalinė biblioteka, *Memorialinių muziejų pertvarka Vilniuje*, Analitinė apžvalga R-2025-1 (Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius, 2025 m.), 6.

³³ *ibid*

³⁴ Giovanni Pinna, „Introduction to Historic House Museums“, *Museum International* 53, nr. 2 (2001 m.): 4, <https://doi.org/10.1111/1468-0033.00306>.

³⁵ Pinna, „Introduction to Historic House Museums“, 5.

³⁶ Pinna, „Introduction to Historic House Museums“, 6.

teigdamas, jog turėtume pasimokyti iš istorijos, kai būtent muziejai tapdavo režimų manipuliacijos terpe³⁷.

Zenonas Norkus, remdamasis ir lietuviškai pavyzdžiais, apžvelgė vokiečių istoriko ir filosofo Jörn Rüsen istorinės kultūros idėjas. Pats J. Rüsen savo moksliniuose darbuose buvo atsidūręs panašiam, kaip ir šio atvejo lauke. Skaitytojui prieštarigus jausmus keliantis klausiant dėl galimo, tinkamiausio likimo tragišką istoriją menančias vietas, pavyzdžiui dėl Aušvico. Klausimas, kaip galima būtų pasielgti su vieta, turinčia tragišką istoriją, visgi sąlyginai gerą infrastruktūrą, vis dar tinkamas naudoti patalpas³⁸. Kalbant apie istorinę atmintį, remdamasis J. Rüsen idėjomis, Z. Norkus apibūdina, kaip nebūtinai realią ar būtinai visų veikėjų išgyventą patirtį. Kaip ir tai, jog istorinė atmintis būtinai turi formuoti vieną grupę, vieną bendrą „mes“ priklausymą, kurti vieną bendrą identitetą, kuriam jausti priklausymą gali didesnė bendruomenė. Todėl būtent įvairios patirtys, esančios kasdieniame gyvenime (renginiai, minėjimai, gatvių pavadinimai ir pan.) yra žymiai veiksmingiau kuriant istorinę atmintį ir kolektyvinį identitetą. O todėl tai, istorinė atmintis ir kolektyvinis identitetas, tampa politinių objektu visuomenėje. Nes tik legitimuojant tam tikrą bendrą atmintį, galima įtvirtinti ir bet kokią politinį režimą ar santvarką³⁹. Todėl politinės kovos neretai neapsieina be istorinės atminties kūrimo, nes istorinė reprezentacija nebūtinai turi būti teisinga ar nesuklastota, valdymo ir kitokio veikimo. Galiausiai, Z. Norkus, pateikia ir istorinė kultūros apibrėžimą: „taigi istorinė kultūra yra istorinės sąmonės realizuota istorinė atmintis, kuri vykdo gyvenimo praktikos orientaciją laiko atžvilgiu, nulemdama veiklos kryptis ir jos subjekto savivoką (Rüsen 1994a: 219)“⁴⁰.

Atlikti tyrimai leidžia įsitikinti muziejų, paveldo, istorinių linijų ir jų santykio, kaip demonstravimo problematiškumu. Dauguma atvejų paveldas siejamas su ideologiniais siekiais, kurių siekiama žūtbūt išvengti šiandieninėje visuomenėje, kai yra norima kurti naują identitetą. Kitą vertus, kartais su istorija ir kultūra susiję paveldo sprendimai yra per daug politizuoti arba per greit priimami neįvertinus jų ateities perspektyvoje. Nors iki šių dienų išlikęs sovietinis paveldas dažnai kelia nemalonius, skausmingus prisiminimus ir emocijas, tai iš vienos pusės yra būtinas susitaikyti su praeitimi, iš kitos pusės, tai galbūt yra kuriama paties muziejaus pasirinktos retorikos.

Temos aktualumas

Diskusijos dėl Venclovų namų-muziejaus ateities tapo platesnių diskusijų atspindžiu, kalbančių apie sovietinio paveldo interpretavimą ir vertę šiuolaikinėje Lietuvoje. Diskusijų tyrimai šiame lauke nėra labai dažni, o ypač muziejininkystės tyrimų lauke. Dažnesniais atvejais dėmesys

³⁷ *ibid.*

³⁸ Zenonas Norkus, „JÖRNO RÜSENO ISTORINĖS KULTŪROS STUDIJŲ TEORINĖS IDĖJOS“, *Problemos* 67 (2005 m. sausio): 34, <https://doi.org/10.15388/Problemos.2005..4093>.

³⁹ *ibid.*, 39

⁴⁰ *ibid.*, 40

skiriamas argumentams dėl įvairaus paveldo pašalinimo, jo reikšmės, paliekant bandymą aiškintis gilesnes priežastis. Remiantis tyrimo metu aptiktais pasisakymais atsigręžiančiais į anksčiau priimtus sprendimus, tikėtina, jog ilgai trukusios diskusijos būtent dėl Venclovų namų-muziejaus ateities ir priimtas sprendimas, gali tapti precedentu ateityje sprendžiant panašaus pobūdžio, ypač susijusių su sovietiniu paveldu, klausimus.

Darbe naudojami terminai

Šis darbas, nors ir nagrinėjamas remiantis politikos mokslų disciplina, naudoja ne vieną terminą iš kultūrinės disciplinos, ypatingai muzealogijos. Vienas dažniausiai čia sutinkamų terminų – *paveldas*. Visuotinės lietuvių enciklopedijos jis yra aiškinamas, kaip turintis vienais ar kitais požiūriais išskirtinės reikšmės autentiškas vertybes, kuris taip pat turėtų būti perduotas jau per kelias kartas⁴¹. Moksliniuose darbuose sutinkamos labai panašios ir dėl to, ne retai, sinonimiškai vartojamos sąvokos *kontraversiškas paveldas*, *ginčijamas paveldas* (angl. *contested heritage*), *sudėtingas paveldas* (angl. *difficult heritage*), *disonansinis paveldas*. *Ginčijamas paveldas* apibūdina tokį paveldą, dėl kurio vyksta viešos diskusijos, dėl su juo susijusių kontraversiškų istorinių įvykių ar asmenybių⁴². *Disonansinis paveldas*, kuriuo iš esmės galėtų būti laikytinas visas paveldas⁴³, yra palyginti platus terminas. Šis terminas apibūdina tokį paveldą, dėl kurio skirtingos visuomenės grupės turi prieštarigus vieni kitiems požiūrius⁴⁴. *Kontraversiškas paveldas* labiau tapatinamas su tokiais objektais, kurių reikšmės aktualios dabar ir šiuo metu dėl jų vyksta įvairios diskusijos.

Terminas *sovietinis* ilgą laiką buvo diskusijų objektų, nes juo dažnai buvo keičiamas žodis *tarybinis*. Nors lietuvių kalbos žodyne egzistuoja abu terminai, kiekvienas terminų turi savą konotaciją, o tam tikrais atvejais ir skirtingą požiūrį bei emociją. Mokslininkai pastebi, jog kalboje naudojant terminą *tarybinis* jaučiamas didesnis nostalgijos jausmas, apie režimą kalbama ganėtinai pozityviai. Tuo tarpu terminas *sovietinis* dažniau tapatinamas su siekiu atsiriboti nuo režimo ir jo kurtų terminų. Nors pasirinkimas naudoti terminą *sovietinis* gali skambėti subjektyviai, mokslininkai tikina, jog šiandien, dažnu atveju abu terminai neturi didelio skirtumo, o pastarasis dažniau vartojamas ir moksliniuose darbuose⁴⁵. Dar ir šiame darbe pasirinkimas vartoti tokius terminus, kaip

⁴¹ „paveldas“, žiūrėta 2025 m. lapkričio 27 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/paveldas/>.

⁴² Alberto Frigerio, „The Fate of Statues of Stalin in Post-Soviet Countries: Some Critical Reflections on the Management of Contested Cultural Heritage“, *Heritage & Society* 12, nr. 2–3 (2019 m.): 136, <https://doi.org/10.1080/2159032X.2021.1909416>.

⁴³ John E. Tunbridge ir Gregory J. Ashworth, *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict* (J. Wiley, 1996 m.), 21.

⁴⁴ Tunbridge ir Ashworth, *Dissonant Heritage*; **cituota iš** Frigerio, „The Fate of Statues of Stalin in Post-Soviet Countries“, 136.

⁴⁵ Zigmas Vitkus ir bernardinai.lt, „Ką mano specialistai: ‚Sovietų‘ ar ‚Tarybų Sąjunga‘?“, *Bernardinai.lt*, 2011 m. kovo 24 d., <https://www.bernardinai.lt/2011-03-24-ka-mano-specialistai-sovietu-ar-tarybu-sajunga/>.

sovietinis autorius, sovietinis rašytojas, sovietinis režimas yra pagrįstas kitų, daugelio, mokslinių darbų pavyzdžiu ir siekiant suvienodinti terminologiją.

1. Teorinis pagrindas

Diskusija dėl Venclovų namų-muziejaus analizuojama pasitelkiant Ernesto Laclau ir Chantal Mouffe poststruktūralistinę diskurso teoriją. Toks pasirinkimas grindžiamas prielaida, jog atvejo diskusija siekia ne tik išspręsti sovietinio paveldo ateities klausimą, yra erdvė kovoti dėl skirtingų, diskursyvių kultūrinės atminties išraiškų. Dėl to pasirenkamas ir kultūrinės atminties teorinis laukas, padėsiantis suprasti, kokią atminties perspektyvą diskursai siekia įgalinti. Paveldo teorija padeda suprasti patį muziejaus problematiškumą, perprasti konflikto turinį. Teorijų sintezė padeda pamatyti bendrą kultūrinio lūžio vaizdą dėl kultūrinės atminties krypties.

1.1. Diskurso teorija

Ernesto Laclau ir Chantal Mouffe suformuluotos diskurso teorijos atsiradimas yra siejamas su 1990 m. vykusia politine krize. Stebėdami visuomenės veikimą, tyrėjai pristatė būdą, kuris siūlo iš naujo peržvelgti, kaip tarpusavyje sąveikauja politika ir kalba bei suteikia naują žvilgsnį. Tuomet, jų dėmesį patraukė reiškinys, visuomenėje egzistavęs ne vieną amžių – tai kaip visuomenė yra socialiai susiskirsčiusi, segmentuota, tiksliau, jos fragmentiškumą. Tuomet tyrėjai teigė, jog iš tiesų, žmonės visuomenėje nepriklauso tik vienai, konkrečiai grupei. Vienu metu žmogus gali būti daug kuo ir dėl to priklausyti skirtingoms, jį apibūdinančioms grupėms. Pavyzdžiui, visuomenėje esantis individas turi ne tik profesinę tapatybę, bet kartu jis gali priklausyti ir kitoms tapatybėms nusakančioms grupėms: lyties, vertybių, politinių pažiūrų, kultūros ir pan. Šie mokslininkų pastebėjimai, leido sudaryti išvadą, jog politika nėra susijusi ir veikianti vien per ekonomiką, ji tuo pačiu metu yra labai glaudžiai susijusi ir su kalba bei reikšmių konstravimo bei įtvirtinimo procesais. Šiuos procesus E. Laclau ir Ch. Mouffe išdėstė ir pristatė knygoje „Hegemony and Socialist Strategy: Toward a Radical Democratic Politics“. Negalima būtų nepaminėti, jog šis darbo kartinės sąvoka hegemonija ir ideologijos aiškinimas, yra labai glaudžiai siejamas su Antonio Gramsci ir Louis Althusser⁴⁶.

Poststruktūralistinė diskurso teorija teigia idėją, jog kalba turėtų būti suprantama labai plačiai, o jai suteikiamas vaidmuo galėtų būti prilyginamas net pasaulį kuriantis. Diskurso teorija, remdamasi poststruktūralistinėmis idėjomis, teigia, jog aplink mus esantis gyvenimas, kasdien vartojamos sąvokos, naudojami objektai, socialiniai santykiai, įvairūs konceptai, ar bendriausia prasme, tiesiog

⁴⁶ Sarah M. Ramsey, „Laclau and Mouffe’s Discourse Theory: Professionalism as an Empty Signifier for Nursing“, *Nursing Philosophy* 26, nr. 4 (2025 m.): 2, <https://doi.org/10.1111/nup.70034>.

žodžiai, ir viso to reikšmės, mūsų giliu įsitikinimu, dažnai, atrodo ne tik natūralios, bet ir jų reikšmė atrodo galutinė ir nekvestionuojama. Visgi, šis savaime suprantamas žinojimas, iš tiesų, yra dirbtinai sukurtas. Todėl teorija kviečia nelaikyti to, kaip duotybės ar, juo labiau, kaip objektyvi tiesa⁴⁷. Šios, atrodytų, nekvestionuojamos idėjos, reikšmės, iš tiesų yra politinių kovų rezultatas. Jų kitimas yra labai glaudžiai siejamas su labai įvairias, skirtingais kontekstais. Tai gali būti esamas laikmetis, įvairūs politiniai sukrėtimai, tiek visuomenės dalies viduje, tiek už jos ribų, ar bet kokie kiti vykstantys pokyčiai⁴⁸. Pabrėžiama, jog viskas gali turėti įtaką reikšmių, santykių ir kitokio nusistovėjusio suvokimo kitimui. Net ir visą tai įtakojančios politinės jėgos, kurios, kaip pastebima, nuolatos kinta. O jų kitimas, santykis ir pasiskirstymas visuomenėje keičiasi, kartu įtakodamas ir socialinius santykius⁴⁹. Būtent per socialinę sąveiką, bendravimą, reikšmės yra įtvirtinamos, kuriamos ar kaip kitaip keičiamos. Socialinis veikimas yra pagrindinė ir svarbiausia diskurso teorijos prielaida⁵⁰.

Savo atsiradimo laikotarpiu, E. Laclau ir Ch. Mouffe pristatyta diskurso teorija atrodė labai naujoviška. Bet tik pastaraisiais metais šio teorijos populiarumas išaugo dėl vis dažniau pasirodančių populizmo tyrimų⁵¹. Teorija tapo labai svarbi šio fenomeno tyrimams⁵², ypač po istorinio lūžio visuomenėje, kai XVII a. „žmonės pradėjo save matyti, kaip atskirus nuo visatos ir vienas kito“. Tokį visuomenės fragmentiškumą, politika šiandien bando ištaisyti, bando jį sujungti per skirtingų idėjų, prasmų bei reikšmių artikuliaciją⁵³. Tai tik patvirtina, jog šiandienis pasaulis yra dirbtinai sukonstruotas kovos dėl hegemonijos rezultatas, o ne natūraliai susikūręs pasaulio veikimas⁵⁴.

Diskurso teorija teigia, jog realybė yra kuriama diskursų, kai vienas objektas turi ne vieną, skirtingą nuo kitų, reikšmę, o skirtingi diskursai nori įtvirtinti kurią nors vieną ir konkrečią. E. Laclau ir Ch. Mouffe svarsto hegemonijos ir prasmės svarbą, jų vietą ir vaidmenį visuomenėje. Ir nors pati idėja apie sukonstruotą pasaulį aplink mus jau buvo analizuota ir pastebėta dar iki E. Laclau ir Ch. Mouffe socialinio konstruktyvizmo atstovų kalbėjusių apie dirbtinai sukonstruotą bendrą pasaulio suvokimą⁵⁵, būtent jie didžiausią svorį suteikia kalbai, kaip kuriamo pasaulio veikėjui. Materialusis pasaulis diskurso teorijoje nėra paneigiamas turint fizinę išraišką, vis dėl to, tik kalba jam gali suteikti

⁴⁷ Marianne Jørgensen ir Louise Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method* (Sage, 2011 m.), 5.

⁴⁸ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 5.

⁴⁹ Amir Dabirimehr ir Malihe Tabatabai Fatmi, „LACLAU and Mouffe’s Theory of Discourse“, *Novel Applied Sciences* 3, nr. 11 (2014 m.): 1283.

⁵⁰ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 5.

⁵¹ Benjamin De Cleen ir kt., „Discourse Theory and the Turn to Practice: Lessons from the Populist Moment“, *Journal of Language and Politics* 24, nr. 1 (2025 m.): 1–24, <https://doi.org/10.1075/jlp.24200.dec>.

⁵² Ernesto Laclau ir Chantal Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*, 2. ed (Verso, 1985 m.).

⁵³ Laclau ir Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy*, 94.

⁵⁴ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 5.

⁵⁵ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 5.

socialinę prasmę⁵⁶. Dėl tokios kasdienio pasaulio, o teorijos atveju – diskursu, tai nei pasaulyje „susistovėjusios“ tvarkos, nei skirtingi diskursai nėra baigtiniai ir visiškai pilnai, visam laikui, įsitvirtinę. Vyksta nuolatinė kova tarp bandymų įtvirtinti tam tikras pasaulėžiūras, tarp to, kas turėtų būti laikoma „tikrąja tiesa“⁵⁷. Tai kova dėl dominavimo, o jos laimėtojas – laikinas.

Vienas iš pamatinių skirtingų diskurso teorijų autorių yra laikomas Michael Foucault, kuris nors pristatė kiek kitokį supratimą apie diskursų veikimą, nei E. Laclau ir Ch. Mouffe, siedamas juos su suformuotu istoriniu rezultatu, taip pat „suteikė“ didelę galią diskursams⁵⁸. Galiai jis suteikė kūrėjo vaidmenį. Anot jo, ji vaidina svarbų vaidmenį kuriant socialinį pasaulį, kuris yra įtvirtinamas dar ir sukuriant jo taisykles. Tai pastato gyvenimus į tam tikrus rėmus, riboja⁵⁹. Taisyklės, magistro darbe tiriamu atveju, svarbu pažymėti, liečia ir vartojamą kalbą. Diskursai visus šiuos dėmenis saugo ir suteikia jiems prasmę. Todėl norint suprasti pasaulio veikimą, suprasti, kaip „tiesa“ kurią mes žinome ir tikime esant vienintele, turime aiškintis, kaip diskursų ribose ji buvo suformuota. Būtent ten visą tai turi prasmę, o ne už diskurso ribų. Todėl E. Laclau ir Ch. Mouffe svarbu pabrėžti individo priklausomybę nuo įvairių struktūrų, kurios yra visos visuomenės valdytojas, kiekvieno jos aspekto⁶⁰. Ši mintis, apie materialų objektų prasmės įgavimą tik per diskursus, yra esminė poststruktūralistiniam mąstymui.

Diskurso teorija aiškina pasaulio struktūrą ir susidarymą, verčia permąstyti kuo tikime. Vis dėl to, teorijos tikslas yra kiek platesnis, nei išsiaiškinti „tikrąsias“ tiesas. Diskurso teorija leidžia dekonstruoti šią sandarą, suprasti, kaip naudojama kalba, formuojama skirtingų diskursų, verčia mus elgtis, tikėti ir gyventi tam tikrais iš anksto nustatytais būdais. Diskurso tyrimo universalumas leidžia jį naudoti ne tik kaip teoriją, bet ir kaip metodą, bei tirti skirtingas visuomenės veikimo sritis⁶¹.

Svarbu dar kartą atkreipti dėmesį ir į diskurso teorijos sąsają su politika. Iš esmės, paprasčiau, tai galima būtų nusakyti, kaip semantinės sistemos įtaką politiniams veiksams. Sąsaja su marksistine tradicija čia taip pat pastebima, per domėjimąsi, kaip yra kuriamos reikšmės, kaip visą tai yra siejama su galia ir jai priešinga kontrgalia, tęstinumu ar nuolatine socialine kaita ir panašiai⁶². Ir nors diskursai kartais yra tapatinami su skirtingomis ideologijomis, tikima, jog lygybės ženklas

⁵⁶ *Ibid*, 9

⁵⁷ *Ibid*, 6

⁵⁸ Michel Foucault, *The Archaeology of Knowledge & the Discourse on Language* (Knopf Doubleday Publishing Group, 2012 m.), 117.

⁵⁹ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 14.

⁶⁰ *Ibid*, 17

⁶¹ Hedwig te Molder, „Discourse Theory and Analysis“, *Encyclopedia of Communication Theory*, sud. Stephen W. Littlejohn ir Karen A. Foss (Sage, 2009 m.), 312.

⁶² Benjamin De Cleen ir kt., „Discourse Theory and the Turn to Practice: Lessons from the Populist Moment“, *Journal of Language and Politics* 24, nr. 1 (2025 m.): 2, <https://doi.org/10.1075/jlp.24200.dec>.

dėjimas tarp šių dviejų terminų būtų kiek per siauras matymas, diskursai apima visas socialines praktikas, o taip pat ir įvairias institucijas bei organizacijas⁶³. Teorija padeda suprasti kaip skirtingi veikėjai, tai pat ir politikos, įsitraukia į įvairius artikuliacijos procesus, siekdami hegemonijos⁶⁴ įtvirtinimo.

Diskurso samprata ir diskursyvumo lauko dinamika

Diskursas, kaip terminas, moksliniuose tyrimuose yra sutinkamas vis dažniau. Net ir kasdienėje, ne-tyriminėje sferoje šis terminas taip pat vartojamas labai plačiai. Apibendrinus, diskursas apima tam tikros pasaulėžiūros arba specifinio požiūrio į tam tikrą klausimą, idėją ar, supaprastinus, objektą ar požiūrį⁶⁵. Šios vienu metu egzistuojančios idėjos dėl konkretaus klausimo nuolatos konkuruoja dėl to, kuri idėja yra „teisingesnė“. Diskursas paprastai talpina vieną idėją, kuriai priklauso sąvokos, teiginiai, procedūriniai rinkiniai, veiksmai, bet diskursų egzistuoti gali daugybė – kiekvienai grupei, kiekvienai tradicijai, kiekvienai politinei jėgai ir pan.⁶⁶ Kitais žodžiais tariant, diskursas tai tam tikro požiūrio ir bandymo jo įtvirtinti nekvestionuojamu, visuma, kuri susideda iš sudėtingų procesų, formuojančių vieną, vientisą sistemą dėl kurios tam tikra prasmė, idėja yra palaikoma. Bandymas įtvirtinti skirtingus diskursus, kitaip, konkuruojančių diskursų kovos ir formuoja visuomenės struktūrą. Ši kova niekuomet nėra baigtinė, todėl ir reikšmės, idėjos ir pasaulėžiūra nuolat kinta⁶⁷.

E. Laclau ir Ch. Mouffe atkreipia dėmesį, jog nors kalba ir yra vienas svarbiausių įrankių įtvirtinant reikšmes, tai neurėtų būti suprantama, tik kaip kalbėjimas. Objektų ar idėjų reikšmės yra įtvirtinamos per nuolatinį santykį su kitais diskursais. Šis santykis galėtų būti suprantamas, per analizę, kuomet aiškinamasi, kaip tam tikros visuomenės grupės, diskursai, bando pakeisti jau nusistovėjusias reikšmes, arba kaip jos tampa tokiomis įsitvirtinusiomis, jog atrodo natūraliomis ir nepakeičiamomis, ar kaip senosios tampa nebeteisingomis, nebeaktualiomis⁶⁸.

Nors pastebima, jog vieningo diskurso apibrėžimo tarp skirtingų diskursų tyrimų nėra, bendrinis j supratimas galėtų būti aiškinamas, kaip „tam tikras būdas kalbėti apie pasaulį ir suprasti

⁶³ Hussein Aftabi ir Arash Moshfeghi, „Discourse Theory: Language, Politics, and Society“, *Religación. Revista de Ciencias Sociales y Humanidades* 4, nr. 22 (2019 m.): 266, <https://doi.org/10.46652/rgn.v4i22.577>.

⁶⁴ Mette Marie Roslyng ir Camilla Dindler, „Media Power and Politics in Framing and Discourse Theory“, *Communication Theory* 33, nr. 1 (2023 m.): 17, <https://doi.org/10.1093/ct/qtac012>.

⁶⁵ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 1.

⁶⁶ Sara Walton ir Bronwyn Boon, „Engaging with a Laclau & Mouffe Informed Discourse Analysis: A Proposed Framework“, *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal* 9, nr. 4 (2014 m.): 352, <https://doi.org/10.1108/QROM-10-2012-1106>.

⁶⁷ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 25.

⁶⁸ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 25.

pasaulį (arba aspektą pasaulyje)“⁶⁹. E. Laclau ir Ch. Mouffe diskursą įvardina, kiek konkrečiau – „kaip struktūruotą visumą, atsirandančią dėl artikuliacinės praktikos“⁷⁰. Turbūt vertėtų paminėti, jog artikuliacija šioje teorijoje laikoma ne tik kalbinius, lingvistinius būdus, bet ir praktinius, fizinius veiksmus, kuriais siekiama užfiksuoti ir įtvirtinti tam tikrą prasmę⁷¹, taip sustabdant ir begalinį skirtumų srautą⁷².

Vertėtų pabrėžti, jog E. Laclau ir Ch. Mouffe diskurso teorijoje diskurso terminas yra neatsiejamas nuo praktikos, dažniausiai suprantant juos, kaip vienas kito rezultatus⁷³. Nors tyrėjai šiuo terminu dažnai vartoja, kaip sinonimus, o Laclau mokyklos atstovai skirtumus tarp diskursų ir įvairių praktikų nelaiko reikšmingais, pastarieji, savo tyrimuose dažniau naudoja būtent lingvistinę analizę⁷⁴. Visgi, diskursus, apimančius bet kokio tipo artikuliaciją, turėtume laikyti svarbiais visuomenės transformacijos įrankiais, formuojančiais ir socialiai ir kultūriškai reikšmingą visuomenę, bei veikiančiais ne paviršutiniškai, bet giliai įsišaknijusiais sociokultūrinuose kontekstuose⁷⁵.

Galiausiai, diskursą turėtume suprasti, kaip tam tikrą terpę, kur ženklai įgyja tam tikras, konkrečias reikšmes⁷⁶. Šios yra griežtai apibrėžtos ir puikiai žinomos, o visos kitos galimos reikšmės ir interpretacijos yra atmetamos ir tampa diskursyvumo laiko dalimi. Šis veikia, kaip „prasmės pertekliaus“ rezervuaras, kadangi jame atsiduria visos potencialios reikšmės, egzistavusios kituose diskursuose. Todėl diskursyvumo laukas, tuo pat metu tampa ir potencialia diskurso dominavimo grėsme. Rodo, jog dominuojanti ir laikinai įtvirtinta reikšmė nėra pastovus dalykas ir gali būti bet kada destabilizuota kitų, antagonistinių diskursų⁷⁷. Tai leidžia pastebėti, jog diskurso laukas yra apibrėžiamas per atmetimą, idėjų pašalinimą iš diskurso. Taigi, diskursas turėtų būti suprantamas, kaip tai, kuo jis nėra ir ką atmeta⁷⁸. Dėl tokio santykio, kiekvienas diskursas siekia užvaldyti diskursyvumo lauką, nes tik taip reikšmė gali būti užfiksuojama⁷⁹.

Diskurso artikuliacija

⁶⁹ *Ibid*, 1

⁷⁰ Laclau ir Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy*, 105.

⁷¹ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 26.

⁷² Laclau ir Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy*, 112.

⁷³ De Cleen ir kt., „Discourse Theory and the Turn to Practice“, 2025 m., 9.

⁷⁴ Pierre Ostiguy ir Benjamin Moffitt, „Who Would Identify with an ‚Empty Signifier‘? The Relational, Performative Approach to Populism“, *Populism in Global Perspective: A Performative and Discursive Approach* (2021 m.), 68.

⁷⁵ Arazoo R. Othamn ir Salah M. Salih, „The Relationship between Structure of Discourse and Structure of Ideology: A Socio-Cognitive Perspective“, *KOYA UNIVERSITY JOURNAL OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES* 5, nr. 1 (2023 m.): 149, <https://doi.org/10.14500/kujhss.v5n1y2022.pp147-158>.

⁷⁶ Author Linn Engvall, *A Discourse Analysis*, s.a., 25.

⁷⁷ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 29.

⁷⁸ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 27.

⁷⁹ Laclau ir Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy*, 99.

Diskurso teorija teigia, jog egzistuojančios reikšmės kasdienybėje – nėra duotybė. Visos reikšmės yra kuriamos ir įtvirtinamos. Toks procesas turi ir savo pavadinimą – *artikuliacija*⁸⁰. Šiam procesui galima priskirti visas praktikas, kurios padeda kurti ryšį tarp skirtingų elementų, tai yra, ženklų arba kitokių objektų, kurių reikšmė nėra nusistovėjusi, vadinasi ir jų tapatybė visa dar yra įsitvirtinimo, modifikavimo stadijoje⁸¹. Ženklų prigimtis turėti ne vieną reikšmę, artikuliacijos metu yra suvaldoma, tad ženklas įgauna tik vieną, konkrečią reikšmę, kuri detaliau yra nusakoma mazginių taškų. Tad, iš esmės, artikuliacija nusako visą diskurso veikimą, kai yra siekiama reikšmės užfiksuoti, įtvirtinti ir daugybę reikšmių turinčius elementus paversti momentais, kurie turi stabilią reikšmę⁸². Toks stabilumas pasiekiamas per nuolatinį veiksmų, įtvirtinančių šias reikšmes, pasikartojimą. Tik tuomet susiformuoja ir nusistovi stabili struktūra, kuri visuomenėje tampa natūralia, nekvestionuojama, įprastine norma⁸³.

Artikuliacija, kaip turėdama daugybę veikimo pavidalų, taip pat vyksta ir kasdieniniame mūsų gyvenime. Nors dažniausiai ji veikia kalbos pavidalu, nuo šios praktikos neatsiejami ir kiti įvairūs veiksmai ar socialinės praktikos, tiek fiziniai, tiek praktiniai, pavyzdžiui, įstatymai⁸⁴. Tad kasdienis kalbėjimo arba rašymo veiksmas turėtų būti suprantamas, kaip artikuliacija. Kalbėjimas, tai apgalvotas veiksmas. Jo metu mes kuriame ryšius tarp skirtingų žodžių, skirtingų reikšmių, arba kaip tik, teikiame pirmenybę konkrečioms žodžiams, kitus, tiesiog, paliekant nuošaly⁸⁵. Artikuliacija gali ne tik įtvirtinti reikšmes, bet ir jas keisti, suteikti arba siūlyti visiškai naujas reikšmes. Tokiu atveju, net ir diskursui ir jo nusistovėjusioms reikšmėms, yra metamas iššūkis. Tad tai tik patvirtina tai, jog artikuliacija, kurtu su diskursų kova, niekuomet netampa baigtiniu procesu⁸⁶. Net iš nusistovėjus reikšmėms, gali atsirasti naujų, potencialių reikšmių, kurios šias ir vėl „iškvieštų“ į kovą⁸⁷.

Ženklų rūšys diskurse

Savo teorijoje, E. Laclau ir Ch. Mouffe, socialinį pasaulį suprantą, kaip nesibaigiančių, nuolatinių kovų lauką dėl reikšmių įtvirtinimo. Skirtingi diskursai šiame pasaulyje siekia įtvirtinti būtent savo reikšmes konkrečioms idėjoms. E. Laclau ir Ch. Mouffe aiškindami kovų dėl reikšmės procesus pasitelkia *signifikanto* (angl. *signifier*) ir *signifikato* (angl. *signified*) sąvokas. Signifikantas

⁸⁰ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 28.

⁸¹ Ramsey, „Laclau and Mouffe’s Discourse Theory“, 3.

⁸² Laclau ir Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy*, 105.

⁸³ Oliver Marchart, „Institution and Dislocation: Philosophical Roots of Laclau’s Discourse Theory of Space and Antagonism“, *Distinktion: Journal of Social Theory* 15, nr. 3 (2014 m.): 271–82, <https://doi.org/10.1080/1600910X.2014.966272>.

⁸⁴ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 36.

⁸⁵ *Ibid*, 29

⁸⁶ Engvall, *A Discourse Analysis*, 30.

⁸⁷ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 29.

tyrėjų aiškinamas, kaip jau ištransliuota reikšmės forma. Ji egzistuoja išorėje ir panašesnė į fizinę reikšmės formą. Tuo tarpu, signifikatas, ir yra pati idėja, kurią pavadinimas (signifikantas) nurodo. Jo forma yra labiau abstrakti, kaip teigiama, egzistuojama kiekvieno sąmonėje⁸⁸. Reikšmės įvirtinimas vyksta per abiejų veikėjų tarpusavio sąveiką. Dėl šios priežasties, norint įtvirtinti reikšmes, jų sąveika tampa neišvengiama ir esmine sąlyga, kadangi sąveikaudami jie papildo vienas kitą ir bendromis jėgomis sukuria kitą produktą – ženklą. Galima pastebėti, jog abiejų veikiančiųjų (signifikanto ir signifikato) tarpusavio ryšys nėra statiškas, jis nepastovus⁸⁹. Net jei įvardijus signifikatą sąmonėje kyla tam tikra sąsaja su konkrečiu signifikatu, tikėtina, jog vėliau šios sąsajos, reikšmės gali pasikeisti.

Vienas esminių skirtumų tarp signifikanto ir signifikato yra jų pastovumas. Diskurso teorija pastebi, jog konkretus signifikantas, reiškiantis žodį ar simbolį, įprastai lieka stabilus. Bet jo sąsaja su signifikatu, skirtingų diskursų priskiriamomis skirtingomis reikšmėmis, labiau tikėtina, jog gali kisti⁹⁰. Ši sąveika priklauso nuo kiekvieno diskurso, jo steigiamų reikšmių. Tai sudaro pretekstą skirtingiems diskursams kovoti dėl reikšmės, kuri simboliškai, galėtų būti pavadinta „įtvirtinta galia“.

E. Laclau ir Ch. Mouffe diskurso teorijoje, labai svarbia yra laikoma *tuščiojo signifikanto* sąvoka. Teorijoje ji yra suprantama ir veikia, kaip centrinė diskurso veikimo ir egzistavimo ašis. Visi likę ženklai, mazginiai taškai, yra susispietę ir išsidėstę aplink jį. Tokiu būdu, kiti diskurse egzistuojantys elementai palaiko diskurso logiką⁹¹. Tai lyg centrinė ir pati bendriausia vieno, konkretaus diskurso idėja. Tuščiasis signifikantas, dar kitaip suprantamas, kaip privilegijuotasis mazginis taškas, yra įtvirtinimas ir veikia kaip visos mazginių taškų ekvivalentiškumo grandinės atspindys⁹². Tuščiasis signifikantas laikomas būtent tuo diskurso dalyviu, kuris per kurį kiti diskurse esantys ženklai gali ir įgyja savo tapatybę. Taigi, dėl jo, diskurse esantys ženklai išties įgauna prasmę⁹³. Tuo tarpu pats tuščiasis signifikantas tokį terminą gavo būtent dėl savo savybės neturėti reikšmės. Jis įgauna reikšmę tik tuomet, kai veikia kokiam nors diskurse. Esant už jo, tai yra, veikiant už konkretaus diskurso ribų, jis yra tuščias ir neturi jokio pastovaus, ar kaip kitaip užfiksuoto turinio⁹⁴. Tuščiojo signifikanto reikšmės neturėjimas, iš esmės, yra lyg strateginis konkretaus diskurso įrankis. Dėl neturėjimo griežto apibrėžimo konkrečiame diskurso veikimo lauke, dėl savybės įgyti labai plačią, daugeliui atvejų tinkamą reikšmę, jis yra pakankamai lankstus, kad galėtų atliepti skirtingų diskurso dalyvių pažiūras ar įsitikinimus. Tokiu būdu yra pasiekama didesnė tikimybė įgyti

⁸⁸ Dabirimehr ir Fatmi, „LACLAU and Mouffe’s Theory of Discourse“, 1284.

⁸⁹ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 50.

⁹⁰ *Ibid*

⁹¹ Dabirimehr ir Fatmi, „LACLAU and Mouffe’s Theory of Discourse“, 1284.

⁹² Laclau ir Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy*, 112.

⁹³ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 26.

⁹⁴ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 28.

hegemoniją, kadangi tai suvienija didesnę grupę žmonių, vadinasi ir diskursas yra labiau stabilizuojamas⁹⁵.

Mazginiai taškai ir mazginių taškų lygiavertiškumo grandinės

Diskurso teorija, kuriai pagrindus padėjo E. Laclau ir Ch. Mouffe, daro prielaidą, jog ženklas (angl. *sign*) pats iš savęs nėra savarankiškas, o taip pat ir nėra realus. Jis labiau apibūdinamas, kaip „savavališkas kalbos elementų sistemos komponentas“⁹⁶. Autoriai elementų egzistavimą aiškina, kaip griežtai priklausomą nuo kitų elementų. Patys iš savęs, jie neturi reikšmės. Tai aiškinama per kalbos veikimą – elementai neturi jokios reikšmės, kol jiems jos nesuteikia tam tikros taisyklių sistemos ar sąveika su kitais elementais⁹⁷. Dar kitais žodžiais tai galima būtų pabrėžti, kaip griežtą ženklų reikšmės priklausomybę vienas nuo kito, nes jos atsiranda tik iš ženklų tarpusavio sąveikos, todėl ir turėtų būti suprantama, kaip santykinė.

Reikšmių atsiradimas diskurso teorijoje aiškinamas pasitelkiant dar kelis terminus. Tai, plačiai galima būtų apibūdinti, skirtingą ženklų egzistavimą reišmių priskyrimo sistemoje. Pirmiausia, tai *elementas*. Jis suvokiamas, kaip tam tikra idėja ir atskiras veikiantysis, nes neturi jokios savo vietos diskurse, jis nepatenka į *diskursyvinę artikuliaciją*, arba jo reikšmė nėra nusistovėjusi. Jam priskiriamos reikšmės yra nepastovios, jos daugiaprasmės. Todėl ji galėtų būti tapatinamas su *plaukiojančiu signifikantu*⁹⁸. Tik dažnesiu atveju pastarasis terminas yra vartojamas kovos dėl reikšmės įtvirtinimo proceso terminijoje. Tam, kad vyktų *artikuliacijos* procesas, tai yra, skirtingos idėjos būtų sujungiamos į vieną, bendrą tikslą – pirmiausiai turi egzistuoti atskiri *elementai*. Juk tam, kad įtvirtinti kokią tai socialinę tvarką, pirmiausia turi būti ir atskiros jos dalys, iš kurių ta tvarka ir bus „statoma“⁹⁹.

Kitas diskurso veikimo aiškinime dalyvaujantis terminas – *momentas*. Tai sekantis, sėkmingas, žingsnis po artikuliacijos, kiekvieno ženklo siekiamybė. Momentu tampa toks ženklas, kuris turi savo aiškia, visiems žinomą ir suprantamą reikšmę. Kitaip tariant, išgirdę tam tikrą žodį, mes iškart galėtume tiksliai įvardinti, ką jis reiškia ir nesutarimų dėl to, tikėtina, nebūtų¹⁰⁰. Ši reikšmė taip pat priklausoma nuo santykio su kitais ženklais, tik šiuokart, šis santykis yra aiškus ir fiksuotas¹⁰¹.

⁹⁵ Ramsey, „Laclau and Mouffe’s Discourse Theory“, 6.

⁹⁶ *Ibid*, 3.

⁹⁷ Ernesto Laclau, „Discourse“, *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, 2. ed, sud. Robert E. Goodin ir kt., Blackwell Companions to Philosophy 5 (Wiley-Blackwell, 2012 m.), 542.

⁹⁸ Dabirimehr ir Fatmi, „LACLAU and Mouffe’s Theory of Discourse“, 1284.

⁹⁹ Laclau ir Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy*, 93.

¹⁰⁰ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 27.

¹⁰¹ *Ibid*, 26

Nors ženklų reikšmės jau yra įtvirtintos, visa jų sistema ir struktūra yra dar ir stabilizuojama. Tai vyksta per *mazginių taškų ekvivalentiškumo grandinę*. Šie žodžiai tampa lyg reikšmių inkarais diskurse, kurių dėka ir kiti momentai stabilizuojasi¹⁰². Svarbu pastebėti, jog net jei vienam diskursui priklausantys mazginiai atrodo labai skirtingi, tie visi veikia bendram tikslui ir palaiko vieną konkretų (jiems priklausantį) diskursą¹⁰³. Mazginiai taškai vėliau tampa *lygiaverčių mazginių taškų ekvivalentiškumo grandinės* pagrindu. Būtent ši grandinė ir išreiškia tai, kas buvo anksčiau teigta – visi mazginiai taškai yra susieti ir veikia vienam tikslui. Diskurse šie taškai tampa vienas kitam lygūs ir kartu suteikia reikšmę ir turinį tuščiajam signifikantui¹⁰⁴. Toks išsidėstymas vyksta abiejose antagonistinės linijos pusėse, lyg veidrodiniu, bet ne identišku (nes priskiriamos reikšmės nėra vienodos), principu, todėl kiekvienas iš mazginių taškų kitoje antagonistinės linijos pusėje turi ir savo atitikmenį, priešišką reikšmę¹⁰⁵. Bet būtent diskurso mazginių taškų ekvivalentiškumo grandinės ir apsprendžia, kokie turėtų būti socialiniai santykiai¹⁰⁶

Antagonistinis santykis

Kaip jau minėta ankstesniuose skyriuose, visuomenė yra laikoma vieta, kurioje nuolatos vyksta kovos dėl reikšmių kūrimo ir įtvirtinimo. Tai yra esminis E. Laclau ir Ch. Mouffe diskurso teorijos teiginys. Tad tai reiškia jog skirtingi diskursai, teigiantys reikšmes, taip pat yra nuolatiname susidūrime. Net ir pasiekus, atrodytų, nusistovėjusios reikšmės stadiją, reikia suprasti jog toks reiškinys yra laikinas. Diskurso teorijoje naudojamas *antagonizmo* terminas suprantamas, kaip pagrindinė jėga, nuo kurios ir priklauso socialinis tapatumas, tvarka. Jis tarp kitų diskursų nubrėžia ribas. Apibūdinamos konkrečios socialinės, arba net politinės, kovos, kuriose nesutarimai vyksta yra vadinamos *socialiniu antagonizmu*. Jis įvyksta tuomet, kai skirtingi diskursai bando paneigti ir išstumti vienas kitą¹⁰⁷. Pastebima, jog tai suprasti, kaip tiesiog nuomonių išsiskyrimą būtų per daug siaura. Bendrai, antagonizmo metu skirtingi diskursai ne tik priskiria skirtingas reikšmes, bet ir reikalauja prieštarų, diskursų atžvilgiu, veiksmų toje pačioje socialinėje erdvėje¹⁰⁸. Dėl tokio savo būdo ir logikos, jog vienu metu ta pačiam objektui gali būti priskirta tik viena reikšmė, skirtingose antagonistinės ribos pusėse esančios reikšmės tampa vienas kito neiginiu¹⁰⁹. Taigi trukdo priešingoms reikšmėms būti realizuojamomis. Svarbu būtų paminėti, jog skirtingos reikšmės objektams ar

¹⁰² *Ibid*

¹⁰³ Walton ir Boon, „Engaging with a Laclau & Mouffe Informed Discourse Analysis“, 354.

¹⁰⁴ *Ibid*, 355.

¹⁰⁵ *Ibid*, 356

¹⁰⁶ *Ibid*, 363

¹⁰⁷ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 47.

¹⁰⁸ Dabirimehr ir Fatmi, „LACLAU and Mouffe’s Theory of Discourse“, 1285.

¹⁰⁹ Olivier Marchart, *Introduction: What is Antagonism?* (Edinburgh University Press, 2018 m.), 1.

reiškiniams vienu metu taip pat gali egzistuoti ir nekonfliktuodamos. Tokiu atveju tai nėra įvardijama, kaip antagonizmas¹¹⁰.

Hegemonijos įtvirtinimas

Tam tikroje visuomenėje kilus antagonizmui, tai yra, situacijai, kai du skirtingi pasaulio suvokimai tuo pačiu klausimu susiduria, diskursyvinėje erdvėje, kur ir „gyvena“ priešiškos konkretaus klausimo reikšmės, tampa nestabili. Galimas šio susidūrimo sprendimas yra *hegemoninė intervencija*. Šio reiškinio, proceso metu įsikiša tam tikra socialinė arba politinė jėga (čia, turima omeny ne fizinę jėgą, fizinę galią, bet kitokios galios priemonės), tam kad šį kilusį konfliktą išspręstų¹¹¹. Tokiu būdu yra siekiama pašalinti bet kokią kylantį dviprasmiškumą, išstumiant mažiau įtakingą, silpnesnį diskursą ir paliekant labiau įtaigesnį, paveikesnį - dominuojantį. Pastarasis tampa laimėtoju, kurio pasaulėžiūra yra įtvirtinama¹¹². Nuo to momento hegemonijos įgyto diskurso tiesa tampa visiems natūralia ir savaime suprantama tiesa, ji nebėra kvestionuojama. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog tiek hegemonijos įtvirtinimas, tiek ir kelias iki jos – diskursų kova, pasiekama nenaudojant fizinės galios ar kokios kitokios prievartinės formos. Hegemonijos įtvirtinimas čia vyksta per būdų turėjimą ir sugebėjimą valdyti reikšmes¹¹³. Šios dažniausiai sutinkamos retorikos, įstatymų ir panašiu formatu.

Būtent dėl šios priežasties, reikšmės įtvirtinimo, kuri yra laikoma visų diskursų siekiamybe ir galutiniu kovos etapu ir kovoja diskursai. Stavrakakis priduria, jog hegemonijos buvimas „pavyzdine politinės veiklos forma“ tai padaro dar labiau norimu „prizu“. Toks ypatingas ryšys egzistuoja todėl, kad hegemonija yra pasiekama per tam tikrų pasaulėžiūrų natūralizavimą, supratimą, kaip savaiminę ir nekvestionuojama tiesa¹¹⁴.

Diskurso teorija leidžia suprasti, kaip diskusijos dėl Venclovų namų-muziejaus ateities atsiskleidžia, kaip hegemoninė kova dėl diskurso nusakančio kultūrinės atminties prasmę ir išraišką.

1.2. Kultūrinė atmintis

Prieš pradėdant giliau žvelgti į atminties aiškinimo būdus, norėčiau atkreipti dėmesį į iš pažiūros panašiai skambančius, bet ne tapačius terminus, kurie dažnai yra painiojami – kultūrinė

¹¹⁰ Marchart, „Institution and Dislocation“, 278.

¹¹¹ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 48.

¹¹² Dabirimehr ir Fatmi, „LACLAU and Mouffe's Theory of Discourse“, 1285.

¹¹³ *Ibid*, 1286

¹¹⁴ David Howarth ir kt., sud., *Discourse Theory and Political Analysis. Identities, Hegemonies and Social Change* (Manchester University Press, 2000 m.), 14.

atmintis ir kolektyvinė atmintis¹¹⁵. Pastarasis terminas, suformuluotas Maurice Halbwachs, yra rinkinys įvairių įvykių, kurie iš esmės paveikė tai, kokia buvo skirtingų grupių istorija¹¹⁶. Ji pasireiškia tuomet, kai vyksta įvairios šventės, apeigos, minėjimai¹¹⁷. Jos savybe yra tai, jog ji gali būti sąmoningai konstruojama, pastebima tam tikruose artefaktuose, o taip pat organizuojama socialiai. Kolektyvinės atminties idėja iš tiesų padėjo pagrindus kultūrinei atminčiai. Ją steigdamas, jis atmintį susiejo su kultūriniu, o ne biologiniu lauku, teigdamas, jog ji nėra perduodama, kaip paveldėjimas, bet ji yra perduodama per patirtį. Taip pat M. Halbwachs pastebėjo, kad individo atmintis, kuri fundamentaliai tik taip ir egzistuoja¹¹⁸, neatsiejama nuo žmonių, nes ji kuriama tuomet, vyksta socialiniai ryšiai, todėl ji tampa bendruomenės dalimi. Galiausiai, įvairius simboliai ir dirgikliai, kurie dažniausiai veikia fizinių objektų forma, sukelia prisiminimus¹¹⁹. Astrid Erll čia išskiria kelių skirtingų kontekstų ryšį – atminties, socialumo bei kultūros ryšys. Nors atkreipiamas dėmesys į tai, jog kultūra čia nėra suprantama tradicine prasme, kaip Birmingemo mokyklos apibūdinamos kultūros studijos, bet verčiau tai „specifinis bendruomenės gyvenimo būdas jos pašios sukurtuose prasmės tinkluose“¹²⁰. Šią sąsają gali padėti suprasti kultūros sandaros žinojimas, susidedantis iš socialinių santykių, materialių artefaktų ir medijos bei protinių/mentalinių aspektų, kurie galėtų būti suprantami, kaip „kultūriškai apibrėžti mąstymo būdai“.¹²¹ Visi šie būdai būtent veikia, kaip kultūrinių prisiminimų kūrimo įrankis.

A. Erll išskiria skirtingus atminties lygmenis. Vienas jų biologinis, rodantis, jog atmintis nėra individuali, bet sukurama kolektyvinių kontekstų įtakoje, kuomet perduodami ir gaudami užkoduotas praeities schemas. Dar kitas būdas biologinės atminties įgijimas yra per įvairius išorinius veiksnius. Todėl šiame lygyje atmintis labiau suprantama, kaip įtaka atminčiai. Antrasis išskiriamas lygmuo kalba apie bendrą praeitį, kuri ir yra konstruojama per bendrą simbolinę tvarką, per bendrai pateikiamos ir visiems prieinamos informacijos būdus. Bendra atmintis šiame lygmenyje vyksta panašiu principu, kaip ir individuali. Visur minimas bendrumas tik patvirtina, kad nei kultūrinės, nei

¹¹⁵ Astrid Erll ir kt., sud., *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, Media and Cultural Memory, 8 = Medien und kulturelle Erinnerung; 8 (Walter de Gruyter, 2010 m.), 4.

¹¹⁶ Assmann, A. and Assmann, J. (1988). 'Schrift, Tradition und Kultur', in W. Raible (ed.), *Zwischen Festtag und Alltag. Zehn Beiträge zum Thema Mündlichkeit und Schriftlichkeit*. Tübingen: 25–50. cituota iš Martin T Dinter, „Introduction: What Is Cultural Memory?“, *Cambridge University Press*, s.a., 2.

¹¹⁷ Paul Ricœur, *Memory, History, Forgetting*, vert. Kathleen Blamey ir David Pellauer (University of Chicago Press, 2010 m.), 119.

¹¹⁸ Joost de Bloois ir kt., sud., *50 Key Terms in Contemporary Cultural Theory* (Pelckmans Pro, 2017 m.), 102.

¹¹⁹ Assmann, A. and Assmann, J. (1988). 'Schrift, Tradition und Kultur', in W. Raible (ed.), *Zwischen Festtag und Alltag. Zehn Beiträge zum Thema Mündlichkeit und Schriftlichkeit*. Tübingen: 25–50. cituota iš Dinter, „Introduction: What Is Cultural Memory?“, 2.

¹²⁰ Erll ir kt., *Cultural Memory Studies*, 4.

¹²¹ *Ibid*

kolektyvinės atminties nėra, jei nėra individų, nes jie galėtų būti traktuojami, kaip praeities požiūrio taškai¹²².

Jan Assmann pasinaudodamas šiomis idėjomis pristatė savo išplėtotą kultūrinės atminties koncepciją. Perėmęs kertines idėjas iš M. Halbwachs, jis tikėjo, kad kultūrinė atmintis nevyksta kasdieniame gyvenime, ji yra sąmoningai sukonstruota. Tuo pačiu metu ji yra dar ir išorinė bei objektyvizuota ir saugoma įvairiomis simbolinėmis formomis, kitaip, ji dar yra formalizuota. Jos perdavimas vyksta per įvairių amatininkų, muziejininkų ir kitų specialistų veiklą¹²³. Tad tai ne tik kuria bendruomenės tapatybę, bet ir ją užtikrina, kurdama ir palaikydama dar ir jos tarpusavio ryšius. Tai vyksta per vykstančius įvairius ritualus, atkartojimus, pavyzdžiui šokius, dainas, šventes). Visą tai yra pagrįsta bendra praeitimi¹²⁴.

Jan Assmann taip pat išskiria ir komunikacinę atmintį, kasdienio gyvenimo dalį, kuri egzistuoja ir be visų pagalbinių priemonių – be įvairių institucijų, be specialistų pagalbos. Visgi, tai lemia tai, jog šio tipo atmintis gyvuoja gerokai trumpiau, iki 3 kartų. Toks skirtingų atminčių išlaikymas priklauso nuo socialinių ryšių patvarumo, kadangi ji, atmintis, yra labai jautri bet kokiems pokyčiams. Tad atmintį galima būtų suprasti, kaip santykį tarp proto, kuris ją prisimena ir objekto, kuris tai primena, kadangi patys daiktai atminties neturi ir jos niekaip nesaugo, apart gebėjimo suaktyvinti, sukelti tam tikrus prisiminimus¹²⁵.

Aleida Assmann sutikdama su idėja, jog patyrimai yra individualiai įkūnyti, jie priklauso tai patyrusiam kūnui, priduria, jog ją vis tiek galima perduoti. Ji gali būti išsaugoma ir užkoduojama kalboje, per pasakojimus, užrašymus, arba vizualuose. Tokia atmintimi galima dalintis, perduoti ją ateities kartoms, ji turi galimybę net ir būti koreguojama¹²⁶. Tad taip grupės, kurios nepatyrė, neišgyveno konkrečių prisiminimų bendrai, gali ir yra linkusios atmintį susikurti¹²⁷. Tai jos daro per įvairias tokios informacijos, prisiminimų išsaugojimo vietas – bibliotekas, muziejus, paminklus¹²⁸. Taip vyksta atminties transformacija iš trumpalaikės į kultūrinę, kuri jau yra ilgalaikė¹²⁹, per sukuriamą laiko sistemą. Anot autorės ji gyvuoja gerokai ilgiau, nei žmogus galintis pasidalinti tuo prisiminimu. Todėl tai tampa tokia laiko sistema tampa būdu sujungti tris laiko dimensija – praeitį,

¹²² Erll ir kt., *Cultural Memory Studies*, 5.

¹²³ Jan Assmann, „Communicative and Cultural Memory“, *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*, sud. Astrid Erll ir Ansgar Nunning (de Gruyter, 2008 m.), 110.

¹²⁴ Assmann, „Communicative and Cultural Memory“, 112.

¹²⁵ *Ibid* 112

¹²⁶ Aleida Assmann, „Transformations between History and Memory“, *Social Research* 75, nr. 1 (2008 m.): 50.

¹²⁷ Marta Karkowska, „On the Usefulness of Aleida and Jan Assmann's Concept of Cultural Memory for Studying Local Communities in Contemporary Poland— the Case of Olszty“, *Polish Sociological Review* 3, nr. 183 (2013 m.): 370.

¹²⁸ Assmann, „Communicative and Cultural Memory“, 111.

¹²⁹ *Ibid*, 55

dabartį ir ateitį. Taip visos kartos gali komunikuoti laike, kurti interpretacijas, vertindami. Kultūrinės atminties užmarštį A. Assmann vertina, kaip visiškai būdingą ir svarbų bendruomenės veikimą. Taip atsiranda daugiau vietos naujai informacijai¹³⁰. Tokį užmiršimą ji skiria į dvi kategorijas: aktyvesnė ir pasyvesnė. Aktyvus užmaršumas yra siejamas su tyčiniaisiais, destruktiviais (nukreipiant į svetimą kultūrą) veiksmiais. Tokia atmintis yra suprantama, kaip dabartis. Tuo tarpu pasyvus kultūrinis užmiršimas, suprantamas, kaip praeitis, siejamas su netyčiniaisiais, nerūpestingais artefaktų praradimais. Toks užmiršimas nenaikina objektų materialiai¹³¹, vadinasi yra tikimybė, jog jie kada nors dar iškils į dienos šviesą ir bus suaktualinti.

Istoriko Pierre Nora išvados po pasaulio veikimo stebėjimo kalba apie panašius dalykus. Pastebėdamas, kaip greitai vystosi šiuolaikinis pasaulis, atkreipdamas dėmesį į jo modernybės, kaitos norą ir siekį, teigia, kad praeitis nebėra natūraliai perduodamas reiškiny. Tai lemia atminties nykimą. P. Nora išskiria du skirtingus atminties, o gal tiksliau, praeities išsaugojimo, tipus. Realia atminties aplinka yra vadinama gyvoji atmintis, tai natūralus noras ir veiksmas praktikuoti savo šaknų tradicijas, amatus, kitokius papročius. Kitas praeities išsaugojimo būdas – atminties vietos. Autorius pastebi, jog tai jau dirbtinai sukurta išsaugojimo infrastruktūra, tokie, kaip muziejai, archyvai, įvairūs paminklai, dar kitais atvejais labai simboliški elementai (pavyzdžiui, atvaizdai ant kasdien naudojamų daiktų – pinigų), o taip pat ir veiksmai, pavyzdžiui šventės, minėjimai. P. Nora įsitikinęs, jog tai „atmintis be praeities“, kuri privalo egzistuoti dėl visuomenės užmaršumo¹³². Taigi atmintis, kaip praeities pasakojimas, yra labai svarbi mūsų gyvenimuose. Tiek asmeniniuose, tiek kolektyviniame - bendruomenės, ar net valstybės. Tai nėra tik istorija, kuri iš esmės yra viena ir nekintanti – priešingai, atmintis, kolektyvinė atmintis nėra visiškai pastovus dalykas, kaip teigia Hanna Nosova analizuojanti Pierre Nora atminties teoriją¹³³. Tad negalėtume sakyti, jog atmintis yra vien tik tai, ką prisimename apie konkrečius įvykius, tuo pačiu metu tai yra ir svarbus elementas, mūsų praeičiai suteikiantis prasmę, primenantis, iš kur ir kaip mes čia, iki šiandienos atsiradome, ir galiausiai, kas dėl to mes esame¹³⁴. Paraleliai, mes renkamės, ką prisiminti norime, o ką, kaip tik, norėtume nugramzdinti praeityje. Tą darome ne tik, kaip individai, bet ir bendruomeniškai, kolektyviškai, kultūriškai¹³⁵. Atmintis taip pat svarbi ir politiškai, kadangi dėl ypatybės ja dalintis kultūroje, ji gali padėti atsakyti

¹³⁰ Assmann, Aleida. „Canon and Archive“, Erll ir kt., *Cultural Memory Studies*, 97.

¹³¹ Erll ir kt., *Cultural Memory Studies*, 98.

¹³² Pierre Nora, „Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire“, *Representations*, nr. 26 (1989 m. Spring): 7–8.

¹³³ Hanna Nosova, „Pierre Nora's Concept of Contrasting Memory and History“, *International Journal of Philosophy* 9, nr. 4 (2021 m.): 216, <https://doi.org/10.11648/j.ijp.20210904.16>.

¹³⁴ Felix Berensköttter, „Memory, identity and its politics“, *Handbook on the Politics of Memory*, sud. Maria Mälksoo (Edward Elgar Publishing, 2023 m.), 2, <https://doi.org/10.4337/9781800372535.00008>.

¹³⁵ Nancy Ali, „Collective Memory as Political Instrument“, *The Lincoln Humanities Journal* 3 (2015 m.): 50.

į egzistencinius klausimus, kurti socialinius ryšius, ar tapatybes¹³⁶. Tiesa, tai, kad atmintimi gali būti dalinamasi grupėse, per socialinius ryšius, sukuria pavojų jog ji taps iškraipyta ar net, kai kuriais atvejais, sufalsifikuota¹³⁷, kadangi kolektyvinei atminčiai sąsajos su realiu ar konkrečiu įvykiu, arba net tiesioginio žmogaus kontakto su įvykiu net nereikia¹³⁸, kaip ir to, jog ji būti kaip nors įvirtinama per minėjimą, viešinimą, dokumentavimą ar koku nors kitu būdu¹³⁹. Yra daug skirtingų prisiminimų, to paties įvykio atminties linijų ir todėl, atmintis, prisiminimai niekad netampa visiškai „ištikimi“ praeičiai¹⁴⁰. Taip pat, svarbu pabrėžti ir tai, jog atmintis turi „produktyvinę galią“, kuri gali kurti bei formuoti ką nors¹⁴¹ ir tam visai nebūtina tą nuolatos per prievartą bandyti įtvirtinti¹⁴². Kolektyvinė atmintis yra įtvirtinama, bent laikinai, kasdienio gyvenimo įvykiuose, inicijuojamuose bendruomeniškai¹⁴³, įvairiose institucijose, populiariojoje kultūroje, net gi žmonėse tiek gyvuose, tiek jau mirusiuose¹⁴⁴.

Kultūrinės atminties teorijos teigia, jog atmintis yra socialinės sąveikos konstruktas, vadinasi jos egzistavimas nuo to priklauso, o taip pat, dėl šių priežasčių nėra statiškas. Visgi, kultūrinė atmintis yra selektyviai atrenkama ir atsiduria arba santykyje su dabartimi, arba nugrimzta į praeitį. Tai parodo nuolatinį atminties kitimą, kalbant ne tik apie jos poziciją visuomenėje, bet ir apie tai kokios formos ji yra, kokią informaciją savyje talpina. Būdingumas atrinkti atminti kalba ir apie nuolatinį galių kūrimą, kuri atminties vizija bus išsaugoma. Jei atmintis natūraliai nebelieka visuomenėje, tuomet ji tampa instituciniu, dokumentuotu objektu. O tai veda prie valdžios įsikišimo į atminties lauką bei jo kontroliavimą.

1.3. Paveldo teorija

Apskritai, kaip ne viena sąvoka yra naudojama apibūdinti tokio tipo paveldą – „disonuojantis paveldas“, „sunkus paveldas“, „trauminis paveldas“, „neigiamas paveldas“, „jautrus paveldas“, „skausmingas paveldas“¹⁴⁵. Sharon Macdonald „paveldo turėjimą“, kuriam priskiria ilgą istoriją ir materialius jos pėdsakus, sieja su „tapatybės turėjimu“. Taigi praeitimi, tuo kas mes buvome, yra nusakoma tai, kas mes esame šiandien. Tam būtina sąlyga yra tapatybės turėjimas. Bet toks

¹³⁶ Berenskötter, „Memory, identity and its politics“, 3.

¹³⁷ *Ibid*, 4.

¹³⁸ *Ibid*, 5.

¹³⁹ Ali, „Collective Memory as Political Instrument“, 51.

¹⁴⁰ *Ibid*, 50.

¹⁴¹ Berenskötter, „Memory, identity and its politics“, 8.

¹⁴² *Ibid*, 9.

¹⁴³ Ali, „Collective Memory as Political Instrument“, 51.

¹⁴⁴ Berenskötter, „Memory, identity and its politics“, 9.

¹⁴⁵ Višnja Kisić, *Governing Heritage Dissonance- Promises and Realities of Selected Cultural Policies*, s.a., 52.

paveldas yra laikomas selektyviu, ir ganėtinai paviršutinišku, pasirenkant demonstruoti sėkmes arba aukas¹⁴⁶. Autorė atkreipia dėmesį į vokiečių psichoanalitikų Margarete ir Aleksander Mitscherlich tyrinėtą nacių istoriją, kuri parodė, kad vokiečių visuomenės praeities baimė, bandymas ją slopinti bei neigti, privedė ją prie psichinių negalavimų¹⁴⁷.

Muziejų studijų profesorė Eileen Hooper-Greenhill knygoje „Museums and the Shaping of Knowledge“ pažymi, kad muziejaus sąvoka išties yra labai plati, kadangi juo gali tapti bet koks objektas. Apžvelgdama muziejų veikimą, tyrėja pastebi muziejų veikimo ir organizavimo pokytį, kurie dabar, siekdami sudominti, tampa lyg pramogų erdve, kartais net įtraukdami lankytojus visiškai išskirtiniais eksponatais. Tai leidžia suprasti, jog muziejų veikimas yra neatsiejamas nuo nuolatinės jų kaitos. Svarbu paminėti, kad kitimas ne visuomet vykdavo dėl auditorijos, bet verčiau dėl siekio įtikti sprendimų priėmėjams, muziejų išlaikytojams ir rėmėjams¹⁴⁸. Autorė kalbėdama apie muziejų raidą remiasi M. Foucault idėjomis apie žinojimą, kurių išraiška ir yra muziejus, ji pabrėžia ir tai, kad ir pats žinojimas nuolat keitėsi, nes jo apibrėžimas buvo lemiamas įvairių visuomenei svarbių elementų – kultūrinių, socialinių, politinių, mokslinių, ekonominių. Dėl šios priežasties, žinojimo reikšmė tampa nuolat, vis iš naujo, apibrėžiama¹⁴⁹. Knygoje apžvelgusi ne vienerių metų, dešimtmečių ir net šimtmečių muziejų pasikeitimus, autorė galiausiai vis tik prieina išvados, jog muziejai nėra statiški informacijos perdavinėtojai, bet jie taip pat formuoja mūsų žinojimą¹⁵⁰. Kaip ir kiti muziejų tyrinėtojai, ji kalba apie tai, jog muziejuose tiesa ir žinios yra žmonių poreikių produktas, kuris taip veikė daugybę metų¹⁵¹. Tai būdas kiekvienai valstybei, režimui įtvirtinti savo tiesą¹⁵². Tad labai svarbu, kaip ir ką muziejai pateikia, nes šiandieniniame pasaulyje tai gausiai lankomi objektai, ne retai žmonės nukeliauja daugybę kilometrų, kad pamatytų įvairius muziejus skirtinguose pasaulio kampeliuose¹⁵³.

1.4. Tyrimo metodologija ir dizainas

Dėl diskurso analizės, kaip teorijos, savybės būti neatsiejamumo nuo diskurso analizės, kaip metodologijos, darbe Ernesto Laclau ir Chantal Mouffe pasiūlytas diskurso analizės modelis bus

¹⁴⁶ Sharon Jeannette Macdonald, *Difficult Heritage: Negotiating the Nazi Past in Nuremberg and Beyond* (Routledge, 2009 m.), 2.

¹⁴⁷ Macdonald, *Difficult Heritage*, 95.

¹⁴⁸ Eileen Hooper Greenhill, *Museums and the Shaping of Knowledge*, 0 leid. (Routledge, 1992 m.), 1, <https://doi.org/10.4324/9780203415825>.

¹⁴⁹ Hooper Greenhill, *Museums and the Shaping of Knowledge*, 12.

¹⁵⁰ *Ibid*, 191.

¹⁵¹ *Ibid*, 192.

¹⁵² *Ibid*, 193.

¹⁵³ *Ibid*, 204.

naudojamas ir kaip teorinė prieiga, ir kaip analizės metodas¹⁵⁴. Pati diskurso analizės metodologija teigia, jog pasaulis yra sukonstruotas konkuruojančių diskursų, todėl diskusija analizuojama ne, kaip atskirų minčių išsakymo seka, bet kaip kovos dėl hegemonijos artikuliacija, kurioje pagal diskurso teoriją, siekiama įtvirtinti vieną dominuojančią pasaulėžiūrą.

Lietuvos akademiniame lauke diskurso analizei pagal E. Laclau ir Ch. Mouffe pasiūlytą prieigą kultūros objektams tirti taikoma ganėtinai retai, todėl trūksta detaliai apibrėžtų instrumentų tokio pobūdžio atvejams tirti. Dėl šios priežasties šis darbas remiasi Rūtos Statulevičiūtės-Kaučikienės tyrimo „Memorialas kovotojams už Lietuvos laisvę Lukiškių aikštėje Vilniuje: konkuruojančių diskursų analizė“¹⁵⁵ dizainu. Tyrimas atliekamas keliais skirtingais etapais. Pirmiausia sudaromas duomenų ir šaltinių archyvas bei aprašoma visa įvykių eiga, ieškant dėl kokios žodžio, objekto reikšmės vyksta kova. Išanalizavus diskusiją, jos dalyviai padalijami į dvi dalis – įvardijami konkuruojantys diskursai ir išanalizuojama kiekvieno jų sąranga. Išanalizavus diskursus, sekantis žingsnis įvardyti jų veikėjus – produkuotojus, bei įsigilinti jų veikimo specifikas. Atlikus visų aspektų diskurso analizę, tyrimas peržvelgiamas dėl kokių kultūrinės atminties sampratų kovoja diskursai.

Diskurso analizei bus naudojami medijose aptinkami šaltiniai, kuriuose išreiškiama pozicija ir argumentai dėl Venclovų namų-muziejaus ateities sprendimo priėmimo. Tiriamas laikotarpis apima 2010-2025 m. Visgi, pagrindinės diskusijos, leidusios susidaryti geriausią vaizdą ir stebėti reiškiamas diskusijas vyko 2020-2025 metais. Iki tol buvusio laikotarpio analizė aiškinama labiau, kaip diskusijų ir diskursų susiformavimo užuomazgos.

Metodo ribotumai

Pastebima, jog diskurso analizės metodas turėtų būti atsargiau įgyvendinamas, jei tiriama tyrėjui įprasta kultūra, kadangi tai sukelia sunkumų pastebėti neįprastus reiškinius. Viskas, kas vyksta ar kuo tikima, atrodo, kaip įprasta ir natūralu. Todėl tyrėjams, analizuojantiems jiems artimus diskursus, siūloma bandyti atsiriboti ir viską stebėti iš šalies, kvestionuojant tai, kas visuomet atrodė įprasta ir normalu, į viską žvelgti labai kritiškai, ieškant ir bandant suprasti reiškinių atsiradimo kontekstus ir priežastis¹⁵⁶.

Autoriai pastebi jog šis metodas reikalauja stebėti tai, kad vyksta aplink. Dažniausiai aiškinami ir analizuojami diskursai būna iš tyrėjams artimo lauko. Todėl diskurso tyrėjai gyvena savo tyrimo lauke. Jie naudoja tą pačią kalbą. Logiką, net kultūrinės idėjas to pasaulio kurio analizuoja.

¹⁵⁴ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 4.

¹⁵⁵ Rūta Statulevičiūtė-Kaučikienė, „Memorialas kovotojams už Lietuvos laisvę Lukiškių aikštėje Vilniuje: konkuruojančių diskursų analizė“ (Vilniaus universitetas, 2021 m.).

¹⁵⁶ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 21.

Tad tyrėjas šio pasaulio nesugebės pamatyti visiškai natūralaus ir jo visiškai tyros tiesos. Dar galima būtų atkreipti dėmesį ir tai, jog siekiant paaiškinti, išanalizuoti ir dekonstruoti diskursą bus naudojamos sąvokos, kuriomis veikia tas diskursas. Todėl net ir nebūnant diskurso dalimi, vistiek reiktų jame „apsigyventi“ tam, kad būtų galima naudoti diskurso sąvokas ir žodžius galinčius padėti atskleisti, kaip diskursas yra pastatytas. Galiausiai primenama, jog tyrėjas nėra neutralus stebėtojas, kurio tyrimu yra aprašoma, bet tai labiau primena veiksmą. Tyrimo rezultatas galėtų būti, kaip diskurso reikšmių artikuliacija ir nebūtinai tyrėjas su tomis reikšmėmis turi sutikti ar joms pritarti¹⁵⁷.

2. Diskursų analizė

Analizėje pastebimi aktyviai pasisakantys ekspertai, politikai bei skirtingos valstybei priklausančios bei veiklą organizuojančios institucijos, meno ir kultūros žmonės. Kadangi muziejaus lokacija buvo Vilniuje, o už jo priežiūrą ir veikimą buvo atsakinga Vilniaus miesto savivaldybė, tarp pasisakančiųjų Venclovų namų-muziejaus ateities tema, galima pastebėti ir tik Vilniuje veikiančius žmones – diskusijų metu buvęs, o vėliau pabaigęs savo kadenciją Vilniaus miesto meras Remigijus Šimašius, buvęs Vilniaus miesto meras Artūras Zuokas, tuometiniai Vilniaus memorialinių muziejų direkcijos atstovai ir vadovai Tatjana Timčenko¹⁵⁸, Birutė Vagrienė¹⁵⁹. Visgi, kadangi tokio kai kurių išskirtinai Vilniaus vadovų kišimasis galėtų būti interpretuojamas dėl Venclovų namų-muziejaus pavaldumo Vilniaus miesto savivaldybei, vilniečių, kaip diskurso produkuotojų kategorijos, išskirti nemanau esant svarbu. Todėl pagrindinius diskursų produkuotojus, manau vertėtų skirstyti į politikus, muziejų atstovus, mokslininkus ir tyrėjus (universitetų atstovai, istorikai, meno, kultūros, architektūros ekspertai ir tyrėjai, filosofai).

2.1. Diskusijos dėl Venclovų namų-muziejaus ateities

Nors pirmieji muziejaus pakitimai įvyko dar 1990 m., kuomet iš 1973 m. įkurto Vilniaus rašytojų muziejaus Vilniaus miesto kultūros valdybos įsakymu pastarasis buvo likviduotas, o vietoje jo atsirado savarankiškas A. Venclovos memorialinis butas-muziejus. Nors ganėtinai smulkių muziejaus pavadinimo pakitimų dar vyko, vienas didesnių, muziejų suformavęs į tokį, kokį žinome šiandien įvyko 2004 m., kai muziejus buvo pervadintas į Venclovų namus-muziejų. Vis dėl to, verta paminėti, jog muziejaus ekspozicija, parengta pagal D. Skrebiėnės projektą 1996 m., kaip minima

¹⁵⁷ Jørgensen ir Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, 49.

¹⁵⁸ Dovilė Lisauskaitė, „Išsaugoti ar atsikratyti? Sostinėje nesutariama, ką daryti su Venclovų memorialiniu muziejumi“, lrt.lt, 2024 m. vasario 15 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/2197019/issaugoti-ar-atsikratyti-sostineje-nesutariama-ka-daryti-su-venclovu-memorialiniu-muziejumi>.

¹⁵⁹ Gediminas Kajėnas, „Vilniuje nebeliks trijų rašytojų muziejų: eksponatų likimas – neaiškus“, 15min.lt, žiūrėta 2025 m. gruodžio 20 d., <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/asmenybe/vilniuje-nebeliks-triju-rasytoju-muzieju-eksponatu-likimas-neaiskus-285-2242838>.

muziejaus elektroniniame puslapyje, nesikeitė¹⁶⁰. Apie didesnes diskusija šiuo laikotarpiu ir iki 2010 metų internetinėje erdvėje nėra užsimenama. Tai leidžia daryti prielaidą, jog muziejaus egzistavimas tuomet dar nebuvo diskusijų objektas, vadinasi ir jo kontraversiškumas tuomet dar nebuvo laikoma opia problema, o gal jis net nebuvo pastebimas.

Diskusijos užuomazgos

Viena didžiausių diskusijų, organizuotų Vilniaus memorialinių muziejų direkcijoje, kuri ją ir iniciavo, dėl mažųjų Vilniaus muziejų ateities, įvykusi 2010 m. rugsėjo mėnesį subūrė bent 9 veikėjus iš politikos, muziejininkystės bei mokslo sričių¹⁶¹. Didžiausiu diskusijos dalyvių susirūpinimu tapo Vilniaus miesto savivaldybės tarybos paskelbtas dokumentas¹⁶², kuris ir tapo pagrindiniu visos diskusijos kontekstu ir skatintoju. Minėtame dokumente nurodomos Vilniaus miesto gairės ateinančiam dešimtmečiui (2011-2020 m.). Dokumento pradžioje statistiškai peržvelgiant muziejų skaičių Vilniuje, bendrą jų lankomumą prieš dvejus metus (2008 m.), pastebėta, jog „tarptautiniu mastu Vilniaus muziejai nėra labai patrauklūs“¹⁶³. Taip prie bendro Kultūros, sporto ir turizmo departamento uždavinio „Kurti ir modernizuoti kultūros ir meno traukos centrus“, buvo išskirtas atskiras punktas, nurodantis „optimizuoti esamų muziejų veiklą“ t. y. modernizuoti, šiuolaikinti muziejus bei bendradarbiauti su kitais muziejais¹⁶⁴. Iš valstybės, o tiksliau, šiuo atveju, savivaldybės pusės matomas muziejų veiklos organizavimas. Tik dėmesys kreipiamas ne į muziejų istorinį, ar mokslinį svorį ir svarbą, bet į jo efektyvumą, patrauklumą.

Šias dokumente nurodytas gaires, kartu ir Vilniaus miesto savivaldybės kultūros politikos gairėse nurodytu siūlymu „perduoti sukauptus vertingus eksponatus“, jei erdvės yra per mažos, diskusijos dalyviai išvelgia, kaip bandymą įvairiais žingsniais mažuosius muziejus pašalinti iš Vilniaus miesto gyvenimo¹⁶⁵. Venclovų namai-muziejus tuomet buvo vienas iš keturių priklausančių Vilniaus memorialinių muziejų direkcijai bei turintis vieną didžiausių eksponatų skaičių. Vykusi diskusija iš esmės bandė apspręsti bei pateisinti memorialinių muziejų egzistavimą bendrai. Diskutuotos problemos apėmė daugiausiai muziejų finansavimą, kuris bendrame Lietuvos kontekste, lyginant Vilnių ir kitus Lietuvos miestus, „pagal tuos skaičius prastai atrodo“¹⁶⁶. Tuomet

¹⁶⁰ „Apie muziejų“, 2021 m. gruodžio 8 d.,

<https://web.archive.org/web/20211208034653/http://www.vilniausmuziejai.lt/venclova/muziejus.htm>.

¹⁶¹ Juozas Ruzgys ir bernardinai.lt, „Vilniaus ‚mažieji‘ muziejai šiandien: būti ar?..“, Bernardinai.lt, 2010 m. spalio 20 d., <https://www.bernardinai.lt/2010-10-20-vilniaus-mazieji-muziejai-siandien-buti-ar/>.

¹⁶² Vilniaus miesto savivaldybės taryba, *Vilniaus miesto 2010-2020 metų strateginis planas*, Strateginis planas nos. 1–1778 (Vilniaus miesto savivaldybės taryba, 2010 m.), 149, <https://vilnius.lt/rest//assets/b7809629-7b21-4e58-af18-dada720d9f56>.

¹⁶³ Vilniaus miesto savivaldybės taryba, *Vilniaus miesto 2010-2020 metų strateginis planas*, 7.

¹⁶⁴ *Ibid*, 57.

¹⁶⁵ Ruzgys ir bernardinai.lt, „Vilniaus ‚mažieji‘ muziejai šiandien“.

¹⁶⁶ *Ibid*

didelio akcento ir išskirtinumo Venclovų namams-muziejui teikiama nebuvo. Šis muziejus diskusijoje išskildavo kartu su kitais keturiais muziejais, savo, kaip atskiros egzistavimo kovos jis tuomet dar neišgyveno. Diskusija apėmė labiau muziejų, taip pat ir Venclovų namų-muziejaus populiarinimo bei aktualumo klausimus. Tad pastarojo muziejaus svarba buvo argumentuojama paminint tik muziejuje išlaikytą tuometinės epochos autentiškumą ir Tomo Venclovos išskirtinumo, iškilumo bei pažintinių ryšių įprasminimo svarbą¹⁶⁷.

Diskusija dėl Venclovų namų-muziejaus ateities

Galima pastebėti, jog viešojoje erdvėje Venclovų namai muziejus nebuvo opia, spręstina problema iki pat 2022 metų. Fragmentiškas muziejaus paminėjimas tarp kitų problemų ar aktualijų, dažniausiai kalbant apie bendrai memorialinius muziejus, kontekste neišskirdavo jo, kaip atskiros problemos.

Venclovų namų-muziejaus klausimas į viešumą tarp muziejininkų, kultūrologų, istorikų bei Seimo narių ir Vilniaus savivaldybės narių diskusijose, kaip problema, reikalaujanti imtis kokių nors veiksmų, iškilo 2022 m. pavasarį. Tuometinis Vilniaus miesto meras Remigijus Šimašius kylančias diskusijas siejo su Rusijos plataus masto invazijos į Ukrainą įtaka. Tuomet iškilę svarstymai aprėpė klausimus dėl muziejaus statuso keitimo bei muziejaus priklausomybės keitimo, „kad jis nebebūtų finansuojamas Vilniaus savivaldybės lėšomis“¹⁶⁸. Pats Remigijus Šimašius, kuris vėlesnėse diskusijose nėra dažnas dalyvis, teigė, jog dabartinė muziejaus situacija privalo pasikeisti, reikėtų neapsimetinėti, jog nieko nevyksta. Vilniaus miesto merui pritarė ir tuometinis vicemeras Tomas Gulbinas, tik pabrėždamas, jog tai yra „bene problematiškiausias“ muziejus. Didžiausią problematiškumą, taip pat ir kiti pasisakiusieji, pastebėjo būtent Antano Venclovos praeities, politinėje veikloje. Tad, argumentuojant buvo lyginama, Antano Venclovos politinė veikla ir kultūrinė veikla. Kitą vertus, tuometė Seimo Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos pirmininkė Paulė Kuzmickienė Venclovų namų-muziejaus veikimą, o tiksliau, tam tikrų istorinių faktų nutylėjimą, sulygino su muziejumi SSRS diktatoriui Josifui Stalinui Sakartvele, kur, kaip, kaip ji pati teigė, „pasakojimas išlikęs aname laike ir nepateikia jokios alternatyvios informacijos“¹⁶⁹. Visgi, komisijos pirmininkė pastebėjo, jog su muziejumi susijusi istorija, tiek namo, tiek šeimos, yra verta pasakoti, tik tai turėtų daryti su tuo ir dirbantys ir tokius pasakojimus išmanantys žmonės, specialistai, pavyzdžiui, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras. Jau tuomet tokiam siūlymui

¹⁶⁷ Ruzgys ir bernardinai.lt, „Vilniaus „mažieji“ muziejai šiandien“.

¹⁶⁸ Jačauskas, „Rusijos karo akivaizdoje – diskusijos dėl sostinės Venclovų muziejaus likimo“.

¹⁶⁹ *Ibid*

nepritarė istorikas Valdemaras Klumbys, pastebėdamas, jog tokie sprendimai karo akivaizdoje yra per daug skuboti, nors ir parodantys, jog temos apie sovietmetį vis dar yra aktualios¹⁷⁰.

Verta atkreipti dėmesį, jog šiuose pasisakymuose klausimus kėlę ir Venclovų namų-muziejų suproblematizavę politikai didžiausią problemą matė būtent namų-muziejaus sąsajoje su Antanu Venclova. Visgi, radikalių siūlymų, tokių, kaip panaikinti erdvę, nebuvo, nors pastebimi pamastymai apie jos, erdvės keitimą.

Iškart po šioje diskusijoje minėtų politikų ir ekspertų pasisakymų, 2022 m. gegužės 4 d. vyko Seimo suorganizuotas „Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis“, kuriame, tarp kitų, iš viso 3 klausimų, buvo sprendžiamas ir klausimas dėl memorialinių butų-muziejų Vilniuje. Verta paminėti, jog diskusija užtrukusi gerokai ilgiau, nei buvo planuota, o skirto laiko, nors ir gerokai viršyto, vis tiek neužteko pasisakyti visiems norintiems dalyviams. Posėdyje klausimas, kaip teigta jo pirmininkės Paulės Kuzmickienės, buvo iškeltas dėl Venclovų namų-muziejaus dėmesio pasirodžiusio žiniasklaidoje¹⁷¹. Diskusijoje išsakytos kelios pagrindinės problemos. Rimvydo Laužiko pristatytoje studijoje, kurią užsakė Vilniaus miesto savivaldybė, didžiausia problema buvo išskirta muziejaus komunikacija, o ne Antanas Venclova, kaip daugelyje pasisakymų yra teigiama. Anot tyrėjo, muziejaus tikslas yra surinkti „praeities autentiškus dalykus“ ir pateikiant mokslinę perspektyvą tai komunikuoti ir visuomenei. Juo labiau, kad, kaip rodo kylančios diskusijos, sovietmečio tema šiandien yra labai aktuali. Todėl verta kažkurią iš muziejuje randamų temų, namo ar šeimos istoriją, kolaboravimą, disidentizmą, paskirti, kaip pagrindinį muziejaus konceptą. Diskusijoje dalyvavęs Arūnas Bubnys, tuometinis Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro direktorius, siūlė muziejuje skirti dėmesį tiek tėvo Antano Venclovos, tiek jo sūnaus Tomo Venclovos politinei veiklai, kaip retai pasirodančiam vienos šeimos pažiūrų kontrastui. Vis dėl to, pati Memorialinių muziejų direkcijos direktorė Birutė Vagrienė užtikrina, jog po 2004 metų muziejaus reorganizacijos, kai iš muziejus iš Antano Venclovos kabineto tapo, jau dabar visiems žinomai, Venclovų namų-muziejumi, muziejaus koncepcija visiškai pasikeitė. Tuomet „atrodė, kad sovietmetis mums visiškai neaktualus, neberūpi ir reikia eiti į priekį“¹⁷², muziejų pradėdant sieti su Tomo Venclovos asmenybe ir ryšiais, edukacijomis bei siekiant tarptautinio matomumo ir pripažinimo. Tam paantrino ir Mindaugas Kvietkauskas pasisakydamas už Venclovų namų-muziejaus išsaugojimą, tiesa, pabrėždamas, kad „šito muziejaus pagrindinis vardas, yra ir bus, ir turėtų būti Tomas Venclova“¹⁷³ bei išsakydamas pasaulyje vertinamus pastarojo nuopelnus. Taip pat įvedamas ir

¹⁷⁰ Jačauskas, „Rusijos karo akivaizdoje – diskusijos dėl sostinės Venclovų muziejaus likimo“.

¹⁷¹ 2022-05-04 *Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis*, vadovavo Atviras Seimas, 2022 m., 02:57:37, https://www.youtube.com/watch?v=MCKS6rUSE_k.

¹⁷² 2022-05-04 *Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis*.

¹⁷³ *Ibid*

laisvės kovų naratyvas, nes tai „vieta, kurioje reikia, būtina pasakoti apie laisvės kovą, šiuo atveju kūrėjo maištą prieš sovietinį režimą, apie disidentizmą“, priduriant, jog „tai yra be galo svarbus naratyvas aiškinant sovietmetį“. Oponuojančią poziciją muziejų panaikinti, kultūrologo nuomone „mūsų pačių kultūrai, Lietuvos kultūrai, barbariški veiksmai“¹⁷⁴.

Mindaugo Kvietkausko, stipriai išskiriamam teigiamam Tomo Venclovos minėjimui, oponavo akademikai, tyrinėtojai Eugenijus Jovaiša ir Valdas Rakutis, pastebėdami, jog diskusija šiame etape vyksta tik dėl Antano Venclovos ir jo vaidmens, o ne dėl dažnai nepagrįstai (nes niekas to net nekvestionuoja) įpainiojamo Tomo Venclovos. Akademikai šioje situacijoje išskiria moralinio, etinio dėmens aspektą, kuriuo norima įvykdyti istorinį teisingumą. Paminėtas Petro Cvirkos „pastatymo į vietą“ atvejis bei visuomenės dalies, sovietmečiu patyrusios tremtį susirūpinimas: „mes netekom savo gyvenimų“, o „laisvoj Lietuvoj vyksta jų memorialinis pagerbimas“¹⁷⁵. Tad siūloma gerai apsvarstyti ne tik pateikiamą turinį, siekį pagerbti asmenybes, bet ir tai, ką priimtas sprendimas simbolizuos apie lietuvių tautos vertybes, kokią pamoką neš jaunajai kartai.

Seimo atstovų organizuotoje diskusijoje negavęs progos pasisakyti, bet savo mintis išdėstęs portale Delfi, istorikas Valdemaras Klumbys pastebėjo ir skaitytojų dėmesį atkreipė į neįprastą Seimo įsikišimą į jam nepavaldaus muziejaus veiklą. Tai jis prilygino cenzūrai, o siekį muziejuje ne tik pažymėti, bet ir aktyviai smerkti Antano Venclovos praeitį jis prilygino Komunistų partijos mokymui¹⁷⁶. Kitą vertus, jis iš esmės atkreipė dėmesį į Seimo diskusijoje ne kartą minėtą „nuoširdumo“, „sąžiningumo, atvirumo ir teisingumo“¹⁷⁷ trūkumo priežastį, kuri yra baimė kalbėti apie sovietmetį. Anot istoriko, šiuo atveju, su politika susijusi istorija muziejuje yra vengtina, nes yra tikimasi pasmerkimo. Galiausiai, istorikas Valdemaras Klumbys pastebi, jog gyvenama ir argumentuojama pasenusių pažiūrų nuostatomis, kai buvo tikima, jog „muziejus liudijantis įmuziejinto asmens nuopelnus, yra jo pagerbimo būdas“¹⁷⁸. Seimo posėdis sulaukęs audringų pasisakymų ištis, kaip paminėjo Paulė Kuzmickienė apibendrindama, turėjo tik išsiaiškinti nuomones ir svarbą dėl keturių Vilniuje esančių memorialinių muziejų¹⁷⁹. Visgi, diskusijos centru tapo Venclovų namai-muziejus, o tai tik patvirtina jo, jau pastebėtą, problematiškumą.

¹⁷⁴ 2022-05-04 *Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis*.

¹⁷⁵ Ibid

¹⁷⁶ Valdemaras Klumbys, „Valdemaras Klumbys. Rasti teisingus kalbėjimo būdus apie istoriją“, Delfi, 2022 m. gegužės 23 d., <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/valdemaras-klumbys-rasti-teisingus-kalbėjimo-budus-apie-istorija-90165955>.

¹⁷⁷ 2022-05-04 *Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis*.

¹⁷⁸ Monika Bertašiūtė-Čiužienė, „Diskusijoje apie Venclovų muziejų: T.Venclovos laiškas R.Šimašiui, pavardės sakralizavimo problema bei kiti pasiūlymai“, 15min.lt, 2022 m. birželio 9 d., <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/renginiai/ziurekite-tiesiogiai-diskusija-ka-daryti-su-venclovu-namais-muziejumi-29-1691428>.

¹⁷⁹ 2022-05-04 *Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis*.

Kiek labiau įsigilinti į Venclovų namų-muziejaus problematiškumą, kontraversijas ir pasverti jame pateikiamą informaciją, o ne visiškai skubotai priimti sprendimą, galimai paskatino ir 2021 m. lapkritį UNESCO organizacijai suteikus Vilniui literatūros miesto statusą¹⁸⁰. Tuomet laikinas vadovas pareigas ėjusi Rūta Elijošaitytė-Kaikarė užsiminė apie planus „įkurti pasaulyje populiarias rašytojų rezidencijas“. Tuomet nuspręstos vietos tam įgyvendinti dar nebuvo¹⁸¹, bet užbėgant įvykiams už akių, vėliau, svarstant Venclovų namų-muziejaus vizijas toks pasiūlymas iškilęs buvo¹⁸². Naujai įgytas statusas įpareigojo skirti daugiau dėmesio literatūriniams muziejams, todėl Vilniaus savivaldybės taryboje šie klausimai buvo sprendžiami ir svarstomi. Visgi, 2022 m. gegužę Vilniaus miesto savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotojos Donaldos Meiželytės patvirtinimą Mindaugui Kvietkauskui (buvusiam kultūros ministru bei literatūrologui, taip dalyvavusiam minėtoje diskusijoje), apie vieną iš planų Venclovų namus-muziejų uždaryti, o pastatą parduoti sukėlė pastarojo pasipiktinimą. Planas ne modernizuoti jau esamą infrastruktūrą, keisti jau esamo muziejaus turinį, bet tai tiesiog panaikinti politikui bei Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkės pavaduotojai Aušrai Kaziliūnaitei atrodė, kaip prieštaravimas „UNESCO literatūros miesto taisyklėms“¹⁸³. Į iškilusią diskusiją interviu su LRT metu sureagavo ir istorikas Valdemaras Klumbys. Pirmiausia, jis atkreipia dėmesį ir laužo požiūrį į tai, kas iš tiesų yra muziejus. Istorikas pastebi, jog muziejaus, kaip žmonių, kultūros ar kitų objektų bei įvykių garbinimo vieta, nėra teisinga. Jis į muziejus žvelgia, kaip į vietą, kur gali ir turėtų vykti diskusijos¹⁸⁴. Remiantis šia mintimi, atrodytų, jog muziejų uždaryti, keisto ar reorganizuoti remiantis argumentu, jog jis „šlovina kolaborantą“ atrodo neteisingas. Istorikas, susipažinęs su Venclovų namų-muziejaus veikla, priešingai, tvirtina, jog ten daugiausiai veikia disidentų Tomo Venclovos istorija. Antano Venclovos svarbumas ar apie jį pasakojama istorija nėra niekaip išskiriama, apart jo ten paliktų daiktų, kurie vaizduoja taip vertinamą inteligentijos interjerą. Tikinama, jog vietos propagandai, kurią taip akcentuoja politikai, čia nėra dėl baimės iš jų pačių gauti neigiamus komentarus dėl netinkamo sovietmečio laikotarpio „nupiešimo“. Jo nuomone

¹⁸⁰ LRT.lt, „Paskelbus Vilnių UNESCO literatūros miestu, atveriamos Vilniaus literatų namų durys“, lrt.lt, 2022 m. lapkričio 8 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1816800/paskelbus-vilniu-unesco-literaturos-miestu-atveriamos-vilniaus-literatu-namu-durys>.

¹⁸¹ Monika Bertašiūtė-Čiužienė, „Vilniaus literatų diskusijoje – UNESCO statuso finansinė nauda bei Venclovų muziejaus likimas“, 15min.lt, 2022 m. gegužės 12 d., <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/vilniaus-literatu-diskusijoje-unesco-statuso-finansine-nauda-bei-venclovu-muziejaus-likimas-286-1679004>.

¹⁸² Ugnė Tulaitė ir bernardinai.lt, „Nerimsta aistros dėl rašytojų namų-muziejų: peticijos ir protestas dėl prastos komunikacijos?“, *Bernardinai.lt*, 2024 m. gegužės 23 d., <https://www.bernardinai.lt/nerimsta-aistros-del-rasytoju-namu-muzieju-peticijos-ir-protestas-del-prastos-komunikacijos/>.

¹⁸³ Tulaitė ir bernardinai.lt, „Nerimsta aistros dėl rašytojų namų-muziejų“.

¹⁸⁴ Mindaugas Klusas, „Valdemaras Klumbys apie Venclovų namus: sunaikinti juos tik dėl pavardės būtų tikra kvailystė“, with LRT.lt, lrt.lt, 2022 m. gegužės 20 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1695143/valdemaras-klumbys-apie-venclovu-namus-sunaikinti-juos-tik-del-pavardes-butu-tikra-kvailyste>.

„uždaryti muziejų dėl pavardės būtų tikra kvailystė“, nes šeimos istorija yra išskirtinis atvejis ne tik Lietuvos bet ir pasaulio istorijoje¹⁸⁵.

Ne tik ekspertams, bet ir visuomenei keliant klausimus dėl Venclovų namų-muziejaus ateities, Vilniaus miesto savivaldybė dar tų pačių metų birželį inicijavo diskusiją. Mokslininkai, ekspertai dar prieš įvykstant diskusijai savo socialinių tinklų paskyrose pradėjo dalintis mintimis ir požiūriu apie Venclovų namus muziejų, apskritai bei apie galimas jo ateities linijas. Architektūros istorikė Marija Drėmaitė savo *Facebook* paskyroje pasidalinusi siūlymų, pirmiausia, Venclovų namų-muziejaus pastatą atkurti ir vertinti, kaip „tarpukario Vilniaus modernizmo architektūros šedevriuką“, o jo viduje įkurti Vilniaus architektūros muziejų arba net skirti erdvę, jau diskutuotam, Vilniaus UNESCO literatūros miesto titului reprezentuoti¹⁸⁶. Nerija Putinaitė, kitą vertus, savo *Facebook* paskyroje neišskyrusi Venclovų namų-muziejaus, kaip vienintelio „blogai veikiančio muziejaus“, kaip tik pagyrė jo veiklą, interjerą, nors pritarė, kad ekspozicija bei pavadinimas, dėl kurio, kaip ji pati darė prielaidą, ir vyksta visas „triukšmas“, ragino tiesiog pakeisti, nes vienas įdomiausių muziejaus aspektų, be interjero ir architektūros, yra būtent šeimos istorija. Po humanitarinių mokslų daktarės įrašų žmonės pasisakė pritarantys jos siūlymui, o dar keli pasisakymai dėl namo grąžinimo pirmiesiems savininkams, tik parodė, jog būtent istorija ir kelia daugiausiai klausimų¹⁸⁷. Nerijai Putinaitei pritarė ir filosofas Vytautas Ališauskas, kuris dar atkreipė dėmesį ir į lai svarbią skirti, jog muziejinės veiklos likvidavimas nėra lygus turinio transformacijai¹⁸⁸. Taip siekiamas atkreipti dėmesys į tinkamą bei realų Venclovų namų-muziejaus problemos identifikavimą, nes tik tuomet galima būtų priimti tinkamą ir reikiamą sprendimą.

Po kelių dienų įvykusi, jau minėta Vilniaus miesto savivaldybės inicijuota diskusija pavadinimu „Ką daryti su Venclovų namais-muziejumi?“ prie Rotušės, kur ir vyko diskusija, pasitiktą plakatais, kuriais, tikėtina siekta atkreipti dėmesį „KAS YRA ANTANAS VENCLOVA“. Plakate matomos nuotraukos ir kiti užrašai „KOLABORANTAS“, „Lietuvos sovietiniai kolaborantai“,

¹⁸⁵ Klusas, „Valdemaras Klumbys apie Venclovų namus“.

¹⁸⁶ Marija Drėmaitė, „Ką daryti, ką daryti? Gal pirmiausia reikėtų iškraustyti visas pašalines įstaigas ir restauruoti namą, kuris yra tarpukario Vilniaus modernizmo architektūros šedevriukas....“, Facebook, žiūrėta 2025 m. gruodžio 15 d.,

https://www.facebook.com/photo?fbid=10159231526229272&set=a.10150142288874272&locale=lt_LT.

¹⁸⁷ Nerija Putinaitė, „FB klausia, ką galvoju apie Venclovų namus-muziejų ir jo likimą. Pastaruoju metu didelis sujudimas aplink šį muziejų. Vilniaus miesto savivaldybė šią savaitę kviečia...“, Facebook, 2022 m. birželio 6 d., https://www.facebook.com/photo?fbid=6043999615626418&set=a.580849171941517&locale=lt_LT.

¹⁸⁸ Vytautas Ališauskas, „Negaliu dalyvauti savivaldybės diskusijoje dėl Venclovų muziejaus, bet gal padoru patiekti savo nuomonę. Simpatizuoju Nerijos Putinaitės FB išsakytai pozicijai, o toliau - viena kita mano mintis...“, Facebook, 2022 m. birželio 6 d., https://www.facebook.com/vytas.alisauskas?locale=lt_LT.

„Maskvoje parduodant Lietuvą“ gali būti interpretuojama, kaip prieš priimant sprendimus, bandymas susieti muziejų su pačiu Antanu Venclova¹⁸⁹.

Diskusiją pradėjus garsiai perskaitytu Antano Venclovos laišku Vilniaus miesto merui Remigijui Šimašiui, kuriame išdėstoma paties Tomo Venclovos pozicija dėl namų-muziejaus bei jo norai tam tikrais klausimais. Turbūt svarbiausia iš šio laiško paminėti, jog jis pats nesutinka, jog muziejus būtų pervadintas išskirtinai jo vardu, kaip kad buvo ne kartą siūloma iki tol buvusiose diskusijose ir pasisakymuose (T. Venclova mini Valdemaro Klumbio pasisakymą, taip pat pasisakė ir Mindaugas Kvietkauskas Seimo posėdžio metu). Nors apskritai pervadinti muziejų, jis iš esmės sutiktų. Diskusijoje dalyvavęs istorikas Antanas Terleckas pritaria dar iki šios diskusijos nuskambėjusiems pasisakymams išnaudoti erdvę diskusijoms apie praeitį. Anot jo, tuomet buvo dažnai siekiama šių klausimų atsisakyti, kaip „tokio masto pūlinio, kurio atsikračius staiga pagerėtų istorinė savivoka, santykis su praeitimi“, nes kol kas, naikinant bet kokią ženklą, primenanti sovietmetį, kuris galėtų kelti diskusijas, niekas jų nepanaikina, bet „tiesiog fokusas persikelia į kitą objektą“. Nors tai iš tiesų, kaip pastebi poetė ir filosofė Aušra Kaziliūnaitė, yra „autentiškumo atplaišos“, kurių baimė išties yra „mūsų praeities ir savasties baimės“¹⁹⁰. Kitą vertus, literatūros tyrinėtojas Paulius Subačius problemos fokusą dėjo tame, kad ji kyla asmenų sakralizavime – šiuo atveju Tomo Venclovos išaukštinime, kuris atrodo atsiranda dėl siekio sušvelninti požiūrį į Antaną Venclovą, taigi ir į patį muziejų. Polonistė iš Jogailos universiteto Beata Kalėba taip pat pabrėžė Tomo Venclovos svarbą paminėti, dar pritardama ne vienoje diskusijoje pasisakiusiems asmenims, apie aktyvią namų-muziejaus kultūrinę veiklą, kuri yra išskirtinė ir kurią būtina išsaugoti. Mindaugas Kvietkauskas, jau dalyvavęs ne vienoje iš ankščiau buvusių diskusijų šia tema, vėlgi gynė Tomo Venclovos vardą, klausdamas, kodėl dalyvauti diskusijose jis pats nėra kviečiamas. Mindaugo Kvietkausko pasisakymas galėtų būti laikomas, bene aršiausiu, mat jo „stipriais“ žodžiais išsakytas požiūris, termino „urbicidas“ vartojimas, apeliavo į tautos tapatybės naikinimą. Jis siekė išsiaiškinti, kaip galiausiai atsirado diskusijos, apie ankščiau nemintą, namų-muziejaus naikinimą¹⁹¹.

Apibendrinant 2022 m. diskusijų bangą galima pastebėti didelį kultūros, mokslo ir tyrimų sferų ekspertų įsitraukimą ir dalyvavimą diskusijose. Panašu, kad politikai daugiausiai kėlė klausimus ir siekė išsiaiškinti ekspertų nuomones Venclovų namų-muziejaus ateities, svarbos ir tolesnio egzistavimo klausimus. Toks noras „apsivalyti“ nuo sąsajų sovietine praeitimi dažnu atveju buvo siejamas, kaip „poreikis [kuris] reiškiasi karo aplinkybėmis, todėl visus yra paveikusi baimė ir

¹⁸⁹ Bertašiūtė-Čiužienė, „Diskusijoje apie Venclovų muziejų“.

¹⁹⁰ Ibid

¹⁹¹ Ibid

paranoja“¹⁹². Taip pat atrodytų verta pastebėti, jog 2022 metais šiuo klausimu visuomenėje ir tarp diskusijų dalyvių tvyrojo daug nežinomybės, klaidingų nuomonių ir sprendimų bei baimės.

2023 metais klausimas dėl Venclovų namų-muziejaus medijose buvo iškilęs tik trumpam. Diskusijos, būrusios žmonės, nevyko. Pažymėtas tik Seimo narių Lauryno Kasčiūno ir Audroniaus Ažubalio oficialus kreipimasis į tuometinį Vilniaus miesto merą Valdą Benkunską ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro vadovą Arūną Baubnį dėl „pastaruosius penkiolika metų veikiančio Venclovų namų-muziejaus prie Vilniaus memorialinių muziejaus direkcijos veikimo ydingai“. Kreipimasis kalba apie tai, jog faktai apie Venclovų šeimos istoriją „dažnai yra nepilni, nutylimi arba tiesiog iškreipiami, klaidinantys visuomenę ir tarnaujantys ne lietuvių tautos ir Lietuvos valstybės interesams“. Rašte pateiktuose 6-iose punktuose atkreipiamas dėmesys į pastebėtus netikslumus ir raginama peržiūrėti namų-muziejaus turinį. Teigiant, jog pavadinime minimas žodis „namai“ taip pat yra klaidingas, jo ne tik nėra naudojama kreipimesi, bet taip pat ir raginama pakeisti¹⁹³. Politikai parašę kreipimąsi, jame nenurodė raginimo muziejų panaikinti, bet verčiau peržiūrėti jo pateikiamą turinį. Anot jų, istorija „yra labai svarbus objektas“, bet suprantant, kad tai „kontroliuoja kultūrinėje, geopolitinėje erdvėje vykstančius politinius procesus“, tiki, jog šio namų-muziejaus „ir panašias problemas būtina kuo greičiau ir efektyviau spręsti“¹⁹⁴.

Aktyviausios diskusijos dėl Venclovų namų-muziejaus ateities bei reikšmės vyko 2024 metais. Metų pradžioje, minint Lietuvos laisvės kovos Sąjūdžio deklaracijos 75-tąsias metines buvo priimta rezoliucija, kurioje vienas iš punktų buvo nurodyta jog Lietuvos Respublikos Seimas: „laikosi nuomonės, kad Lietuvos Respublikoje vis dar išlikę totalitarinius režimus propaguojantys ženklai iš esmės prieštarauja dar Deklaracijoje išskirtiems vertybiniais principams, todėl savivaldybės turi sparčiau vykdyti dekomunizavimą ir tam dėti daugiau pastangų;“¹⁹⁵. Po rezoliucijos paskelbimo buvo paskelbtas ir straipsnis, pavadinimu „Išsaugoti ar atsikratyti? Sostinėje nesutariama, ką daryti su Venclovų memorialiniu muziejumi“¹⁹⁶, kuriame išsakoma daugiau nuomonių šiuo klausimu. Memorialinių muziejų direkcijos atstovės Tatjanos Timčenko teigimu, nors suprantama jog

¹⁹² Bertašiūtė-Čiužienė, „Diskusijoje apie Venclovų muziejų“.

¹⁹³ Audronius Ažubalis, „Lietuvoje neturėtų likti garbingos vietos, kur yra priglaudžiami ne tik kolaborantai, bet ir valstybės išdavikai. Kadangi venclovų 'muziejus' tampa sovietinės okupacijos reliktu, su kolega Laurynu Kasčiūnu kreipėmės į Vilniaus miesto merą...“, Facebook, 2023 m. rugpjūčio 22 d., <https://www.facebook.com/photo/?fbid=2891238677674316&set=pcb.2891242264340624>.

¹⁹⁴ „Ydinga Venclovų namų - muziejaus veikla“, Respublika, 2023 m. rugpjūčio 26 d., https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/kitos_lietuvos_zinios/ydinga-venclovu-namu---muziejaus-veikla/.

¹⁹⁵ Lietuvos Respublikos Seimas, „XIV-2474 Dėl 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Deklaracijos 75-ųjų metinių“, 2024 m. vasario 15 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f6d3cd60cbe11ee9269b566387cfecb?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=091990f9-d1dd-471a-8577-613936551586>.

¹⁹⁶ Laisuskaite, „Išsaugoti ar atsikratyti?“

Venclova visuomenėje asocijuojasi tik su blogais jausmais, visuomenė turėtų nepamiršti, jog Venclovų namai-muziejus skirti visos Venclovų šeimos, įskaitant ir Račkauskus bei Tomą Venclovą, istorijai pristatyti. Tuometė Vilniaus vicemerė Simona Bieliūnė taip pat išvelgia pozityvius pokyčius – namai-muziejus tapo susitikimų vieta. Už namų-muziejaus svarbą agituoja ir buvęs Vilniaus miesto meras Artūras Zuokas, paantrindamas jau anksčiau nuskambėjusiu siūlymu muziejų išsaugoti, kaip skirtingų požiūrių ir pažiūrų susikirtimo vietą, šeimos istoriją, kuri galėtų būti pavyzdys paneigiant iš anksto susidarytiems vaizdams – „tai pavyzdys, kad obuolys gali nuriedėti labai toli“¹⁹⁷. Kitą vertus, buvęs Vilniaus miesto meras Remigijus Šimašius muziejų pertvarkose išvelgia galimybę „atsikratyti sovietinio tvaiko sostinėje“¹⁹⁸.

Tuoju po šių paatviravimų, 2024 m. gegužės 15 d. Vilniaus miesto savivaldybės Taryba priėmė sprendimą, kuriuo buvo likviduota Vilniaus memorialinių muziejų direkcija, o kartu ir jai priklausantys Venclovų namai-muziejus bei kiti du memorialiniai muziejai. Jų patalpose buvo nuspręsta formuoti Literatūros centrą, už kurį atsakingas bus „Vilnius, UNESCO literatūros miestas“ įstaiga. Priimtas sprendimas panaikinti muziejus, o jų erdves bei akademinius rinkinius perduoti VšĮ „Vilnius, UNESCO literatūros miestas“ neapsprendė, kokie veiksmai seks iš to. Vilniaus savivaldybės Kultūros skyriaus vedėjas, žiniasklaidai nušvietęs priimta sprendimą tik patvirtino, jog nei eksponatai liudijantys kultūrą, nei autentišką interjerą (kėdės, stalai ir kt.), lankytojams prieinami nebebus. Priimtą sprendimą kritikavo, pirmiausia, Vilniaus memorialinių muziejų direkcijos direktorė Birutė Vagrienė, kurios manymu, „autentiškos šių muziejų aplinkos sunaikinimas būtų didelis nuostolis mūsų kultūrai ir visai visuomenei“¹⁹⁹.

Po pasirodžiusio sprendimo likviduoti muziejus tam nepritarė mokslininkai, tyrinėtojai, kultūrologai, menininkai. Iš esmės, didžiausias pasipiktinimas vyko tik dėl vieno iš trijų likviduotų muziejų – Vinco Mykolaičio – Putino. Nepritartas priimtam sprendimui lėmė jog buvo paskelbta peticija dėl šių pastarojo memorialinio muziejaus išsaugojimo. Ją pasirašė daugiau nei tūkstantis prieštaraujančių sprendimui panaikinti muziejų. Tai atkreipė Vilniaus miesto savivaldybės dėmesį, kuri paaiškino, jog muziejai, iš tiesų, uždaromi nebus ir savivaldybės Kultūros skyriaus vedėjas Tadas Rimdžius „neapdairiai bei neapgalvotai pateikė informaciją“²⁰⁰. Vis dėl to, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas po beveik savaitės nuo paskelbto sprendimo pakvietė „meno, kultūros, mokslo žmones, mokytojus, mokinius, Vilniaus miesto tarybos narius, visus, kam rūpi apsaugoti Vilniaus

¹⁹⁷ Lissauskaitė, „Išsaugoti ar atsikratyti?“

¹⁹⁸ Ibid

¹⁹⁹ Kajėnas, „Vilniuje nebeliks trijų rašytojų muziejų“.

²⁰⁰ Tulaitė ir bernardinai.lt, „Nerimsta aistros dėl rašytojų namų-muziejų“.

miestą nuo barbariškų veiksmų“ į protesto akciją po to, kai Vilniaus miesto meras Valdas Benkunskas, kaip teigiama kvietime, atsisakė susitikti ir aptarti muziejų ateitį²⁰¹.

Proteste prie Vilniaus miesto savivaldybės pastato susirinkę dalyviai atvyko su plakatais, besipiktinančiais dėl priimto sprendimo: „Muziejų naikinimui - ne!“, „Neišpeškit rašytojų plunksnų!“, „Vilniun cirkas atvažiavo, pasitraukite visi!“, kuriame vaizdingai nupieštas buldozeris, po kuriuo uždarytų memorialinių muziejų pavadinimai. Vilniaus savivaldybės vicemerei simboliškai buvo įteikti uždarytų muziejų asmenų (Vincas Krėvė, Tomo Venclova, Vincas Mykolas Putinas) monografijos²⁰². Siekis „atgaivinti“ muziejus juos perduodant „ne muziejine veikla užsiimančiai įstaigai“ mokslininkų, kultūrologų matytas, kaip „barbariškas“ elgesys, „labai didelė ir neatitaisoma klaida“²⁰³.

2024 m. su muziejais susiję įvykiai, priimti sprendimai sukėlė mokslinės, meno bei kultūros bendruomenės pasipiktinimą dažnu atveju kildavo po skubotų visuomenės informavimų. Į tai darbe jau buvo atkreiptas dėmesys ir kalbant apie 2022 m., panašų pastebėjimą išsakė ir Meno ir Bažnyčios istorikė, diplomatė Irena Vaišvilaitė, kuri komentuodama 2024 m. vykusią protesto akciją teigė, jog „visos šios diskusijos, susijusios su rašytojų memorialiniais muziejais, kilo dėl prastos sprendimų pagrindimo komunikacijos“. Tokią prieštaringą komunikaciją profesorė įvardijo, kaip „visišką politinį neprofesionalumą“²⁰⁴.

Per kelis metus aktyviai vykusios diskusijos ir pasisakymų gausa padeda išskirti nustatyti, kokios yra pagrindinės egzistuojančių diskursų priešpriešos. Vienas iš bandymų yra nuspręsti, koks muziejuje pateikiamos atminties turinys mums, kaip valstybei, skaudžiausiai patyrusiai okupaciją yra priimtinas: ar tai turėtų būti kalbama apie sudėtingą ir nemalonią praeitį, naudoti muziejų, kolaboravimo reiškiniai tyrinėti, ar tai turėtų niekaip neliesti sovietinio klausimo, kuris galėtų būti laikomas to propagavimu, o visas muziejaus fokusas turėtų krypti į disidentizmą, Tomo Venclova bei Račkauskų nuopelnus valstybei. Kita diskusijose įžvelgiama priešprieša yra dėl bandymo sutarti, kokia yra šios atminties vietos, muziejaus funkcija. Ar tokios vietos egzistavimas yra vieta skleisti propagandai, palaikyti karo veiksmus Ukrainoje, vadinasi ir vietos pašalinimas

²⁰¹ Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, „Mokslininkai kviečia į protesto akciją!“, Facebook, 2024 m. gegužės 21 d.,

https://www.facebook.com/photo/?fbid=1019981789857569&set=a.193156809206742&locale=lt_LT.

²⁰² Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, „Gegužės 23 d. prie Vilniaus miesto savivaldybės vyko protestas prieš lietuvių rašytojų memorialinių erdvių naikinimą. Į literatūros mokslininkų surengtą viešą pilietiškumo pamoką atsiliepė ir akcijoje dalyvavo kultūros ir meno atstovai, muziejininkai, istorikai, muziejų likimu susirūpinę vilniečiai. ..“, Facebook, 2024 m. gegužės 24 d.,

https://www.facebook.com/LLTInstitutas/posts/pfbid0KWTTddEAwRVYJm9tG7PDJF4PzHoD5NuMBHEyeQtHKEKFVKk2zdvgeCPQTDPrGmnl?locale=lt_LT.

²⁰³ Tulaitė ir bernardinai.lt, „Nerimsta aistros dėl rašytojų namų-muziejų“.

²⁰⁴Ibid

reikštų kova su tuo. Ar gal tai visgi vieta kultūrai plėtoti, intelektualinei veiklai tęsti dėl ten vykstančių renginių, dėl Tomo Venclovos ryšių, taip kartu ir gydant sovietizacijos paliktas žaizdas ir traumas.

2.2. Konkuruojančių diskursų konflikto šerdis

Chronologiškai pristatyta diskusijoje dėl Venclovų namų-muziejaus ateities argumentų seka, iš esmės, leidžia suprasti, jog tikroji kova vyksta dėl to, kokią atminti yra norima pateikti, tai yra, dėl skirtingų atminties sampratų įtvirtinimo. Konfliktuojančios nuomonės gali būti išskiriamos į dvi stovyklas. Viena, siekianti muziejų išsaugoti tokį koks jis yra dabar, arba su minimaliais (pavyzdžiui, pavadinimo, bet ne turinio, arba ekspozicijos) keitimais, kurie dabartinės muziejaus veiklos, iš esmės, nekeistų. Kita stovykla, siekianti iš esmės reformuoti esamą muziejų, arba jį net panaikinti. Visgi, abi stovyklos kalba apie tai, kokios atminties formos turėtų egzistuoti viešojoje erdvėje. Tai yra šių konkuruojančių diskursų *plaukiojantis signifikantas*. Skirtingus šios kovos dėl reikšmės diskursus galima būtų įvardinti, kaip „reformuotojų“ ir „išsaugotojų“.

2.2.1 „Išsaugotojų“ diskurso sąranga

Diskusijose, svarsčiusiose ateitį, dėl Venclovų namų-muziejaus susidariusiame „išsaugotojų“ diskurse, muziejaus yra siejamas su, pirmiausia, autentiška vieta, kuri praeitį siekia parodyti tokią, kokia ji yra, nepaisant to, kokias nuomones, emocijas ar jausmus tai sukeltų. Kitais žodžiais tariant, muziejus turėtų būti erdvė, kuriame turėtų egzistuoti nepagrąžintas, ar kaip kitaip jausmų nekeliantis istorinis pasakojimas tad ir pats muziejus, jo pateikiama informacija, vertinimas turėtų išlikti objektyvus, nešališkas. Bandymas įvertinti praeities įvykius, smerkimas ar kokių nors faktų tyčinis slėpimas, anot „išsaugotojų“ diskurso logikos neturėtų egzistuoti, kaip muziejaus veikimo principas. Šiame diskurse pastebima, kad ne žodinė istorinių įvykių interpretacija yra kertinis praeities pažinimo įrankis, bet materialusis palikimas, tokių, kaip įvairūs istoriniai artefaktai, rašytiniai, vaizdiniai šaltiniai, daiktai ir kiti, materialūs objektai. Tad diskurso *tuščiasis signifikantas*, apibūdinantis visą diskurso logiką ir poziciją, galėtų būti suprastas, kaip kultūrinė atmintis, kuri valstybės praeitį liudija visiškai autentiškai.

Visos diskusijos metu egzistuoja mazginiai taškai, kurie kartojasi visų diskusijų metu, o taip pat turi savo priešpriešas konkuruojančiame diskurse. „Išsaugotojų“ diskurso artikuliacijoje naudojama *istorijos* sąvoka suprantama, kaip faktų visuma, kurią galime ir turime tirti, analizuoti, tam kad geriau suprastume savo tapatybę, istoriją. Tai yra svarbi ir reikalinga edukacijos dalis. Ir kaip pastebima Venclovų namų-muziejaus diskusijų atvejuje, faktai kartais gali būti nemalonūs, nepatogūs ar net skaudūs. Diskurse dažnai minint *turinį*, jis minimas, kaip nuo išorinių veiksnių nepriklausantis artefaktas iš praeities. Tai daiktai ar detalės, kurios turėtų būti traktuojamos kaip

istorinis šaltinis, nebeturinis dabar paveikios neigiamos įkrovos. „Išsaugotojai“ muziejaus, praeities ir atminties *problematiskumą* mato daugiau kaip privalumą. Tai suteikia erdvę ir paskatą diskusijoms, kurios, iš savęs, kaip jau pastebėta, yra ganėtinai sudėtingos. Diskusijose dažnai linksniuotas *sovietmetis* šiame diskurse yra matomas kaip įvykęs istorijos įvykis, iš kurio šiandien galime tik mokytis, mokyti jaunąją, su tuo nesusidūrusią kartą bei kitaip ją analizuoti, pavyzdžiui, net ir per asmenines, giminių, šeimų istorijas. Galiausiai, muziejuje išvelgtą *kultūrą*, „išsaugotojų“ diskursas vertina, kaip paveldą iš praeities, kuris turi būti ne tik taip ir vertinamas, bet ir išsaugotas, jo nekeičiant, ateičiai.

Visi „išsaugotojų“ diskurse artikuliuojami mazginiai taškai būtent ir kalba apie atmintį, kuri egzistuoja ir yra pateikiama autentiškai. Autentiškas istorijos, šiuo atveju labai svarbus ir vertinamas interjero ir architektūros autentiškumas, faktų pateikimas, turėtų būti siekiamybė, o ne noras atsirinkti ir rodyti tik palankius, kažką palaikančius/nepalaikančius, ar kitaip subjektyviai vertinančius, aspektus. Visgi, šiame diskurse neatmetama būdų muziejui komunikuoti patraukliau, siekiant didesnio auditorijos pasiekiamumo, jei tik tai niekaip neįtakoja praeities vertinimo. Apžvelgtas diskurso veikimas ir organizavimas leidžia daryti prielaidą, jog diskurso socialinė erdvė galėtų būti įvardinta, kaip kultūra ir istorija. Tokia prielaidą yra daroma dėl to, kad diskurso produkuotai, argumentuodami muziejaus ateities galimybes, dažnai pabrėžia, jog muziejų reikia išsaugoti, nes tai mūsų kultūra, mūsų identitetas ir istorija.

Visas diskursas, aukščiau visko iškeldamas nesufalsifikuotą, autentišką praeitį, kuri kiekvieno gyventojo, o ypač muziejaus erdvėje, turėtų būti prisimenama būtent tokia, kokia įvyko. Todėl visas diskursas daugiausiai orientuojasi į praeitį. Įvairūs diskurse naudojami argumentai ir reikšmės apima

Diskurso mazginių taškų steigėjais galėtų būti laikomi šie teiginiai, artikuliuoti diskurse, nors tai tik nedidelė dalis išreikštų idėjų: „kalba sukasi apie istorinį išbandymą išlaikančius pavyzdžius“, „tai ten nei išnešti, nei įnešti, nei sukeisti, nei pakeisti“²⁰⁵, „muziejus daro tris darbus: saugo ir kaupia rinkinius, juos tyrinėja bei pateikia visuomenei“²⁰⁶, ir egzistuoja jie todėl, kad „surinktų iš praeities autentiškus dalykus, juos sudėtų su mokslo žiniomis ir komunikuotų juos visuomenei“²⁰⁷, „lankytojus traukia kontroversijos, įtampos, nesutarimai, o ne paminklinė tylą ar oficialus pasmerkimas“²⁰⁸, „prisitaikymo lengvybė ir pagundos tam tikromis politinėmis sąlygomis

²⁰⁵ Ruzgys ir bernardinai.lt, „Vilniaus „mažieji“ muziejai šiandien“.

²⁰⁶ Ibid

²⁰⁷ 2022-05-04 *Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis*.

²⁰⁸ Klumbys, „Valdemaras Klumbys. Rasti teisingus kalbėjimo būdus apie istoriją“.

nebūtų ištrintos iš atminties“²⁰⁹, „nebūtina identifikuotis su jo pažiūromis ar veikla, kad pripažintume jo kūrybos vertę ir asmens kultūrinę įtaką“²¹⁰. Autentiškas atminties liudijimas, suprantamas ir teigiamas, kaip teisingiausias būdas apie tai kalbėti ir komunikuoti dabarties visuomenei. Ši artikuliacija taip pat stengiasi atskirti tai kas yra kultūra ir atmintis, nuo politinių klausimų, bandymų įvertinti, nuteisti ar kaip įteigti supratimą apie konkrečią praeitį. Todėl ir artikuliuotojų dažnai pabrėžiama, jog atminties vietos, tokios kaip muziejai, nors pripažįsta tam tikrus istorinius asmenybių nusikaltimus, paklydimus ar kitus sudėtingumus, jie to nebando įvertinti, arba priešingai, ideologiją propaguoti. Visgi, tokios vietos kviečia kultūriniam dialogui, istorinei refleksijai.

Viso konflikto laikotarpiu galima pastebėti kelis nekintančius „išsaugotojų“ diskurso artikuliacijos elementus. Vienas dažniausiai minimų elementų, yra tai, jog į atmintį yra žiūrima, kaip į autentišką prieigą dabarties, šiuolaikinei visuomenei. Artikuliuotojai, tai teigdami, kalbėjo ne tik apie, mano jau labai akcentuotą, kaip kartinį šiam diskursui, faktų pristatymą tokių, kokie jie ir yra, bet ir materialinės aplinkos išsaugojimą bei pateikimą visuomenei. Tikima, jog atminties pasakojimai neprivalo būti priimti, bet jie turi būti prieinami, žinomi bei suprantami. Autentiškumo svarba pabrėžiama jau pirmosiose diskusijose 2010 m. ir nuolatos šio diskurso produkuotojų pažymimas, kaip muziejaus privalumas. Nagrinėjamame atvejuje tai šio diskurso įsitikinimu, galėtų būti suprantama, kaip sovietinės santvarkos veikimo mechanizmo atspindys, paaiškinantis tokius fenomenus, kaip kolaboravimas, prisitaikymas, nomenklatūra, arba , kitą vertus, pasipriešinimą režimui, disidentizmą. Arba, kaip visą tai vyko po vienu stogu, koks buvo šių fenomenų santykis. Taip pat diskursas nuolat artikuliudavo pareigos perduoti atmintį ateities kartoms, arba jaunajai kartai temą. „Išsaugotojų“ diskursas pasisako už tai, kad istorijai paveiki atmintis būtų pradėta saugoti jau dabar, ji turi būti išlaikoma nekintanti, kad galėtų būti perduota tiems, kurie su tokia praeitimi, o nagrinėjamu atveju – sovietmečiu, nesusidūrė. Tai buvo siūloma daryti ne tik fiziniu atminties išsaugojimu tokios, kokia ji yra, bet ir edukacijomis, atviromis pamokomis jaunimui, kurios muziejuje net ir buvo vykdytos. Tai, anot artikuliuotojų, padeda formuoti jaunimo vertybes, suprasti apie moralinę atsakomybę.

Diskurso įtvirtinimui pasitelkiami ir tam tikri veiksmai. Pirmiausia, tai, dažniausiai muziejaus, inicijuotos viešos diskusijos, kuriose buvo aptariamas muziejaus vaidmuo, jo svarba. Klausama ekspertų nuomonės, dėl muziejaus veikimo, asmenybių istorijos ir jos atvaizdavimo istorijoje. Tokia strategija pasirenkama net ir Vilniaus miesto Savivaldybės posėdyje, kur vienas iš

²⁰⁹ Putinitė, „FB klausia, ką galvoju apie Venclovų namus-muziejų ir jo likimą. Pastaruoju metu didelis sujudimas aplink šį muziejų. Vilniaus miesto savivaldybė šią savaitę kviečia...“

²¹⁰ Jurga ir bernardinai.lt, „Intelektualai apie Venclovų namų pertvarkas: urbicidas, sovietmečio baimė, nekilnojamas turtas svarbiau už kultūrą“, *Bernardinai.lt*, 2022 m. birželio 15 d., <https://www.bernardinai.lt/intelektualai-apie-venclovu-namu-pertvarkas-urbicidas-sovietmecio-baime-nekilnojamas-turtas-svarbiau-uz-kultura/>.

klausimų ir yra būtent mažųjų muziejuje Vilniuje ateitis. Tik diskusijos metu visa diskusija nukrypsta būtent į vieną – Venclovų – namus-muziejų. Muziejaus vadovė Birutė Vagrienė į diskusiją pasikviečia ekspertus, kurie, visi kartu, išsako muziejaus poziciją. Vienas svarbiausių ir didžiausių diskurso veikėjų organizuotų įvykių – viešas protestas. Protestas, įvykęs iškart po sprendimo, lėmusio muziejaus likvidavimą, siekė išsiaiškinti, kaip bus elgiamasi su visu muziejaus turimu archyvu ir kitu inventoriumi. Taip pat, taip siekta ir atkreipti Vilniaus miesto Savivaldybės darbuotojų dėmesį į nepakankamą bendravimą su visuomene bei jos informavimą.

Lyginant su „reformuotojų“ diskurso idėjomis, „išsaugotojų“ diskursas egzistuoja genėtinais lanksčiais. Šis diskursas savo pagrindiniu tikslu laiko muziejaus, kaip visumos, o tiksliau, jame pasakojamos istorijos, jų artefaktų, išsaugojimą. Diskurso artikuliuotojai suprasdami sudėtingą muziejuje pasakojamą istoriją ir ją pripažindami, o ne neigdami turi rasti būdą jai papasakoti. Tikriausiai, tai ir lemia, skirtingų idėjų atsiradimą. Visos idėjos tiki muziejaus, kaip istorijos, išsaugojimu, tad siūloma pakeisti muziejaus pavadinimą, papildyti ekspoziciją, priskirti naują muziejaus valdytoją, pasirinkti kokią nors konkrečią istorinę liniją, atrasti būdų pasakoti moderniai. Tai išplečia pasirinkimų lauką, bet pagrindinė idėja atsiminti praeitį – išlieka.

Bene didžiausiais nesutarimas konflikto viduje, jei išsaugojus autentišką interjerą, kuris šio diskurso yra taip vertinamas, jį vistiek perkrauti, pakreipti kita linkme, kooks tai turėtų būti galutinis rezultatas. Dali diskurso labai priešinasi šioje erdvėje pasiūlymui įrengti rašytojų rezidencija. Nors tokios rezidencijos pranašumas ir įdomumas ir būtų autentiška aplinka, sovietmečio inteligentijos interjeras, tai sugriautų muziejų, nes erdvės turėtų būti pritaikytos gyventojams.

Priešiško, „reformuotojų“, diskurso delegetimizacija vyksta pastebint esminius šio diskurso vizijos padarinius, kurie, kaip teigiama, yra žalingi, neatstatomi ir griauinantys kultūrą, valstybę ir istoriją. „Išsaugotojai“ kviečia visuomenę mąstyti ir svarstyti apie ateitį, apie vertybes ir sėkmingus, ar net ir nesėkmingus, pavyzdžius pasaulyje. Siekiama įtikinti, kad sprendimas išsaugoti muziejų, net ir pakitusia forma, šviestų ateities arba jaunąsias kartas apie sudėtingą Lietuvos praeitį, paliktų įrodymų kartoms, kurie nieko bendrą su sovietiniais laikais net nėra turėję. Vertybiškai muziejus prisidėtų prie meno supratimo, gilinimosi į istoriją, jos puoselėjimo. Tokie muziejai galėtų būti net tyrimų vieta reiškiniams, kaip kolaboracija, bei režimui – sovietiniam. Todėl tikinama, kad Pateikiami pavydžiai iš pasaulio tik pagyvina artikuliacijas. Pasaulyje ne vienas muziejus, kuriame pasakojama sudėtinga, problematizuota istorija, kurią suprati gali būti labai sudėtinga, kaip ir ją papasakoti. Taip pat pasaulyje yra ir atvejų, kai žymiesiems, nusipelnusiems žmonėms muziejai ne tik nėra suteikiami, bet ir pašalinami, sunaikinami vieniteliai jų istoriją, jų gyvenimą liudijantys artefaktai, tokie, kaip pavyzdžiui gimtieji namai. Tad tok sprendimas „išsaugotojų“ yra įvardijamas, kaip „barbariškas“ Lietuvos kultūrai. Taip pat tikinama, kad visuomenėje yra pučiamas „burbulas“ ir

toks didelis dėmesio skyrimas Antanui Venclovai, kuris ir yra pagrindinis „reformuotojų“ siūlymo muziejų likviduoti argumentas, Tomas Venclova ar sovietiniai laikai, juos sakralizuoja. To pasekoje – visuomenė deda dideles pastangas visą tai desakralizuoti. Galiausiai, anapus antagonistinės pusės ribų esantis diskursui yra „diagnozuojama“ baimė dėl neramių laikų pasaulyje. Tai, anot „išsaugotojų“ iššaukia skubotus bei neapgalvotus sprendimus.

Skirtingų diskurso veikimo ir egzistavimo aspektų analizė leidžia teigti, jog tuščiasis „išsaugotojų“ diskurso signifikantas yra autentiškas praeities liudijimas.

2.2.2 „Reformuotojų“ diskurso sąranga

„Reformuotojų“ diskursinė artikuliacija iš esmės, atrodo ganėtinai vieninga. Šiame diskurse produkuotojai, atrodo, tikslingai juda vieno tikslo linkme – kardinaliai peržiūrėti muziejaus turinį, taip kad naujasis jo turinys nebebūtų panašus į tuometinį, arba muziejų visiškai uždaryti. Tai, iš esmės, visiškai neatitinka antagonistinio diskurso, kuriama muziejų norima išsaugoti jo radikalčiai nekeičiant, gal tik pasiūlant modernesnių jo pažinimo būdų ar pateikiant šiek tiek daugiau faktų apie muziejų. Tad „reformuotojų“ sąrangoje artikuluojami elementai, visiškai skiriasi ir priešinasi antagonistinėms linijoms: *istorijos* elementas diskurse veikia, kaip pritaikomas šiandieninėms aktualijoms, vertybėms ir ideologijai. Todėl ir valstybės santykis su ja, pagal šio diskurso artikuliacijas, turėtų atspindėti požiūrį į visas ankščiau minėtas dedamąsias. Įmuziejintų asmenybių, o tiksliau, kaip teigia diskurso veikėjai, Antano Venclovos, pasmerkimas turėtų būti tolygus ir Rusijos veiksmų Ukrainoje pasmerkimui. Todėl ir muziejuje pateikiamas *turinys*, senų laikų palikimas, suprantamas, kaip pasilikęs su tokiais pačiomis vertybėmis, ideologine įkrova bei nešantis bei pildantis tokią pačią misiją. Todėl visas turinys muziejuje, anot diskurse veikiančių institucijų bei asmenų, turėtų būti peržiūrėtas, įvertintas. Nors, artikuliacijose, dažnai pasigirsdavo frazės, tai teigiančios ne kaip gaires, o kaip kaltinimą. Priešingai, nei „išsaugotojų“ diskurse, čia *problemiškumas* nėra matomas, kaip privalumas, o verčiau, kaip grėsmė, galinti piršti neteisingas idėjas, ideologijas, vertybes ar kitaip paveikti visuomenę. *Sovietmetis* diskurse prisimenamas, kaip trauma, kurios nenorima prisiminti, kurios bijoma ir kuri, šiandien turėtų išnykti iš visuomenės gyvenimo, neprimenant, kai kuriems labiau, nei kitiems, labai skaudžių praeities įvykių. Visos jau apžvelgtos diskurso sampratos, labai papildo dar vieną – *kultūros* sampratą. Į šią dažnai referuojama, kaip „tarnaujančią“ valstybei ir visuomenei. Vienais atvejais argumentuose naudojant finansinius aspektus (apie muziejaus pelno nešimą/nenešimą), kitais, apie visuomenės aktualumo aspektus (muziejus lankomas/nelankomas/per mažai lankomas). Dar kitais atvejais, net pamokyti, muziejaus uždarymą siejant su solidarumu Ukrainai.

Visos sampratos bendrai vadovaujasi idėja, jog muziejus šiandieninėje visuomenėje turi būti ne išsiskiriantis objektas, kuriame pateikiama visuma nesiderina su bendru miesto ritmu, bet vieta, kuri pritaria ir palaiko bei skatina šiandieninio gyvenimo normas ir vertybes, siekius. Kitais žodžiais tariant, muziejus savo aktualumu turėtų tarnauti valstybei, o ne atvirkščiai. Bendrinė diskurso idėja ir artikuliuojama samprata pasireiškia per tokius elementus, kurie skatina bei prašo kruopščiau peržiūrėti muziejaus turinį, tuo pačiu ir įvertinant vertinant sprendimų priėmėjų veiksmus. Taip pat artikuliuojamas supratimas, steigiantis muziejaus menkumą, siekiantis istorinio teisingumo, prisimenant Venclovų namuose-muziejuje įmuziejintų asmenų praeities veiksmus pavieniams asmenims, skatinant įmuziejintų asmenų pasmerkimą bei nubaudimą. Pastarasis skatinimas, verta paminėti, vyksta ne tik, kaip dėmesio atkreipimas, bet ir apeliuojantis į vertybes, teigiant, jog mes visi, visa valstybė, visi lietuviai turėtume smerkti įmuziejintą (kaip teigia diskursas) Antaną Venclovą. Ne retu atveju prisimenamas ir desovietizacijos siekis, antrinant retkarčiais primenamam ir valstybės įsipareigojimu tai vykdyti įvedus desovietizacijos įstatymą. Diskurso produkuotojai muziejuje įžvelgia ir ideologinę įkrovą, nors įprastai nenurodant jos išraiškos, bet ne retu atvejų siūlant tai pašalinti, naudojant medicinos terminologiją: „kultūrinis vėžys“, „muziejinė išvarža“, „visuomenės chirurginis būdas“, „sudūlėjęs skeletas“, „pūlinys. Įdomu pastebėti, jog Venclovų namų-muziejaus atvejis, ypač reformuotojų sąraigoje suprantamas, kaip tik Vilniaus reikalas, tik Vilniui ir jo gyventojui aktualus sprendimas. Tad randama pasisakymu, lyg pastatančių save į vietą „aš ne vilnietė, bet“. Kitą vertus, diskurso produkuotojai, dažnai sprendimą įvardija, kaip aktualų visai valstybei, visiems Lietuviams, visiems mokesčių mokėtojams (nors pasigirsta tai nėra labai tolygu, galima pastebėti tiek „valstybės mokesčių mokėtojų pinigai“, tiek ir „Vilniaus mokesčių mokėtojų pinigai“).

Visos diskusijos metu dėl Venclovų namų-muziejaus ateities „reformuotojų“ idėjos bei suvokimas išliko ganėtinai vienalytis. Didesnių prieštara tarp diskurso artikuliuotojų ar aršių kovų diskurso lauke nėra užfiksuota. Vis dėl to, nors ir diskurso nuomonės dėl muziejaus uždarymo sutapo, siūlomos priežastys kartais išsiskirdavo. Kartais tai būdavo ekonominis klausimas (ar muziejus apsimoka valstybei), dažniausiai tai buvo desovietizacijos klausimas (daugumos nuomone tai esantis sovietinės ideologijos židiny), dar kitais atvejais argumentuojama buvo ir istorinio, moralinio teisingumo argumentais (Nėries vardą nuteisėme, privalome tai padaryti ir su Venclovų namais-muziejumi; kaip dėl A. Venclovos muziejaus jaustis tiems, kurie su jo pagalba buvo ištremiti). Kai kurie veikėjai, taip pat, paminėdavo ir Tomą Venclovą, pabrėžiant, jog gyviems žmonėms muziejus nestatomas. Bet kokių atvejų, nei vienas iš argumentų, kodėl muziejus turėtų būti uždarytas, nebuvo priežastis diskurso veikėjams nesutarti tarpusavyje, kadangi galutinis tikslas – uždaryti muziejų – tenkino, o tiksliau, buvo laukiamas, visų diskurso dalyvių. Šiuo atveju, skirtingi argumentai tik papildydavo bendrą diskurso „kovos ginklų“ arsenalą.

Nemaža dalis „reformuotojų“ diskurso artikuluotojų – žinomi žmonės. Bet tai nėra pastebima tarp kitų diskurso produkuotojų, kaip jų teiginius legitimuojantis aspektas. Visgi, diskurso produkuotojai savo teigiamą siūlymą dėl muziejaus grįsdami Antano Venclovos, kaip kolaboranto, neigiamos asmenybės atveju, bando atkreipti dėmesį apeliuodami į vertybes – garbė, teisingumas. Todėl svarbiausiu „ginklu“ čia tampa Antano Venclovos vaidmens įrodymas. Tam pasitelkiami istoriniai faktai „iš pirmų lūpų“, kuomet vienas iš diskurso veikėjų pasisako, kad jo senelis tapo Antano Venclovos „auka“. Pateikiami ir kiti istoriniai faktai, net ir iš paties muziejaus – tarybinės Lietuvos himnas, nuotraukos demonstruojančius glaudžius ryšius su didelės svarbos Sovietų Sąjungos veikėjais, o taip pat ir kiti faktai. Bene svarbiausias ir visus diskurso produkuotojų faktus patvirtinantis įvykis, kuriuo diskurso dalyviai labai džiaugėsi, gyrė iniciatyvą ir tikėjosi, jog tai paskatins greitus (muziejaus uždarymo) sprendimus – Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro pateikta išvada, kurioje patvirtinamas Antano Venclovos statusas – kolaborantas²¹¹. Atskira linija veikdavo ir A. Venclovos lyginimas su pasaulyje valdžiusiais diktatoriais (J. Stalinu, A. Hitleriu), sarkastiškai džiaugiantis, kad juos taip pat galima būtų šlovinti, jei šlovinamas A. Venclova (pagal diskurso artikuliaciją, muziejus prilyginamas šlovinimui). Didelis dėmesys Antanui Venclovai buvo skiriamas todėl, kad diskurso artikuluotojų įsitikinimu, jo viešas neigiamų veiklų pripažinimas ir nuteisimas būtų reiškęs ir nuosprendį muziejui. Tikėta, jog tai nebepaliktų pretekstų Vilniaus miesto savivaldybės neveiksnumo pateisinimui.

Išanalizavus abu kovojančius diskursus debatuote dėl Venclovų namų-muziejaus ateities, galima pastebėti, kaip du diskursai kovojantys dėl istorijos „tikrosios“ tiesos, dėl požiūrio į ją, dėl jos vaidmens visuomenėje, dėl jos keliamų emocijų, iš tikrųjų nesutaria dėl *atminties* sampratos. Viena diskurse kultūrinė *atmintis* suvokiama, kaip autentiškas praeities liudijimas, kurį ne tik būtina perduoti ateičiai bet ir dominti juo visuomenę bei išsaugoti jį visiškai autentišką; priešiška diskurse nusistovi *atminties*, kaip kritiškos, tarnaujančios visuomenei, atitinkančios šiandienos pasaulio aplinkybes, vertybes ir požiūrį. Kol pastarasis diskursas veikia, kaip kritika, antagonistinis diskursas siekia įžvelgti geruosius situacijos aspektus.

Visos sampratos, jų argumentacijos leidžia teigti, jog „reformuotojų“ diskurso socialinė erdvė galėtų būti laikoma valstybė. Tokį teiginį įtvirtina dažnai minimi argumentai, kuriuose sprendimas uždaryti Venclovų namus-muziejų yra siūlomas dėl valstybės bendrai ir tai bus naudinga jos ateičiai.

²¹¹ Aurimas Navys, „Dokumentas pasidalintas Facebook iš Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro raštas dėl Antano Venclovos kolaboravimo sovietinės okupacijos metais“, Facebook, 2023 m. spalio 28 d., <https://www.facebook.com/photo/?fbid=6573628436081063&set=pcb.6573629402747633>.

Šiame diskurse galima rasti ir „išsaugotojų“ diskursui būdingų teiginių (turi būti pateikti dokumentai), nors tokių konkrečių diskurso veikėjų pasisakymuose labiau vyrauja idėjos muziejų uždaryti naratyvas. Šis ir dar daugiau atvejų paantrina, kad šiam diskursui būdinga sarkastiška kalba.

Tiriamame Venclovų namų-muziejaus atvejuje susiduriantys diskursai leidžia išskirti kelias, pagrindines jų sąrangas, skirtingus konkuruojančius diskursus. Vienas jų yra desovietizacijos, kuris Venclovų namuose-muziejuje pateikiamą praeitį mato, kaip užterštą, pripildytą „sovietinio tvaiko“²¹², „sovietinės ideologijos židiny“²¹². Pagrindiniai šio diskurso produkuotojai bendrai galėtų būti išskiriami politikai – Laurynas Kasčiūnas, Remigijus Šimašius, taip pat ir Seimo priimami sprendimai dėl desovietizacijos. Šiam diskursui taip pat būdingas ir įvykių Ukrainoje paminėjimas tiek naudojant tai, kaip argumentą dėl priimamų sprendimų, tiek ir dėl, kaip teigiama, solidarumo Ukrainai. Čia galima būtų pastebėti ir teisybė ieškotojus, kurie vis primena apie muziejuje pateikiamą netikslią informaciją, neteisingai šlovinamą Antaną Venclovą.

Kitas pastebimas diskursas galėtų būti įvardijamas, kaip kultūros išsaugojimo. Jis muziejų mato, kaip vertingą praeitį. Literatūrologai, rašytojai, poetai, teigdami, jog Venclovų namai-muziejus saugo dokumentus, rankraščius, kitą rašytinę informaciją. Galų gale, tai yra rašytojo Tomo Venclovo palikimas ir lyg įrodymas apie jo būti. Tai įdomu ir aktualu visiems, visame pasaulyje esantiems jo gerbėjams. Kultūrologai vertina vietos autentiškumą dėl jame sutinkamos pokarinio intelektualo interjero svarbos, kuri šiandien yra retai sutinkamas. Taip pat ir architektūros ekspertai, meno atstovai įžvelgia architektūrinę pastato svarbą. Šio diskurso produkuotojai galėtų būti įvardijami mokslininkai, tyrinėtojai, menininkai. Jie Venclovų namus-muziejų mato kaip autentišką praeities atspindį.

Dar vienas diskursas siekia muziejų įveiklinti. Šio diskurso rėmuose kalbama apie tai, jog muziejus turi nešti naudą, būti lankomas ir taip pat – tarnauti visuomenei. Argumentuodami savo pasiūlymus jie dažnai ir pamini tai, jog muziejus nėra lankomas, arba jo turinys nėra įdomus ar aktualus šios dienos visuomenei. Bendras diskusijoje dalyvaujančias grupes vertėtų išskirti, kaip politikus, muziejininkus, ekspertus, istorikus, visuomenę, Vilniaus miesto savivaldybę.

2.3 Veikėjai diskursų „kovos lauke“

Išanalizavus diskusijas, vykstančias dėl Venclovų namų-muziejaus ateities, galima pastebėti, jog kiekvieno tirto diskurso dalyvio pozicija viso laikotarpio metu išlieka stabili. Verta pastebėti, jog pozicija veikiausiai nesikeitė dėl ganėtinai trumpai, nors ir aktyvios, vykusios

²¹² Laiskaitė, „Išsaugoti ar atsikratyti?“

diskusijos. Nors produkuotojų pasiskirstymas į stovyklas stabilus, jų išskirstymas pagal pareigas, darbo sferą ar veikimo rolę valstybėje, turėtų būti vykdomas pastebint kelis išskirtinumus.

Muziejininkai, ypatingai tiesiogiai dirbantys ar bendradarbiaujantys su Venclovų namais-muziejumi, yra ganėtinai vieninga grupė. Jų, dėl profesinės įtakos ir savęs pozicionavimo, kaip muziejininkystės profesionalų, jų priklausymas „išsaugotojų“ diskursui yra ganėtinai akivaizdus ir nuspėjamas. Vieningas jų pasisakymas už istorijos išsaugojimą telkia juos į vieną grupę. Galima būtų net gi pastebėti, jog šioji grupės galėtų būti laikoma šio diskurso iniciatoriais dėl aktyviausių veiksmų pasisakant už muziejaus, kaip vertybės išsaugojimą. Šiame diskurse muziejininkai artikuliuoja paveldo išsaugojimo pozicijas, tiesa, vienais atvejais pabrėžiant jo neliečiamumą, o kitais – pritaikymą auditorijai. Šios pozicijos dažnai argumentuojamos kultūros ir mokslinio tęstinumo principais. Siekiant nuslopinti antagonistinį teiginį dėl muziejaus nerentabilumo, muziejininkai nuolat remiasi kitų šalių praktikomis.

Literatūrologai, rašytojai ir menininkai poziciją reiškė ne visuomet vieningai. Visgi, didžioji šios grupės dalis priklauso „išsaugotojų“ diskursui. Šiam diskursui priklausančios grupės dalies dėmesys, pirmiausia, daugiausiai krypdavo į muziejaus literatūrinę vertę. Vienas dažniausiai minimų argumentų – Tomo Venclovos vaidmuo ir nuopelnai tiek Lietuvos, tiek pasaulio literatūriniame pasaulyje. Nors šiame diskurse nebuvo teigiančių, jog Tomas Venclova nėra nusipelnęs turėti savo vardo muziejų pats Tomas Venclova tam prieštarautų. Šiai grupei Antano Venclovos figūra buvo žinoma, praeityje atlikti kolaboravimo veiksmai taip pat, bet tai buvo paliekama, kaip istorinė pamoka, kaip dalis nepatogios istorijos dalis. „Reformuotojų“ diskurso argumentams dėl žiaurios Antano Venclovos asmenybės atremti, buvo naudojama dabartinio literatūros veikėjo, Helsinkio grupės įkūrėjo Tomo Venclovos atminimo ir pagerbimo sužalojimu grįsta išsaugojimo būtinybė. Tad galima būtų pastebėti, jog viso diskurso artikuliavimo laikotarpiu grupėje daugiausiai buvo remiamasi kultūrinėmis vertybėmis. Visgi, buvo keli „reformuotojų“ diskurso produkuotojai, priklausę šiai veikėjų grupei, kurie muziejaus vertę lygino su materialine nauda visuomenei arba aktualumu visuomenei.

Mokslininkai, kurių didelę dalį sudarė įvairūs istorikai, dažniausiai pasisakydavo už erdvės išsaugojimą, tad galėtų būti priskiriami „išsaugotojų“ diskursui. Savo pozicijas mokslininkai rėmė įdomiųjų, aktualiųjų muziejaus pusių išskyrimu ir raginimu išsaugoti, pavyzdžiui, nykstanti architektūra, nykstantis autentiškas interjeras, sovietmečio pavyzdys. Mokslininkai muziejuje vienokiais ar kitokiais būdais įžvelgė edukaciją. Bendrai, visi mokslininkai vienokiais, ar kitokiais laipsniais sutiko su tuo, jog muziejuje turėtų vykti bent minimalūs pokyčiai. Mokslininkų pozicija, apskritai, buvo aktuali ir laukiama tiek muziejininkų iniciatyva organizuojamose diskusijose, tiek ir politikų ar savivaldybės. Vis dėl to, ši grupė nėra vieninga ir negalėtų būti priskiriama tik

„išsaugotojų“ diskursui. Dalis mokslininkų muziejaus turinį siejo su Antanu Venclova ir siūlė uždaryti, taip įvykdant istorinį teisingumą – žmonės, kurie buvo ištremti sovietinės okupacijos metais dėl A. Venclovos įsikišimo jausis geriau, arba, bus įvykdyta lygybė pašalinant tokias figūras iš viešosios erdvės, kaip kad, pavyzdžiui Salomėja Nėris.

Politikai artikuliacijose laikėsi ne vienareikšmės nuomonės. Didžioji jų dauguma pasisako už sovietinių ženklų ir kitokių asociatyvių reiškinių naikinimą, miesto valymą. Artikuliacijose būtent tai yra stipriausi argumentai, nors kartais iškyla ir infrastuktūrų rentabilumo klausimas, naudos, bet retai kada aktualumo, aspektai. Todėl galėtų būti priskiriami „reformuotojų“ diskursu. Ši grupė muziejų pozicionavo, kaip sovietinės propagandos skleidimo įrankį arba kolaboranto garbinimo vietą. Remiamasi ir politikų vykdomų planų nuoseklumu – desovietizacijos įstatymo įgyvendinimu. Visgi, šios grupės aktyvumas diskusijoje yra ganėtinai menkas, kai kurių atstovų stengiamasi išlikti neutraliais šiuo klausimu, veikiausiai dėl to, jog sprendimo priėmimas turėjo tekti Vilniaus miesto savivaldybei.

Vilniaus miesto savivaldybė, kuriai priklauso meras bei buvę metai, vicemeras bei savivaldybės taryba, diskusijoje turi lemiamo sprendimo priėmimo teisę. Savo nuomonę šios grupės dalyviai dažniausiai išsakydavo diskusijose su visuomene, nusakant priimtus sprendimus, reaguojant į kylantį nepasitenkinimą. Muziejų ši grupė, galima teigti, jog veikdamin iš vien, mato, kaip neapsimokantį, miesto reikmių ir aktualumo neatitinkantį objektą. Kitą vertus, dalis šios grupės atstovų muziejų mato, kaip potencialų sovietmečio, kolaboracijos pasakojimą, arba būtent dėl šių priežasčių siekia sunaikinimo, esą savivaldybė negali remti kolaboranto atminimo. Šios grupės argumentavimo logika dažniausiai remiasi muziejaus trūkumų išvardijimu – netinkama ekspozicija, muziejus slepia Antano Venclovos veiklos faktus ir tai muziejų daro problematišku. Siekiant įvertinti muziejaus veikimą, jie užsako galimybių studiją, kurios išvadomis argumentuose ir yra remiamasi. Dar svarbu pastebėti jog šios grupės priimami sprendimai visuomenės būdavo ne kartą ne taip supracuoti. Tai sukeldavo pasipiktinimą visuomenėje ir Vilniaus miesto savivaldybės atstovų pastangas raminti, įvardinant klaidą apie sprendimus užsiminusių žmonių pranešimuose.

Visuomenės nuomonė tirtuose pasisakymuose taip pat nebuvo vienalytė. Viena šios grupės pusė siekė sovietinių ženklų pašalinimo ir bandymo atkeršyti sovietinei figūrai A. Venclovai jį pasmerkiant, kiti muziejuje matė istorinę, edukacinę prasmę, neneigdami tos pačios asmenybės nusikalstamumą visuomenei. Visuomenės dalis priklausanti „reformuotojų“ diskursui nuolat dvejoja tokių diskusijų reikalingumu, kai sprendimas atrodo aiškus (referuojama į visus ankščiau vykusius sovietinio paveldo naikinimo/pašalinimo įvykius). Taip pat, tai turbūt viena aktyviausiai veikusių grupių, bandžusių įrodyti savo siūlymo būtinumą. Būtent ši visuomenės dalis aktyviai skelbė A. Venclovos veiklos faktus remiantis tikrais šaltiniais – teikė realius įrodymus, tai artikuliuodami

diskursą. Diskurso artikuliacijoje pastebimas nemažas spaudimas Vilniaus miesto savivaldybei, teigiant, jog meras neveiksnu, o valstybės mokesčių mokėtojų pinigai yra švaistomi šlovinant kolaborantą. Kita visuomenės dalis, priklausanti „išsaugotojų“ diskursui muziejų siejo su edukacija, kuri aktuali tiek dabar, tiek ateičiai. Taip pat, šioji visuomenės dalis gindavo muziejaus aktualumą asmeninėmis patirtimis – įspūdžiais iš apsilankymų muziejuje ir jo organizuojamose veiklose. Nors iniciatyvų imtis poziciją palaikančių veiksmų, kaip kad darė visuomenės grupei priklausančios „reformuotojai“, visose organizuotose kitų grupių (protesto akcija, peticija) aktyviai dalyvavo

Apibendrinus visas pozicijas ir jų veikimą „kovos lauke“ pastebima, kad negalima vienareikšmiškai ir griežtai visų grupių išskirstyti į skirtingas stovyklas. Nors jėgos grupėse išsidėsčiusios ne vienodai, tam tikrų tendencijų priklausyti vienai ar kitai stovyklai yra. Valdžios atstovai labiau linkę priklausyti „reformuotojų“ diskursui ir pasisakyti už tokią atmintį, kuri nežeidžia, tarnauja visuomenei ir atitinka vertybes. Muziejininkai, istorikai savo pasisakymais labiausiai krypta prie „išsaugotojų“ diskurso, muziejuje perduodamą vienokią ar kitokią atmintį išsaugoti, žvelgti į ją, kaip į edukaciją. Įdomu tai, jog kartais galima buvo pastebėti individualių produkuotojų profesionalumą ir savo darbinės rolės išlaikymą. Tai ypač galima įžvelgti „reformuotojų“ diskurso kreipimuose į įstaigas, kurių darbuotojai ar atstovai priklauso „išsaugotojų“ diskursui su prašymu pateikti faktus delegimizuojančius diskursą.

2.4. Kultūrinės atminties formavimas

Analizuojamas atvejis parodo, kad vienoje visuomenėje gyvenantys ir net, dauguma, tą pačią praeitį išgyvenę, tokią pat istorinę praeities traumą patyrę žmonės istoriją mato vis tiek skirtingai. Režimo paveldas, Venclovų namai-muziejus, nepaneigiamai turi sudėtingą, daugiaprasmę ir daugiasluoksnią istoriją. Skirtingos profesijos, skirtingi visuomenės atstovai, tiek priimančios sprendimus, tiek tiriantys įvairius atvejus, tiek asmeniškai susidūrę su muziejumi arba asmeniškai išgyvenę įvykius – visi turi išsiskiriančią iš kitų nuomonę, kaip visuomenės grupės. Kiekviena iš nuomonių mato skirtingus jų steigiamas tiesas. Vieni atmintį mato, kaip kritinę praeities refleksiją, kuri turi būti įvertinta, patraukli, aktuali, „tarnaujanti visuomenei“, o ne atvirkščiai. Kita visuomenės grupė atmintį vertina, kaip autentišką praeities liudijimą, kaip pamoką ir būdą prisiliesti prie praeities.

„Reformuotojų“ diskursas atmintį nori pritaikyti taip, kad ji būtų funkcionali dabarties visuomenei, šiuolaikiniam Vilniui. Dėl to gautas UNESCO literatūros miesto statusas verčia ieškoti naujų idėjų, gal net atsiremiant į kitų šalių pavyzdžius – kurti rezidencijas. Pasikeitusi geopolitinė situacija, baimė verčia permąstyti vertybes. Suprasti, ar iki šiol tik su literatūra sietas, nors kiti aspektai ir buvo žinomi, muziejus šiandien gali toks išlikti. Ar visgi reikia pokyčių atspindinčių ne

tik šiandienines vertybes, aktualija, bet ir rodančias naują pavyzdį, kviečiančios tokiu būdu gal net prisiminti praeityje patirtą neteisybę. Visgi, ne veltui dalis visuomenės kalba apie paveldo naikinimą, istorijos naikinimą ir barbarizmą. Juk Venclovų namų-muziejaus turi net kelias istorijos linijas, o jas sunaikinus, po truputį pradeda nykti ir su tuo susijusi atmintis. Nors gal tokiu būdu ir tikslingai siekiama ją pamiršti.

„Išsaugotojų“ diskursas siekia atmintį siekia perduoti tradiciniu būdu. Šio diskurso šalininkai agituoja tiesioginę atminties perdavimą per muziejų, kuriame galima pamatyti autentišką laikotarpį tiek, kaip rašytojų, tiek, kaip politiko, tiek kaip kolaboranto. Tai gyvas ryšys ir susitikimas su istorija. Antagonistinė „reformuotojų“ pusė praeitį bando išstumti, kaip tapatybės formuotoją. Muziejaus ši pusė nesureikšmina, kaip svarbaus elemento, netiki tokią skausmingą, neteisingą ir žiaurią praeitį galinčią būti tapatybės pamatu. Todėl jokio kito vaidmens šis diskursas muziejau nepalieka. Įdomu pastebėti tai, kad čia susiduria individuali ir kolektyvinė atmintis. Tomo Venclovos prisiminimai apie tėvą, kurie nėra vien blogą piešiantys, kaip pastebi ir diskusijų dalyviai. Kolektyviškai, bendrai, kitą vertus, visi sutinka, jog ši asmenybė nėra verta paminėjimo ar šlovinimo ir niekas to nesiruošia daryti. Muziejus nei viename diskurse neartikuliavo A. Venclovos, kaip rodytinės asmenybės. Šis pastebėjimas, iš esmės atkreipia dėmesį, kaip bandomas pertraukti individualios atminties gyvavimas. Bet tai kas pateikiama muziejuje ir yra tas atminties išsaugojimas medijose, vizualikoje. Žmonės ateidami į muziejų jaučia tą atmosferą ir sako prisimenantys sovietinius laikus.

Išvados

Atlikta analizė tyrusi viešąsias diskusijas dėl Venclovų namų-muziejaus ateities, transliuojamose socialinėse medijose, padėjo atsakyti į iškeltą klausimą kaip ir kokios viešojoje diskusijoje dėl Venclovų namų-muziejaus ateities artikuliuojamos kultūrinės atminties sampratos yra steigiamos.

1. Magistro darbo tyrime išanalizuoti šaltiniai parodė, kad diskusijoje dėl Venclovų namų-muziejaus ateities dalyvauja du skirtingi, vienas kitam besipriešinantys diskursai. „Išsaugotojų“ diskursas išsivystė iš noro ir, kaip teigiama, poreikio išsaugoti Venclovų namus-muziejų. Muziejų šis diskursas artikuliuo, kaip praeities atspindį, turtinga savo ne tik neįrastai, bet ir retais eksponatais. Muziejaus kontraversiškumą paverčiant privalumu, diskurso produkuotojai muziejų aiškino kaip edukacinę infrastruktūrą dėl įvairių muziejaus aspektų – sudėtingos buto gyventojų praeities, autentiškos atminties, rašytojo įamžinimo, ilgos, kelias giminės kaitas siekiančios istorijos. Artikuliuojamą priešpriešą diskursai atremdavo teigiamų muziejaus aspektų pateikimu.
2. „Reformuotojų“ diskursas artikuliuo idėjas, jog muziejus atspindi okupanto vertybes, o valstybei nusikaltęs žmogus – šlovinamas ir sakralizuojamas. Kiti argumentai rėmėsi muziejaus ne aktualumu šiandieninėje visuomenėje, prastu muziejaus veikimu. Diskusijos, lyginant su konkuruojančių diskursu, buvo daug emocionalesnė ir vyko daugiau iniciatyvų konkretiems rezultatams pasiekti.
3. Diskurso analizės taikymas leido išskirti plaukiojantį signifikantą, dėl kurio reikšmės kovoja abu diskursai – kultūrinė atmintis. Nors sprendimas buvo priimtas, Venclovų namai-muziejus buvo likviduotas, dar ir po to diskusijos vyko. Tai leidžia daryti prielaidą, kad visuomenėje šiuo klausimu nuomonės vis dar išsiskiria ir hegemonija pasiekta nėra.
4. Atlikta diskurso analizė leido apibrėžti skirtingas diskursuose artikuliuojamas kultūrinės atminties sampratas. „Išsaugotojų“ diskursas artikuliuoja *kultūrinės atminties kaip autentiško praeities paveldo liudijimas*, o „reformuotojų“ diskursas artikuliuoja „kultūrinės atminties, kaip kritinės praeities refleksijos“ sampratas.
5. Tyrime naudoto kultūrinės atminties teorijos leido atpažinti siekiamą aktyvaus pamiršimo aktą, kuris paaiškina tokį staigų ir visą griauinantį sprendimo priėmimą. Tai taip pat patvirtino ir kultūrinės atminties ir socialinių santykių, socialumo neatskiriamumą. Įsitraukisiosi plati auditorija leidžia suprasti jog paveldas ir atmintis paie jį visuomenei yra svarbi, o pats klausimas liečia visas tris laiko dimensijas.

Sprendimai priimti dėl Venclovų namų-muziejaus ateities, tikėtina, ateityje galėtų tapti kitų, panašių sprendimų precedentų. Dėl to šio atvejo analizė gali padėti geriau suprast tikrąsias veikimo logikas. Diskurso analizės metodas galėtų prisidėti, kaip dar vienas pavyzdys jo taikymui

ateities tyrimams. Galiausiai, nors sprendimas dėl Venclovų namų-muziejaus ateities jau priimtas, remiantis diskurso teorijos ir atminties teorijų teiginiais, šis sprendimas laikinas, o besikeičiančios galios visuomenėje šį klausimą dar iškels į dienos šviesą, tik gal iš kitos perspektyvos.

Literatūros sąrašas

1. Aftabi, Hussein, ir Arash Moshfegi. „Discourse Theory: Language, Politics, and Society“. *Religación. Revista de Ciencias Sociales y Humanidades* 4, nr. 22 (2019 m.): 259–67. <https://doi.org/10.46652/rgn.v4i22.577>.
2. Ali, Nancy. „Collective Memory as Political Instrument“. *The Lincoln Humanities Journal* 3 (2015 m.): 49–60.
3. Assmann, Aleida. „Transformations between History and Memory“. *Social Research* 75, nr. 1 (2008 m.): 49–72.
4. Assmann, Jan. „Communicative and Cultural Memory“. *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*, sudarė Astrid Erll ir Ansgar Nünning. De Gruyter, 2008 m.
5. Baločkaitė, Rasa. „SOVIETINIS PAVELDAS VIDURIO RYTŲ EUROPOJE – ANTROJI REVIZIONIZMO BANGA“. *Kultūros barai* 2, nr. 614 (2016 m.).
6. Berenskötter, Felix. „Memory, identity and its politics“. *Handbook on the Politics of Memory*, sudarė Maria Mälksoo. Edward Elgar Publishing, 2023 m. <https://doi.org/10.4337/9781800372535.00008>.
7. Blight, David W. „The Memory Boom: Why and Why Now?“ *Memory in Mind and Culture*, 1-asis leid., sudarė Pascal Boyer ir James V. Wertsch. Cambridge University Press, 2009 m. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511626999.014>.
8. Bloois, Joost de, Stijn De Cauwer, ir Anneleen Masschelein, sud. *50 Key Terms in Contemporary Cultural Theory*. Pelckmans Pro, 2017 m.
9. Čepaitienė, Rasa. *Post-sovietinis tranzitas: nuo Sovietų sąjungos žlugimo iki karo Ukrainoje: atmintis, paveldas, tapatumas buvusioje SSRS*. Obuolys, 2022 m.
10. Dabirimehr, Amir, ir Malihe Tabatabai Fatmi. „LACLAU and Mouffe’s Theory of Discourse“. *Novel Applied Sciences* 3, nr. 11 (2014 m.): 1283–87.
11. De Cleen, Benjamin, Jason Glynos, Jana Goyvaerts, ir Yannis Stavrakakis. „Discourse Theory and the Turn to Practice: Lessons from the Populist Moment“. *Journal of Language and Politics* 24, nr. 1 (2025 m.): 1–24. <https://doi.org/10.1075/jlp.24200.dec>.
12. De Cleen, Benjamin, Jason Glynos, Jana Goyvaerts, ir Yannis Stavrakakis. „Discourse Theory and the Turn to Practice: Lessons from the Populist Moment“. *Journal of Language and Politics* 24, nr. 1 (2025 m.): 1–24. <https://doi.org/10.1075/jlp.24200.dec>.
13. Dinter, Martin T. „Introduction: What Is Cultural Memory?“ *Cambridge University Press*, s.a.
14. Engvall, Author Linn. *A Discourse Analysis*. s.a.
15. Erll, Astrid, Ansgar Nünning, ir Sara B. Young, sud. *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Media and Cultural Memory, 8 = Medien und kulturelle Erinnerung; 8. Walter de Gruyter, 2010 m.

16. Foucault, Michel. *The Archaeology of Knowledge & the Discourse on Language*. Knopf Doubleday Publishing Group, 2012 m.
17. Frigerio, Alberto. „The Fate of Statues of Stalin in Post-Soviet Countries: Some Critical Reflections on the Management of Contested Cultural Heritage“. *Heritage & Society* 12, nr. 2–3 (2019 m.): 136–50. <https://doi.org/10.1080/2159032X.2021.1909416>.
18. Gabowitsch, Mischa. „Mimetic De-Commemoration: The Fate of Soviet War Memorials in Eastern Europe in 2022–2023“. *Kunsttexte.De*, War on Monuments: Documenting the Debates over Russian and Soviet Heritage in Eastern and Central Europe, nr. 1 (2024 m. liepos): 1–9. 1-9 Seiten. <https://doi.org/10.48633/KSTTX.2024.1.102647>.
19. Hooper Greenhill, Eileen. *Museums and the Shaping of Knowledge*. 0 leid. Routledge, 1992 m. <https://doi.org/10.4324/9780203415825>.
20. Howarth, David, Aletta J. Norval, ir Yannis Stavrakakis, sud. *Discourse Theory and Political Analysis. Identities, Hegemonies and Social Change*. Manchester University Press, 2000 m.
21. Yatsyk, Alexandra, ir Vladimir Sazonov. „Mnemonic Security and Post-Soviet Aphasia: Soviet Monuments in Estonian Media after Russian Invasion of Ukraine“. *International Journal of Heritage Studies* 31, nr. 1 (2025 m.): 20–35. <https://doi.org/10.1080/13527258.2024.2343820>.
22. Jelinčić, Daniela Angelina, ir James K. Reap. „Contested Heritage or Cancel Culture? The Case of Ivan Meštrović’s Public Sculptures in Chicago“. *Heritage* 5, nr. 3 (2022 m.): 2732–45. <https://doi.org/10.3390/heritage5030142>.
23. Jõekalda, Kristina. „Historiography of Now“. *kunsttexte.de*, nr. 1 (2024 m. liepos): 1-9 Seiten. 1-9 Seiten. <https://doi.org/10.48633/KSTTX.2024.1.102627>.
24. Jõekalda, Kristina. „Historiography of Now: Russian/Soviet Monuments under Debate in Europe“. *Kunsttexte.De*, kunsttexte.de - Journal für Kunst- und Bildgeschichte, 2024 m. liepos 5 d., 1–9. 1-9 Seiten. <https://doi.org/10.48633/KSTTX.2024.1.102627>.
25. Jõekalda, Kristina, sud. „War on Monuments: Documenting the Debates over Russian and Soviet Heritage in Eastern and Central Europe“. *Kunsttexte* 1 (2024 m.). https://www.academia.edu/121840201/War_on_Monuments_Documenting_the_Debates_over_Russian_and_Soviet_Heritage_in_Eastern_and_Central_Europe.
26. Jørgensen, Marianne, ir Louise Phillips. *Discourse Analysis as Theory and Method*. Sage, 2011 m.
27. Kačerauskas, Tomas, ir Ivona Baranovskaja. „Should We Destroy Our Soviet Heritage? Exploring the Case of Soviet-Era Sculptures on the Green Bridge, Vilnius, through an Analysis of Media Debates“. *Journal of Baltic Studies* 52, nr. 4 (2021 m.): 613–33. <https://doi.org/10.1080/01629778.2021.1948878>.
28. Kaljundi, Linda, ir Riin Alatalu. „War in Ukraine and the Estonian War on Monuments: Contexts of a Discussion That Was Not Expected to Happen“. *Kunsttexte.De*, War on Monuments: Documenting the Debates over Russian and Soviet Heritage in Eastern and

- Central Europe, nr. 1 (2024 m. liepos): 1–22. 1-22 Seiten.
<https://doi.org/10.48633/KSTTX.2024.1.102631>.
29. Karkowska, Marta. „On the Usefulness of Aleida and Jan Assmann’s Concept of Cultural Memory for Studying Local Communities in Contemporary Poland— the Case of Olsztyn“. *Polish Sociological Review* 3, nr. 183 (2013 m.): 369–88.
 30. Keršytė, Nastazija. „TARYBINIŲ LAIKŲ IR TARYBINIŲ RAŠYTOJŲ ĮMUZIEJINIMO PARADIGMOS“. *Bibliotheca Litwana*, nr. 2 (2012 m.): 237–54.
<https://doi.org/10.15388/BiblLita.2012.2.15588>.
 31. Kisić, Višnja. *Governing Heritage Dissonance- Promises and Realities of Selected Cultural Policies*. s.a.
 32. Kuczyńska-Zonik, Aleksandra. „Silent Protesters or Acceptors? The Reaction of the Russian-Speakers to the Removal of the Soviet Monuments in Latvia and Estonia after Russia’s Full-Scale Invasion of Ukraine*“. *Politologija* 112, nr. 4 (2024 m.): 16–43.
<https://doi.org/10.15388/Polit.2023.112.1>.
 33. Laclau, Ernesto. „Discourse“. *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, 2. ed, sudarė Robert E. Goodin, Philip Pettit, ir Thomas Pogge. Blackwell Companions to Philosophy 5. Wiley-Blackwell, 2012 m.
 34. Laclau, Ernesto, ir Chantal Mouffe. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. 2. ed. Verso, 1985 m.
 35. Macdonald, Sharon Jeannette. *Difficult Heritage: Negotiating the Nazi Past in Nuremberg and Beyond*. Routledge, 2009 m.
 36. Marchart, Oliver. „Institution and Dislocation: Philosophical Roots of Laclau’s Discourse Theory of Space and Antagonism“. *Distinktion: Journal of Social Theory* 15, nr. 3 (2014 m.): 271–82. <https://doi.org/10.1080/1600910X.2014.966272>.
 37. Marchart, Olivier. *Introduction: What is Antagonism?* Edinburgh University Press, 2018 m.
 38. Molder, Hedwig te. „Discourse Theory and Analysis“. *Encyclopedia of Communication Theory*, sudarė Stephen W. Littlejohn ir Karen A. Foss. Sage, 2009 m.
 39. Nora, Pierre. „Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire“. *Representations*, nr. 26 (1989 m. Spring): 7–24.
 40. Norkus, Zenonas. „JÖRNO RÜSENO ISTORINĖS KULTŪROS STUDIJŲ TEORINĖS IDĖJOS“. *Problemos* 67 (2005 m. sausio): 33–47.
<https://doi.org/10.15388/Problemos.2005..4093>.
 41. Nosova, Hanna. „Pierre Nora’s Concept of Contrasting Memory and History“. *International Journal of Philosophy* 9, nr. 4 (2021 m.): 216–20.
<https://doi.org/10.11648/j.ijp.20210904.16>.
 42. Ocasio, William, Michael Mauskopf, ir Christopher W. J. Steele. „History, Society, and Institutions: The Role of Collective Memory in the Emergence and Evolution of Societal

- Logics“. *Academy of Management Review* 41, nr. 4 (2016 m.): 676–99.
<https://doi.org/10.5465/amr.2014.0183>.
43. Ostiguy, Pierre, ir Benjamin Moffitt. „Who Would Identify with an ‚Empty Signifier‘? The Relational, Performative Approach to Populism“. *Populism in Global Perspective: A Performative and Discursive Approach*. 2021 m.
 44. Othamn, Arazoo R., ir Salah M. Salih. „The Relationship between Structure of Discourse and Structure of Ideology: A Socio-Cognitive Perspective“. *KOYA UNIVERSITY JOURNAL OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES* 5, nr. 1 (2023 m.): 147–58.
<https://doi.org/10.14500/kujhss.v5n1y2022.pp147-158>.
 45. Petrulis, Vaidas. „Sovietinės Lietuvos architektūrinio palikimo įpaveldinimo sociokultūrinės kontraversijos“. *Journal of Architecture and Urbanism* 36, nr. 1 (2012 m.): 9–15.
<https://doi.org/10.3846/20297955.2012.679773>.
 46. Pinna, Giovanni. „Introduction to Historic House Museums“. *Museum International* 53, nr. 2 (2001 m.): 4–9. <https://doi.org/10.1111/1468-0033.00306>.
 47. Ramsey, Sarah M. „Laclau and Mouffe’s Discourse Theory: Professionalism as an Empty Signifier for Nursing“. *Nursing Philosophy* 26, nr. 4 (2025 m.): e70034.
<https://doi.org/10.1111/nup.70034>.
 48. Ricœur, Paul. *Memory, History, Forgetting*. Vertė Kathleen Blamey ir David Pellauer. University of Chicago Press, 2010 m.
 49. Roslyng, Mette Marie, ir Camilla Dindler. „Media Power and Politics in Framing and Discourse Theory“. *Communication Theory* 33, nr. 1 (2023 m.): 11–20.
<https://doi.org/10.1093/ct/qtac012>.
 50. Statulevičiūtė-Kaučikienė, Rūta. „Memorialas kovotojams už Lietuvos laisvę Lukiškių aikštėje Vilniuje: konkuruojančių diskursų analizė“. Vilniaus universitetas, 2021 m.
 51. Popovich, Mila, „The Role of Crises in Social Evolution‘.
https://www.worldacademy.org/files/Alexandria/The_Role_of_Crises_in_Social_Evolution_L.Mila_Popovich.pdf. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 22 d.
 52. Tunbridge, John E., ir Gregory J. Ashworth. *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*. J. Wiley, 1996 m.
 53. Walton, Sara, ir Bronwyn Boon. „Engaging with a Laclau & Mouffe Informed Discourse Analysis: A Proposed Framework“. *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal* 9, nr. 4 (2014 m.): 351–70.
<https://doi.org/10.1108/QROM-10-2012-1106>.

Šaltinių sąrašas

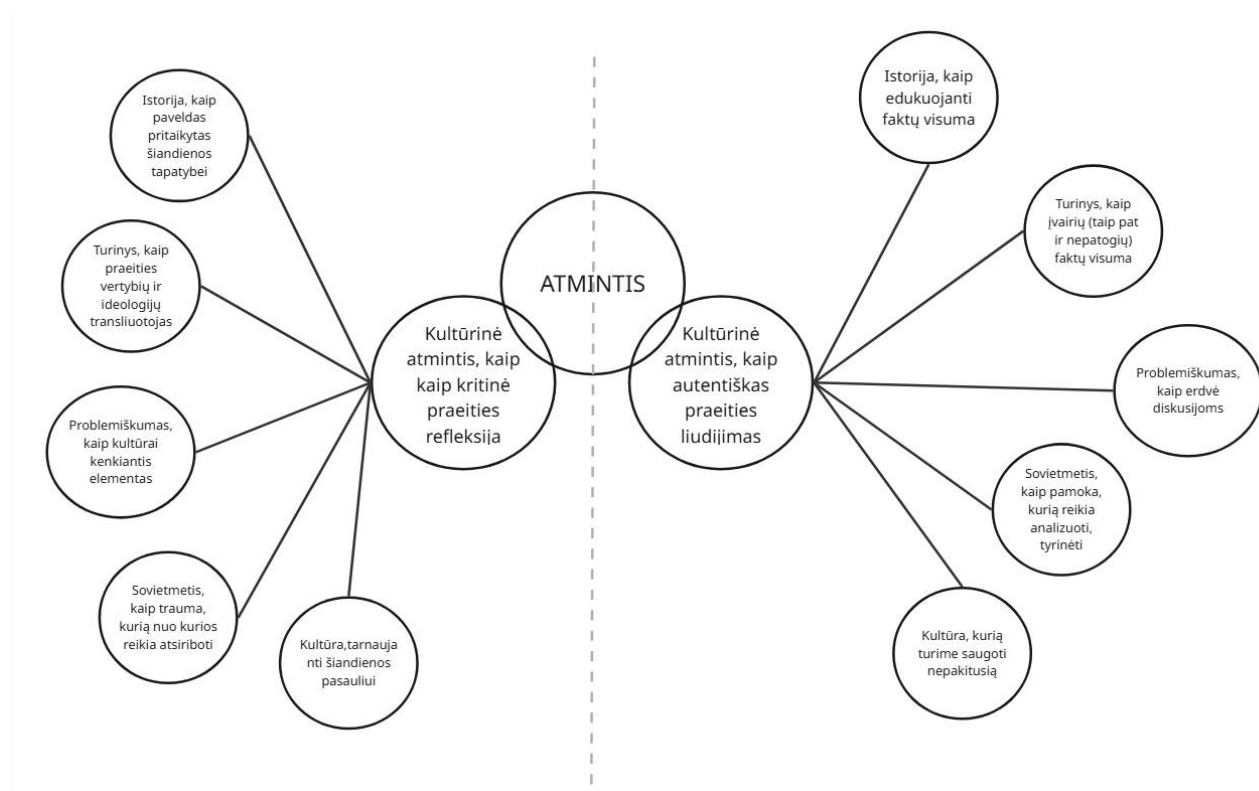
1. Ališauskas, Vytautas. „Negaliu dalyvauti savivaldybės diskusijoje dėl Venclovų muziejaus, bet gal padoru patiekti savo nuomonę. Simpatizuoju Nerijos Putinaitės FB išsakytai pozicijai, o toliau - viena kita mano mintis...“ Facebook, 2022 m. birželio 6 d.
https://www.facebook.com/vytas.alisauskas?locale=lt_LT.
2. „Apie muziejų“. 2021 m. gruodžio 8 d.
<https://web.archive.org/web/20211208034653/http://www.vilniausmuziejai.lt/venclova/muziejus.htm>.
3. Atviras Seimas, vad. 2022-05-04 *Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos posėdis*. 2022 m. 02:57:37. https://www.youtube.com/watch?v=MCKS6rUSE_k.
4. Ažubalis, Audronius. „Lietuvoje neturėtų likti garbingos vietos, kur yra prigludžiami ne tik kolaborantai, bet ir valstybės išdavikai. Kadangi venclovų ‚muziejus‘ tampa sovietinės okupacijos reliktu, su kolega Laurynu Kasčiūnu kreipėmės į Vilniaus miesto merą...“ Facebook, 2023 m. rugpjūčio 22 d.
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=2891238677674316&set=pcb.2891242264340624>.
5. Bertašiūtė-Čiužienė, Monika. „Diskusijoje apie Venclovų muziejų: T.Venclovos laiškas R.Šimašiui, pavardės sakralizavimo problema bei kiti pasiūlymai“. 15min.lt, 2022 m. birželio 9 d. <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/renginiai/ziurekite-tiesiogiai-diskusijaka-daryti-su-venclovu-namais-muziejumi-29-1691428>.
6. Bertašiūtė-Čiužienė, Monika. „Vilniaus literatų diskusijoje – UNESCO statuso finansinė nauda bei Venclovų muziejaus likimas“. 15min.lt, 2022 m. gegužės 12 d.
<https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/vilniaus-literatu-diskusijoje-unesco-statuso-finansine-nauda-bei-venclovu-muziejaus-likimas-286-1679004>.
7. Drėmaitė, Marija. „Ką daryti, ką daryti? Gal pirmiausia reikėtų iškraustyti visas pašalines įstaigas ir restauruoti namą, kuris yra tarpukario Vilniaus modernizmo architektūros šedevriukas....“ Facebook. Žiūrėta 2025 m. gruodžio 15 d.
https://www.facebook.com/photo?fbid=10159231526229272&set=a.10150142288874272&locale=lt_LT.
8. Jačauskas, Ignas. „Rusijos karo akivaizdoje – diskusijos dėl sostinės Venclovų muziejaus likimo“. lrt.lt, 2022 m. gegužės 1 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1684957/rusijos-karo-akivaizdoje-diskusijos-del-sostines-venclovu-muziejaus-likimo>.
9. Jurga, ir bernardinai.lt. „Intelektualai apie Venclovų namų pertvarkas: urbicidas, sovietmečio baimė, nekilnojamas turtas svarbiau už kultūrą“. *Bernardinai.lt*, 2022 m. birželio 15 d.
<https://www.bernardinai.lt/intelektualai-apie-venclovu-namu-pertvarkas-urbicidas-sovietmecio-baime-nekilnojamas-turtas-svarbiau-uz-kultura/>.
10. Kajėnas, Gediminas. „Vilniuje nebeliks trijų rašytojų muziejų: eksponatų likimas – neaiškus“. 15min.lt. Žiūrėta 2025 m. gruodžio 20 d.
<https://www.15min.lt/kultura/naujiena/asmenybe/vilniuje-nebeliks-triju-rasytoju-muziejueksponatu-likimas-neaiskus-285-2242838>.

11. Klumbys, Valdemaras. „Valdemaras Klumbys. Rasti teisingus kalbėjimo būdus apie istoriją“. Delfi, 2022 m. gegužės 23 d. <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/valdemaras-klumbys-rasti-teisingus-kalbėjimo-budus-apie-istorija-90165955>.
12. Klusas, Mindaugas. „Valdemaras Klumbys apie Venclovų namus: sunaikinti juos tik dėl pavardės būtų tikra kvailystė“. With LRT.lt. lrt.lt, 2022 m. gegužės 20 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1695143/valdemaras-klumbys-apie-venclovu-namus-sunaikinti-juos-tik-del-pavardes-butu-tikra-kvailyste>.
13. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. „Gegužės 23 d. prie Vilniaus miesto savivaldybės vyko protestas prieš lietuvių rašytojų memorialinių erdvių naikinimą. Į literatūros mokslininkų surengtą viešą pilietiškumo pamoką atsiliepė ir akcijoje dalyvavo kultūros ir meno atstovai, muziejininkai, istorikai, muziejų likimu susirūpinę vilniečiai. ..“ Facebook, 2024 m. gegužės 24 d. https://www.facebook.com/LLTinstitutas/posts/pfbid0KWTTddEAwRVYJm9tG7PDJF4PzHoD5NuMBHEyeQtHKEKFVKk2zdvgkeCPQTDPrgmnl?locale=lt_LT.
14. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. „Mokslininkai kviečia į protesto akciją!“ Facebook, 2024 m. gegužės 21 d. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1019981789857569&set=a.193156809206742&locale=lt_LT.
15. Lietuvos Respublikos Seimas. „XIV-2474 Dėl 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Deklaracijos 75-ųjų metinių“. 2024 m. vasario 15 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f6d3cd60cbe111ee9269b566387cfecb?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=091990f9-d1dd-471a-8577-613936551586>.
16. Lissauskaitė, Dovilė. „Išsaugoti ar atsikratyti? Sostinėje nesutariama, ką daryti su Venclovų memorialiniu muziejumi“. lrt.lt, 2024 m. vasario 15 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/2197019/issaugoti-ar-atsikratyti-sostineje-nesutariama-ka-daryti-su-venclovu-memorialiniu-muziejumi>.
17. LRT.lt. „Paskelbus Vilnių UNESCO literatūros miestu, atveriamos Vilniaus literatų namų durys“. lrt.lt, 2022 m. lapkričio 8 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1816800/paskelbus-vilniu-unesco-literaturos-miestu-atveriamos-vilniaus-literatu-namu-durys>.
18. Nacionalinė biblioteka. *Memorialinių muziejų pertvarka Vilniuje*. Analitinė apžvalga R-2025-1. Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius, 2025 m.
19. Navys, Aurimas. „Dokumentas pasidalintas Facebook iš Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro raštas dėl Antano Venclovos kolaboravimo sovietinės okupacijos metais“. Facebook, 2023 m. spalio 28 d. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=6573628436081063&set=pcb.6573629402747633>.
20. „paveldas“. Žiūrėta 2025 m. lapkričio 27 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/paveldas/>.
21. Putnaitė, Nerija. „FB klausia, ką galvoju apie Venclovų namus-muziejų ir jo likimą. Pastaruoju metu didelis sujudimas aplink šį muziejų. Vilniaus miesto savivaldybė šią savaitę kviečia...“ Facebook, 2022 m. birželio 6 d.

https://www.facebook.com/photo?fbid=6043999615626418&set=a.580849171941517&locale=lt_LT.

22. Respublika. „Ydinga Venclovų namų - muziejaus veikla“. 2023 m. rugpjūčio 26 d.
https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/kitos_lietuvos_zinios/ydinga-venclovu-namu--muziejaus-veikla/.
23. Ruzgys, Juozas, ir bernardinai.lt. „Vilniaus ,mažieji‘ muziejai šiandien: būti ar?..“
Bernardinai.lt, 2010 m. spalio 20 d. <https://www.bernardinai.lt/2010-10-20-vilniaus-mazieji-muziejai-siandien-buti-ar/>.
24. Tulaitė, Ugnė, ir bernardinai.lt. „Nerimsta aistros dėl rašytojų namų-muziejų: peticijos ir protestas dėl prastos komunikacijos?“ *Bernardinai.lt*, 2024 m. gegužės 23 d.
<https://www.bernardinai.lt/nerimsta-aistros-del-rasytoju-namu-muzieju-peticijos-ir-protestas-del-prastos-komunikacijos/>.
25. Vilniaus miesto savivaldybės taryba. *Vilniaus miesto 2010-2020 metų strateginis planas*. Strateginis planas Nos. 1–1778. Vilniaus miesto savivaldybės taryba, 2010 m.
<https://vilnius.lt/rest//assets/b7809629-7b21-4e58-af18-dada720d9f56>.
26. Vitkus, Zigmas, ir bernardinai.lt. „Ką mano specialistai: ,Sovietų‘ ar ,Tarybų Sąjunga‘?“
Bernardinai.lt, 2011 m. kovo 24 d. <https://www.bernardinai.lt/2011-03-24-ka-mano-specialistai-sovietu-ar-tarybu-sajunga/>.
27. Zavistauskaitė, Monika. „Istorinių traumų įveika: ar tauta gali būti pacientė?“
Bernardinai.lt, 2020 m. kovo 24 d. <https://www.bernardinai.lt/2020-03-24-istoriniu-traumu-iveika-ar-tauta-gali-buti-paciente/>.

1 Priedas „Konkuruojančių diskursų diskusijose dėl Venclovų namų-muziejaus ateities kontekste artikuliacijų schema“

SUMMARY

In 2022, Russia's large-scale invasion to Ukraine sparked a wave of debate about the future of Soviet heritage not only in Lithuania, but also in other post-Soviet countries. In Lithuania, several sculptures were removed and the memory of many prominent but controversial figures was revisited. The case of the Venclovas' House-Museum became one of the most striking examples of this transformation in Lithuania. Discussions began when the idea of closing the museum was raised. Participants in the discussions divided themselves into two camps: some wanted to preserve the museum as a literary legacy, an authentic reflection of the period, or a memorial for future generations. The opposing discourse denies the need for such a museum, arguing that it is a place for spreading Soviet ideology and that the museum glorifies any personalities associated with it, even the collaborator Antanas Venclova, who lived there. The discourse also emphasizes the irrelevance of such heritage to contemporary society.

In a research "**The Tension Between Heritage and Cultural Memory: A Discourse Analysis of Public Debates on the Venclovas' House-Museum**", the research is conducted through an analysis of public discussions found in the media. By analyzing the discourses, competing discourses are identified, their structure is clarified, and the participants in the discourses are discussed. The research question raised is how and in what ways concepts of cultural memory are articulated in public discussions about the future of the Venclova House Museum. The object of the research is the discourses that emerge in discussions about the future of the Venclova House Museum. In order to answer the question that arises, the aim of the work is to analyze the competing discourses that arise in discussions about the future of the Venclova House Museum and to identify the concepts of memory they articulate.

Discourses are deconstructed according to the discourse theory of Ernesto Laclau and Chantal Mouffe in order to understand what concepts of cultural memory each of them asserts.

DIRBTINIO INTELEKTO NAUDOJIMO DEKLARACIJA

Vardas, pavardė: Goda Dirginčiūtė

Studento pažymėjimo numeris: 2415874

Prašome pažymėti „x“ taikytiniems punkтам:

☐ Aš **nenaudojau** dirbtinio intelekto įrankių pateikiamame darbe.

X Aš **naudojau** vieną ar kelis dirbtinio intelekto įrankius pateikiamame darbe.

Jei taip, kokius? ...“Google Gemini“, „ChatGPT“

Dirbtinio intelekto įrankius naudoju kritiškai, kaip pagalbinę priemonę. Prisiimu visą atsakomybę už darbe pateiktą informaciją, argumentus ir galutinius darbo rezultatus.

(Parašas)

.....

Prašome pažymėti „x“ taikytiniems punkтам bei paaiškinti, kaip naudojote dirbtinį intelektą:

Aš naudoju dirbtinio intelekto įrankius šiam/-iems tikslui/-ams:

1. ☐ **Idėjų generavimui** (pavyzdžiui: argumentų ar kontra-argumentų generavimui, struktūros plano sudarymui, galimų tyrimo klausimų generavimui)

Paaiškinkite:

2. X **Informacijos paieškai** (pavyzdžiui: papildomos literatūros ar kontekstinės informacijos paieškai)

Paaiškinkite: DI buvo naudojamas, kaip papildomų, aktualių šaltinių paieškos įrankis

3. X **Kaip rašymo asistentą** (pavyzdžiui: gramatinių ar stiliaus klaidų taisymui, vertimui, pastraipų perstruktūravimui ir pan.)

Paašškinkite: sudėtingų arba neįprastų frazių vertimui ar atitikmens radimui

4. ☐ **Vizualinės medžiagos kūrimui** (pavyzdžiui: naujo paveikslėlio, žemėlapių sukūrimui ar redagavimui)

Paašškinkite:

5. ☒ **Kaip mokymosi pagalbininką** (pavyzdžiui: papildomam medžiagos paašškinimui paprastesne kalba, sąvokų ar teorinių koncepcijų palyginimui, žinių patikrinimo užduočių generavimui ir pan.)

Paašškinkite: sudėtingai paašškintą idėją prašiau paašškinti paprastesne kalba

6. ☐ **Duomenų analizei** (pavyzdžiui: skaičiavimui, kodavimui, kokybinių ar kiekybinių duomenų vizualizacijai, lentelės ar grafiko sukūrimui)

Paašškinkite:

7. ☐ **Efektivitymo didinimui** (pavyzdžiui: tekstų santraukų kūrimui, išnašų formatavimui ir pan.)

Paašškinkite:

8. ☐ **Kitu būdu.**

Paašškinkite:

9. **Kokių žingsnių ėmėtės siekdami sumažinti dirbtinio intelekto daromų klaidų ar neatsakingo naudojimo tikimybę?**

Paašškinkite: visus pateiktus DI atsakymus patikrinau patikimuose šaltiniuose, tokio patvirtinimo negavus – pateiktos informacijos nenaudojau